

**ҲОҶӢ УМАРҲӢҶАИ ИСТАРАВШАНӢ**

**ДУСТОН ДАР  
КОИНОТ**

**ҚИСМИ ЯКУМ**

*(Асари фантастикию илмӣ)*

**ДУШАНБЕ  
«СУРУШАН»  
2004**

Муҳаррир:  
доктори улуми филологӣ, профессор  
**Абдулҳай Маҳмадаминов**

*Ҳоҷӣ Умархӯҷаи Истаравшанӣ.*

**Дӯстон дар коинот** (Асари фантастику илмӣ).

Қисми якум. — Душанбе: «Сурушан», 2004. 112 саҳ.

Ҷавонӣ олами хаёлотӣ рангин ва орзуҳои баландпарвозу ширини зиндагист. Дар ин китоб аз хусуси чанд лавҳаи ҳаёт ва саъю кӯшиши як зумра ҷавононе, ки дар дил орзуҳои нек доранд, ташнаи илму маърифатанд, худогоҳу бедордиланд ва дар пайи дарёфти асрори коинот ҳастанд, сухан меравад. Муаллиф амалиёт, муносибат, хислату характер, дараҷаи идроку дониш, ҷаҳонбинӣ, фикру ақидаи қаҳрамонони асар дар бораи пешрафти илму техника ва чигунагии ҳаводиси коинот ва симои мушаххаси ҳар кадоме аз онҳоро гоҳ ба тавассути нақл ва бештар ба воситаи муколамаҳои шавқангез бо тасвири хаёли ба қалам додааст. Ин китоб барои наврасону ҷавонон ва онҳое, ки завқманди мутолиаи осори фантастикӣ ҳастанд, таълиф шудааст. Умед аст, ки он мақбули хонандагони азиз мегардад.

© Ҳоҷӣ Умархӯҷаи Истаравшанӣ, 2004.

## РОҶ БА СӢИ ОШӢНИ БАЛАНД ВА АНДЕШАӢОИ ДУРПАРВОЗ

Насри илмӣ ва тахайюлӣ (фантастикӣ) як ҷузъи таркибию муҳимми адабиёти оламшумули тоҷику форс буда, таърихи ғанию бостонӣ дорад. Аз «бобои пуршарафи халқи тоҷик» (С. Айнӣ) — Абӯалӣ ибни Сино (980-1037) сар карда, то «доҳии модарзод»-и (С. Айнӣ) адабу фарҳанги тоҷик — Аҳмад маҳдуми Дониш (1826-1897) дар тӯли беш аз ҳазор сол суханварон вобаста ба талаботи давр, сатҳи маърифату вусъати ҷаҳонбинӣ ва диду завқи эстетикӣ намунаҳои барҷастаи ин намуди насрро ба майдон овардаанд, ки дар ташаккулу такомули зеҳнӣ ва такони нерӯҳои ақлонӣ саҳми шоистае гузоштаанд. Агар «Саломон ва Ибсол» ва «Зинда — писари Бедор» («Ҷай ибни Яқзон) барин офаридаҳои Абӯалӣ ибни Сино намунаҳои нахустин ва оригиналии насри илмӣ ва тахайюлӣ бошанд, пас Аҳмад - маҳдуми Дониш бо таълифоти арзишмандаш, махсусан ба тавассути қиссаҳои бағоят шавқангез дар «Наводир-ул-вақоъ» ин навъи насрро бо истеъдоди фитрӣ ва заковати беҳамтояш ба қуллаи баланд расонид.

Дар ибтидои садаи ХХ эҷоди насри илмӣ ва тахайюлӣ ба қалами адиб ва донишманди бузурги тоҷик Абдуррауфи Фитрати Бухорӣ (1886 — 4-уми октябри соли 1938) тааллуқ дорад ва қиссаи «Қиёмат» (1923)-и ӯ асари барҷастаест дар ин соҳа.

Нависандаи маъруфи тоҷик Ҷалол Икромӣ (20 сентябри соли 1909, Бухоро — 11 апрели соли 1993, Душанбе) бо эҷоди ҳикояи «Дорурроҳати мусулмонон» (1969) замон ва сарнавишти инсонро дар давраи сотсиализм ба василаи тасвиrotи тахайюлӣ дар симои қаҳрамони озодидӯсту андешапарвари ҳикоя Мулло Бурҳон хеле муассир бозгӯ кардааст.

Насри тахайюлӣ минбаъд дар эҷодиёти адибони шинохта, чун Абдумалик Баҳорӣ, Қулмаҳмад Абдулҳусейнов (1929-1992), Равшани Ёрмуҳаммад, Адаш Истад, Баҳманёр ва дигарон бо фарогирии мавзӯ ва масоили умдаи ҳаёти ҳарҷониба густариш ёфт. Алоқамандона бо назардошти тараққиёт ва дастовардҳои илмию техники дар повестҳои тахайюлии А. Баҳорӣ «Парвоз ба Моҳ», «Себи тиллоӣ», «Аҷоиботи Нодар», «Бозгашт», «Сунбула», «Шаҳидони шахид» ва Қ. Абдулҳусейнов «Таҳхонаи Маҳтоб», «Саргузашт дар Марс», «Истгоҳ дар мадор», «То ошени Муштарӣ», «Баррачаҳои инкубаторӣ» ва ғайра макону фазо ва амалиёту саргузашти қаҳрамонҳои асар дар кайҳон ба риштаи тасвир кашида шуда ва муаллифон ба мақсади ниҳони худ ба хубӣ муваффақ ҳам гаштаанд.

Инак, дар ибтидои асри XXI дар насри илмию тахайюлии тоҷик муаллифи китоби шашчилдаи «Панду ҳикматҳо» (нашри дуҷуми такмилёфтаи ин асар соли 2002 дастраси хонандагон гардид) пири барнодил ва равшанзамир Ҳоҷӣ Умархӯҷаи Истаравшанӣ бо асари тозаэҷоди худ «Дӯстон дар коинот» (қисми якум) ворид гардид. Муаллифи китоб бозтоби ҳаёти ҷавонони донишдӯсту ташаббускор ва кашшофро мақсади аслии хеш қарор додааст.

Шоири ватандӯсту ҷанговари тоҷик Ҳабиб Юсуфӣ (1916-1945) дар байти зерин овони ҷавониро чунин тавсиф кардааст:

*Ҷавонӣ ниҳоли гулистони умр,  
Ниҳоли гулистони хандони умр.*

Дар ҳақиқат, ҷавонӣ олами хаёлотии рангин, даврони пурҷӯшу хурӯш ва нотақрори умр ва орзуҳои баландпарвозу ширини зиндагист. Дар китоби «Дӯстон дар коинот» аз хусуси чанд лавҳаи ҳаёт ва саъю кӯшиши як зумра ҷавононе, ки дар дил ҳавасу орзуҳои нек доранд, ташнаи илму маъ-

рифатанд, худогоҳу бедордиланд, дар пайи дарёфти асро-ри коинот ва кашфиёти илмианд, сухан меравад. Муаллиф рафтору амалиёт, муносибат, хислату характер, дараҷаи идроку дониш, ҷаҳонбинӣ, фикру ақидаи қаҳрамонони асар дар бораи пешрафти илму техника ва чигунагии ҳаводиси коинот ва симои мушаххаси ҳар кадоме аз онҳоро гоҳо ба тавассути нақл ва бештар ба воситаи муколамаҳои шавқангезу муассир бо тасвиrotи хаёли ба қалам додааст. Ин китоб барои наврасону ҷавонон ва онҳое, ки завқманди мутолааи осори илмию тахайюли ҳастанд, таълиф шудааст.

Шоири шаҳир Мирзо Турсунзода (1911-1977) бо як ҷаҳон орзуву ниятҳои нек дар «Ошёни баланд» (1967) ном шеърараш хитобан ба ҷавонони мустаиду бофарҳанг гуфта буд:

*Ошён гар мегузори, дар баландиҳо гузор,  
Дар баландиҳои кӯҳи сарбаланди мо гузор...  
Осмон дар гунбади сабзаш агар ҷоят диҳад,  
Ошёни фикри дурандеш дар он ҷо гузор.*

Метавон гуфт, ки мутолааи асари Ҷоҷӣ Умархӯҷаи Истаравшанӣ «Дӯстон дар коинот» дар қалби ҷавонон шарораи шавқу муҳаббат ба донишу касбандӯзӣ ва саъю кӯшиш ба ихтироотро фурузон мегардонад ва онҳоро барои расидан ба орзуву мақсадҳои наҷиб раҳнамун месозад. Умед аст, ки муаллифи мӯхтарам бо эҷоди қисми дуюми китоби худ хотири мухлисонашро шод мегардонад.

**АБДУЛҲАЙ МАҲМАДАМИНОВ,  
доктори улуми филологӣ, профессор.**

10-12 декабри соли 2003.

Дар як ҷои хушбоду ҳавои кӯҳистон, ки дарёи пуртуғёни кӯҳӣ сар ба санг зада, ба даман чанг зада, сӯи водии хушманзараи сердолу дарахт ҷорӣ мешуд, дӯстон аз маҳалли истиқомати падару модарон ҷудо афтада, пинҳонкорӣ мекарданд.

Рӯзҳои серкори дӯстон буд. Ҳар кадом коре дошт. Болои мизи кори Олимҷон ду-се китоб меистод, Олимҷон якеро монда дигареро ба даст мегирифт ва ба коғаз чизеро менавишту гаштаю баргашта саҳифаҳоро аз назар мегузаронид.

Дар як тарафи шипанги сари кӯҳ ба харита ё ба нақша монанд як тахта коғазе овезон буд, ки Олимҷон баъзан ба назди он рафта бо диққат зеҳн мемонд ва ба он баъзан чизеро илова мекард. Ҳар қадар дӯстон барои истироҳат илтимос кунанд ҳам, ӯ кӯтоҳ: «Вақт кам» мегуфт.

Донояк бошад аз китобхона ба китобхона гашта, бо ҳар роҳ китобҳои доир ба коинот навишташударо ҷамъ оварда, ба рӯи мизи кори Олимҷон мегузошту китобҳои мутолиа кардаи Олимҷонро, ки ба як канор мемонд, бурда месупорид.

Дар як ғӯшаи ин кӯҳи баланд, дур аз дӯстон Ихтироъкор саросема нашуда мулоҳизакорона қисмҳои пешакӣ тайёр карда шудаи мушакро бо ҳамдигар васл мекард. Гоҳе қомат рост карда, аз масофаи наздик бо чашмони тезу нуктасанҷаш кори иҷро шударо аз назар гузаронид, ки қисми аввали мушак ба қубури ғафси мобайнаш фарох монанд буд.

Ихтироъкор гоҳ-гоҳ нақшаро ба даст гирифта, нигоҳ мекард ва аз рӯи он нишондодҳо боз ба кори худ машғул мешуд. Ёрдамчиаш, ки Серкорак ном дошт, дар назди ӯ истода барои дастрас намудани қисмҳои тайёршуда, ба шахрҳои Бӯстону Гулистон рафта меомад ва ҳам дар вақтҳои дар назди вай буданаш ба корҳои Ихтироъкор мадад мерасонд, ки ӯ низ нисбат ба ин кор завқи калоне дошт.

Олимҷон бошад сари вақт аз кору бори онҳо хабардор шуда меистод ва ҳамроҳ навиштаҳои нави Ихтироъкорро мутолиа мекарданд. Баъзан навовариҳои Ихтироъкорро дар шӯрои илмӣ барои муҳокима мегузоштанд.

Дар як ғӯшаи ба назар намоён ду духтари бо ҳам монанд бо сари ҳам аз рӯи коғазҳои алоҳида-алоҳида нақшаҳоро муоина мекарданд. Баъзан бо илтимоси духтарон ва ё ҳамин хел Ихтироъкор ба назди онҳо омада, ба саволхояшон ҷавоб дода, ин мурват мушакро ба ҳаракат медарорад, онаш бошад, бозмедорад ва ин хатти ростӣ дар паҳлӯи ронанда буда ҷои истироҳат, — ғӯён ба Ситораю Сайёра фаҳмонида медод. Онон, ки ронандагони киштии кайҳонӣ буданд, бо диққат ҳамаи қисмҳо ва вазифаҳои онҳоро гаштаю баргашта аз назар мегузаронданд ва амалияи кори онҳоро аз бар мекарданд.

Ҳоло то рӯзи душанбе, ки рӯзи шӯрои илмӣ мебошад, се рӯзи дигар мондааст, вале Донояк ба ҳама хабари даъвати шӯрои илмиро расонид. Шахсоне, ки аз барвақт даъват шудани шӯро дар ҳайрат монда буданд, ҳуҷҷатҳоро ба даст гирифта, оҳиста-оҳиста ба тарафи кабинети сабз равон шудан гирифтанд. Кабинет дар назди ҷои кори Олимҷон ҷойгир шуда буд.

Дар ин манзараи зебо, баъзеҳо, ки чанде пештар омада буданд, мавҷи дарёи табиати афсунгари кӯҳсорро тамошо мекарданд. Донояк диққати Олимҷонро ба ҷараёни серҳаракату пурталотуми дарё ҷалб намуда гуфт:

— Агар бо диққат нигоҳ бикунӣ, ҳаёти худи мо ба ёд меояд. Ў боз ба суханаш илова намуд, ки баъзан мушкилиҳои зиндагӣ чун харсангҳои кӯҳӣ пеши роҳи моро мегиранд. Мо бошем аз он бо як олам мушкилиҳо мегузарем. Мегузарем барои он, ки зиндагӣ кунем ва барои одамон каме бошад ҳам, мадад расонем.

— Дуруст. Аммо то ба маҷрои дарё дарғот насозӣ, оби онро ба каналҳо қорӣ накунӣ, он бефоида меравад. Одамӣ ҳам ҳамин тавр аст. Агар дуруст тарбия ёбад, ҳамаи мушкилиҳоро бо заковати ақл ҳал карда нотарсона ба пеш қадам мезанад, гуфт Олимҷон.

— Ҳа, — гӯён Донояк каме андеша карда, — вале чӣ илоҷ, ки Холаи Хоб барин шахсон роҳи худашонро гум кардаанд ва як умр худашонро ва ҷамъиятро азоб медиҳанд.

— Чунин одамон дар ҳақиқат азоб мекашанд. Афсӯс, ки бо гуноҳи худашон не — гуфтани Олимҷон ҳардуро дар дарёи андеша гузошт. Донояк як оҳи вазнине кашиду хомӯширо вайрон намуда гуфт:

— Чӯбро бояд ба сари худ занем, ки дар амалиётамон нуқсонҳо бисёр.

— Ҳама ҷамъ омаданд, — гуфтани Сайёра риштаи хаёли ҷӯраҳоро барканд ва онҳо ба тарафи садо хомӯшона ҳаракат намуданд.

Ҳама аз якдигар ҳолу аҳвол пурсиданд. Дар болои лаълича шаш стакан ширинҷой меистод. Ҳар яке стаканеро ба назди худ гузошта, нӯшида-нӯшида ба гапҳои Серкорак гӯш мекард. Одати ӯ ҳамин буд, ки як муамморо ба назди рафиқон мегузошт ва худааш бошад «ҳал кунед, ин тавр не, кани, кӣ боз ҳунарнамоӣ мекунад?» — гуфта мепурсид.

Дар байни 2 ва 3 аломат гузored, ки ду аз се калон шавад, — гуфт.

Ситора бошад, як писханд заду Серкоракро маломат кард, ки ӯ имрӯз муаммо не, як гапи оддиро гуфтааст.

— Дӯстон! — гуфтани Олимҷон диққати ҳамаро ба худ ҷалб кард ва симоҳо ҳолати ҷиддӣ гирифтанд. Олимҷон ба мақсад наздик шуд:

— Шумо дар бораи системаи офтобӣ маълумоти хуб гирифтаед, зеро қариб ҳамаи шумоён дар бораи ҷӣ будани



Офтоб, сайёраҳо, кометаҳо, метеорҳо ва метеоридҳо медонед, инчунин дар бораи ҳамсафарҳои ҳамаи сайёраҳо маълумоти заруриро гирифтаед. Ў суҳанаширо идома дода, як нақшаи дар болои мизи корӣ истодаро нишон дод, ки ҳама баробар: «системаи гелиосентрикии дунё», — гуфтанд.

— Бале, мо то ҳол мақсад доштем, ки то ба Плутон — сайёраи нӯҳуми системаи офтобии мо парвоз кунем ва аз ин рӯ ҳар яки мо баъзан соатҳои дуру дароз худро ба болои он сайёра медидем,.

— Ҷӯраҳо ва хоҳарон! — гӯён Олимҷон суҳани худро давом дода:

— Нақшаи саёҳати мо тамоман тағйир ёфт. Дар ин се рӯз Ихтироъкор барои мо тадқиқоти бузургеро ба анҷом расонид, ки мувофиқи ҳамаи ҳисобот суръати мушаки мо аз суръати садо ду баробар тез буд; Баробари иваз кардани қисми ҳаракатдиҳандаи мушак суръати он ба суръати рӯшноӣ баробар шуд, — гуфтани Олимҷон ҳамаро хурсанд намуд ва Ихтироъкорро барои ихтирои наваш табрик намуданд, ўро ба оғӯш гирифта якдигарро мебӯсиданд, ки чунин лаҳзаи хурсандии дӯстонро, — «рафиқон» гуфтани Олимҷон муваққатан боздошт.

— Дӯстони азиз! Мо дер гоҳ орзу доштем, ки сирри ниҳони сафедаро муайян кунем. Хушбахтона, ин орзуи дерина дирӯз ба мо муяссар шуд. Акнун масъалаи хӯрокро ҳам ҳал кардем. Панҷ-шаш кило сафедаи ҳосил карда то хотима ёфтани саёҳати мо мерасад, — гӯён хурсандии дӯстонро сад чанд зиёд кард, ки нигоҳҳо шоҳиди як олам хурсандӣ буданд.

Кашфиёти Олимҷон ва Ихтироъкор ба рафиқон илҳом бахшид, ки барои ҳарчи хубтар меҳнат кардан тайёр буданд.

Донояк схемаи ситораҳои ба нақшаи дӯстон мувофиқи осмонро, ки Олимҷон тартиб дода буд, ба ҷои намоёне

гузошт. Олимҷон бошад, хоксорона аз ҷояш хеста ба нақша наздик шуду:

— Ин нақшаи нав, — гуфт ва боз суханашро давом дод:

Худо хоҳад дар асоси ана ҳамин нақша мо бояд парвоз кунем. Ба парвози мо рӯзҳои башумор мондааст. Хушбахтона, ба мо муяссар шуд, ки орзуи халқи ҷаҳонро ба амал ҷорӣ намоем, вале ҳаминро қайд кардан лозим аст, ки мушкилиҳо хеле бисёранд. Рӯзе мерасад, ки баъд аз баргаштан мо дар назди халқу Ватан ҳисобот медиҳем. Ба тамоми ҷаҳон сафар мекунем ва ҳама моро бо меҳрубонӣ пешвоз мегиранд. Ҳоло бо диққат ба ин нақша назар кунед, ки орзуҳои ба амал ҷорӣ шуда истодаи худро мебинед.

Аз лаҳзаи хомӯшии Олимҷон истифода бурда, Ситора хоҳиш мекунад, ки ҳозиронро бо системаи гелиосентрикии дунё шинос намояд, то ки на дар ҳолати парокандагӣ, балки ба таври системанок як тасаввуроти умумӣ дар бораи он пайдо намоянд. Ба ин тақлифи Ситора ҳама розӣ шуданд ва дар паҳлӯи нақша тарҳи ситораҳои осмонӣ—системаи гелиосентрикии дунёро, ки бори якум Коперник кашф карда буди минбаъд боз се сайёраи дигар – Уран, Нептун ва Плутонро ҳамроҳ карда буданд, гузошт.

— Ана, дар ин ҷо шумо системаи дилхоҳатонро дида истодаед, — гуфт Ситорабону. Чунин як нақша яку якбора ба вучуд наомадааст. Дар ин бора одамони тараққиқпарвари ҷаҳон солҳои сол андешидаанд ва ниҳоят баъзе фикрҳои пешқадам ба миён омаданд, ки дар соли 1327 астрономи итолиёвӣ Асколӣ, дар бораи лӯнда будани Замин фикри худро баён кард, ки ӯро сӯзонда буданд, — гуфт Олимҷон.

Роҳи илмро ҳеҷ гоҳ на таъқибкунии рӯҳониён ва на ваҳшонияти давлатдорӣ нигоҳ дошта наметавонад.

— Дар асрҳои миёна астрономия дар Осиёи Миёна ба авҷи тараққиёти худ расида буд, — мегӯяд Олимҷон.

— Бале, дуруст аст, ки инсоният номҳои олимони Абӯалӣ Сино, Ал-Хоразмӣ, Абӯрайҳони Берунӣ, Носири Хусрав, Умари Хайём, Улуғбек, Аҳмад-маҳдуми Дониш ва дигарҳоро бо эҳтироми зиёд ба ёд меоранд, — гуфт Донояк ва суханашро давом дода:

— Далелҳои асарҳои ҷовидонаи Берунӣ шаҳодат, медиҳанд, ки ӯ курашаклии Замин, инчунин дар атрофи худ давр задани Замину гирифтани офтобу моҳро панҷсад сол пеш аз Коперник муайян намудааст, — гӯён як-як ба рафиқон нигоҳ карда мекӯнад.

— Рафиқон! Ман ҳаминро нафаҳмида истодаам, ки пас аз чунин тараққиёти пуравчи Шарқ боз баъзан ба ҷаҳолат роҳ медиҳанд, ки ин, албатта, тирагии ақл аст—гуфт Ситора.

— Вақте ки ба сари ту барин ҳалиму ҳазими дорои ҳама гуна фазилатҳои инсонӣ як ҷоҳили бесавод зӯрозмоӣ мекунад, ту чӣ кор ҳам карда метавонистӣ, ба ғайр аз дар дил мубориза бурдан? — гуфт Серкорак.

— Ту гумон мекунӣ, ки гузаштагони мо ҳамин хел дасту пой худро баста доданд, мебахшӣ, мо, тоҷикон дар ҳамон вақт зиёда аз 20-25 миллион будему дар муборизаҳо баҳри ҳимояи халқи худ зиёда аз даҳ миллион ҳалок гардиду аз он камтар дар Хитой, Покистон, Ҳиндустон, Эрон, Афғонистон ва дигар давлатҳо гурехта ҷони худро аз ваҳшонияти истилогарони юнонӣ, араб, турку муғулу манғит халос намуданд, — гуфт Ситора.

Аснои нақл Ситора сурху сафед мешуду ҳар як суханашро бо як ҳисси бадбинӣ нисбат ба торочгарони золим ифода менамуд ва дар айни замон раҳму шафқати худро ба бадбахтиҳои ба сари гузаштагонаш омада баён мекард. Ба ин восита на танҳо нафрати худ, балки нафрати дигаронро ҳам ба вучуд меовард.

— Дар дониستاني таърих ва тарзи баён Ситораи мо ҳамто надорад, — гуфт Олимҷон ва суханашро давом дода:

— Бале моро аз қасри илм ва дараҷаи баланди инкишофи маънавӣ то ба зулмот оварда расониданд, ки мо дар тӯли асрҳо дар хоби ҷаҳолат будем, ки нав бедор шудем.

— Пас, чӣ тавр Аврупо тараққӣ карду пеш рафт? — мегӯяд Дармонҷон.

— Дар охири асри понздаҳум ва аввали асри шонздаҳум ҷамъияти феодалӣ ба ҷамъияти капиталистӣ ҷойи худро тадриҷан иваз мекард ва чунин вазъият дар Аврупо ҳарчи равшантар мушоҳида мешуд. Сохти капиталистӣ шароит муҳайё намуд, ки ҷамъият — тараққӣ кунад, одамон аз ҷиҳати фикрӣ ва маънавият ба зинаҳои баланди инкишоф бирасанд.

Назарияи Коперник дар бораи системаи офтобӣ ҷаҳонро ба ларза даровард. Аз рӯи ҷамъбасти ӯ дар маркази системаи офтобӣ на замин, балки худи офтоб меистод, ки аз рӯи қонуни ҷозибавӣ байни ҳамдигарӣ ва ҳаракати мунтазами майлқунанда ҳамаи сайёраҳо ба гирди офтоб давр мезананд, — мегӯянд.

— Барои далели исботи фикри Коперник то як дараҷа саёҳати Магелан ёрӣ расонид, ки аз рӯи он одамон ба лӯнда будани Замин боварӣ ҳосил намуданд – гуфт Дармонҷон.

— Системаи гелиосентрикии дунёро тартиб дод, — гӯён Олимҷон ба нақша наздик шуда, аз рӯи он ақидаи Коперникро маънидод менамояд.

Олимҷон калимаи «гелиос»-ро офтоб ва «сент»-ро марказ маънидод мекунад. Кашфиёти Коперникро дар ҷаҳонбинии одамон ҳамчун як инқилоби бузург маънидод менамояд.

Азбаски Олимҷон дар баёни фикр ҳунари маҳсус дошт, чунон диққати дӯстонро ба худ ҷалб карда буд, ки ҳама бо

худ ва бо ӯ монда дар майна ҳар як нуктаро андеша мекарданд.

— Коперник барои системаи худ ду хел ҳаракати Замирро ба ҳисоб мегирад, — гӯён каме хомӯш мемонад ва бо ин диққати ҳарифонро ба худ ҷалб намуда боз андешаҳои худро ба таври зайл давом медиҳад:

— Якум даврзанӣ дар атрофи худ—дар давоми як шабонарӯз. Дуюм—ҳаракат дар атрофи Офтоб дар давоми як сол, ки якум агар шабу рӯзро ба вучуд орад, дуюм фаслҳои солро.

— Асари безаволи Коперник «Дар бораи даврзании курраҳои осмонӣ» дар соли 1543 аз чоп мебарояд, ки ӯ ин вақт дар бистари марг меҳобид.

Ситора, ки бо ҳаяҷони ба худ хос ба гапҳои Олимҷон гӯш мекард ва бе он ки ягон мулоҳиза кунад, — мақсади асосии асар аз чӣ иборат аст? — гуфта монд.

Олимҷон як ба тарафи садо нигоҳ карда ва аз нигоҳи Ситора завқи зиёдеро пай бурда, кани дар ин бора Донояк чӣ мегуфта бошад? — гуфта монд.

Азбаски чунин саволҳо барои Донояк ва рафиқони ӯ бори якум набуду ва худӣ ӯ ҳам ба Олимҷон борҳо чунин муроҷиат кардааст, бе ягон сарсухан сухани худро чунин сар кард:

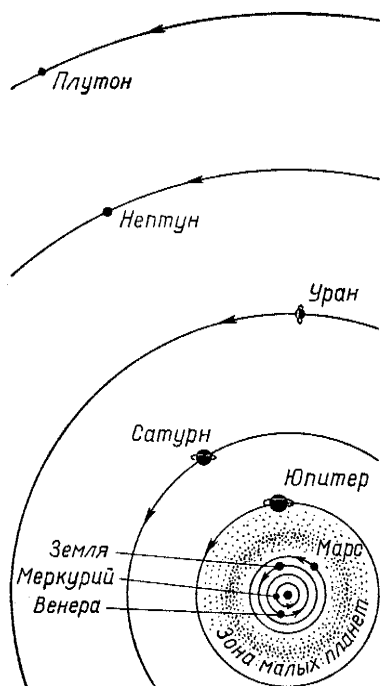
— Маъноии инқилоби системаи Коперник аз он иборат аст, ки Замирро аз «ҳолати марказияш» бечо намуда ба ҷои он офтобро гузошт ва исбот кард, ки Замин як сайёраи оддӣ мебошад, — гӯён Донояк ба ҷои худ нишаст.

Олимҷон бо маъноии саволмезона ба тарафи Ситора нигоҳ карда бе он, ки фаҳмидааст ё нафаҳмидааст, ба Олимҷон чизе гӯяд, дар ҳайрат монда «чӣ тавр аз ҳолати марказияш бечо кард?— гуфт.

— Ба ин савол ҳоло Сайёра ҷавоб медиҳад, — гӯён Олимҷон ба тарафи Сайёра нигарист.

Сайёра, ки духтараки оқил ва нуктафаҳму нуктасанҷ буд, як ба системаи гелиосентрикии дунё, ки аз тарафи Птоломей тартиб дода шуда буд, нигоҳ карда ба гап даромад:

— Азбаски на ҳама вақт ҳамаи ҳодисаҳои табиат аз рӯи органҳои ҳисси мо бо реалияти худ инъикос меёбад, мо ҳаёл мекунем, ки Замин марказ бошад Офтоб дар атрофи он давр мезада бошад, Птоломей ҳам дар системаи худ Заминро ба марказ гузошт ва Коперник ба ҷои он Офтобро монд ва инсониятро аз андешаҳои ғайриилмӣ раҳой дод. Ба ин восита ба танаи берешаи хурофот як табари обдор зада монд. Ё бо лабханди зебо ба тарафи Донояк ва Олимҷон маънидодона нигоҳ кард.



Аз ҷавобҳои мувофиқ Олимҷон хурсанд шуда боз суҳба-нашро давом дод:

— Мувофиқи таълимоти Коперник Замин бо ҳамроҳии сайёраҳо ба таркиби гурӯҳи хурди ҷисмҳо дохил мешавад, ки вай системаи сайёравӣ ё офтобӣ номида мешавад. Дар маркази ин система чӣ тавре ин Донояку Сайёра гуфтанд, Офтоб ҷойгир шудааст ва дар атрофи он сайёраҳо бо тартиби зерин давр мезананд: Аторуд, Зӯхро, Замин, Миррих, Муштарӣ ва Зуҳал, — гӯён ҷӯбчаро аз нақшаи Коперник дур карда каме хомӯш монд. Хомӯширо

Серкорак вайрон карда, — Уран, Нептун ва Плутон чӣ шуд,  
— гуфта монд.

— Ҳамин тавр, Замини мо аз Офтоб баъд аз Аторуд ва  
Зӯҳра дар ҷои сеюм меистад. Мо ба саволи Серкорак дер-  
тар ҷавоб медиҳем, зеро то Уран, Нептун ва Плутон як олам  
кашфиётҳо мавҷуданд.

Китоби Коперник бе мамониати калисои Рим—Ватикон  
аз рӯи ба моҳияти асар сарфаҳм нарафтанд ба чоп иҷозат  
дода шуд, дертар рӯҳониён фаҳмиданд, ки ин китоб бар  
зидди тамоми динҳои рӯи замин будааст ва инро рӯҳониёни  
дини християнии папаи Рим ба рӯйхати китобҳои манъ-  
кардашуда дохил карданд.

— Ақидаи Коперникро бисёре аз олимони ҷаҳон дастгирӣ  
кардан гирифтанд. Яке аз тарафдорони Коперник фай-  
ласуфи итолиявӣ Ҷордано Бруно буд, — гуфт Олимҷон.

— Оё Бруно танҳо ақидаи Коперникро тарафдорӣ  
кардааст? Худи ӯ ягон чизи наvero дар фанни астрономия  
кашф накардааст? — пурсид Дармонҷон.

— Ҷорданно Бруно хеле пеш меравад, ки ҳоло диққати  
моро кашфиёти ӯ ба худ ҷалб кардааст, — гӯён ба тарафи  
Сайёра назар афканд:

— Хуб мешуд, ки дар ин бора Сайёра муфассалтар нақл  
мекард, ки ӯ дар бораи кашфиётҳои Бруно бисёр чизҳоро  
медонад.

Сайёра бо завқ ба назди нақша омада сухани худро чунин  
огоз намуд:

— Ҷордано Бруно манзараи пурраи оламо аз нигоҳи  
илмӣ тасвир кард ва шарҳ дод. Системаи офтобӣ дар байни  
фазо ба ҳукми як регрезеае мебошад, -гуфта ба рафиқон як-  
як нигоҳ карда монду боз суханашро давом дод:

— Ӯ чунин фарзияи илмӣ пешниҳод кард, ки дар дигар  
системаҳои офтобӣ, ки онҳо хеле зиёданд, ҳаёт буданаш

мумкин аст. Ба ин ақидаи вай, албатта, тарафдорони хурофот розӣ нашуданд ва аз ин сабаб ўро дар синни панҷоҳу дусолагиаш (соли ҳазору шашсадум) зинда ба зинда сўзонданд. Ақидаи Бруно «Олам бепоён аст ва дунёҳои бешумор дорад» диққати аҳли илмро ба худ ҷалб кард ва ҳоло гуфтаҳои ӯ ба ҳақиқати мутлақ табдил ёфтаанд,— гӯён Сайёра сухани худро ба охир расонид.

—Баъд аз Бруно ақидаи Коперникро физик ва астрономи бузурги итолиёвӣ Галилео Галилей тарафдорӣ кард,— гӯён Олимҷон суханро барои дар бораи ин олими машҳур давом додан ба Серкорак дод.

Серкорак басо саросемакор буд. Аз ин рӯ дар ҳангоми нақл ҳам чунин рафтор карда, мехост, ки дар як дам ҳар чизе, ки медонист, тез-тез баён кунад. Дўстон мехостанд, ки ўро ором кунанд. Бо вучуди ин дар баёни Серкорак саросемагири мушоҳида кардан мумкин буд.

—Галилей якумин шуда телескопро барои мушоҳидаи ҷисмҳои осмонӣ татбиқ намуда бисёр кашфиётҳои муҳимро ба даст овард, ки онҳо таълимоти Коперникро тасдиқ мекарданд. Ў ошкор намуд, ки дар Моҳ кӯҳҳо ва водиҳо мавҷуд буда, аз бисёр ҷиҳатҳо ин ҳамсафари мо ба замин монандӣ дорад. Ў инчунин чор ҳамсафари Муштариро, ки дар атрофи он давр мезад, кашф намуд. Ин кашфиёт боз як бори дигар исбот кард, ки маркази даврзании ҷисмҳои осмонӣ Офтоб аст.

Галилей бори якум аз тӯдаи ситораҳои бешумор ва аз мо бениҳоят дур будани Роҳи Қаҳқашонро муайян намуд. Галилей дар байни олимони давлати худ шўҳрати калоне дошта бошад ҳам, ўро дар соли 1633 ҳукумати калисои ба суди инквизитсионӣ ҷеғ зад ва олими ҳафтодсоларо дар зери таъсири азоби рӯҳӣ ва ҷисмонӣ маҷбур кард, ки аз ақидаҳои худ «даст кашад». Ин донишманди бузург то охири



умри худ дар зери назорати инквизитсия буд, — гӯён Серкорак ба ҳама як-як нигоҳ карда монд.

Ҳама бо ҳаяҷон ба ӯ нигоҳ мекарданду Олимҷон:

—Ҳамин тавр, таълимоти Коперник дар бораи системаи Офтоб на танҳо асосҳои астрономияро, балки асосҳои ҳамаи ҷаҳонбинии кӯҳнаро вайрон намуд.

— Минбаъд барои кашфи коинот Кеплер ва Нютон хизмати калоне карданд, ки шумоён дар ин бора аз муаллим Носирҷон ва китобҳои дарсӣ маълумоти зарурӣ гирифтаед. Муаллими мо нақлҳои хубе мекарданд, аз ин рӯ, ман мухтасар хизматҳои ин ду олими барҷастаи ҷаҳонро каме ба хотир меорам, — гуфт. Ӯ чунин афзуд, ки:

— Иоган Кеплер осори гузаштагони худро бо завқи зиёде омӯхт ва ба саҳифаҳои кафшиёт саҳми арзандае гузошт, дар кашфи қонуни ҳаракати сайёраҳо аз гузаштагони худ хеле пеш гузашт. Ӯ исбот кард, ки сайёраҳо дар атрофи офтоб аз рӯи хатти эллипс давр мезананд, ки дар яке аз меҳварҳои онҳо офтоб меистад,— гӯён нақшаи эллипсро ба рафиқони худ нишон дод.

— Рафиқон! Кеплер исбот кард, ки масофаи миёнаи сайёраҳо ва офтоб доимӣ мебошад, вале дар давоми давр задан масофаи байни онҳо доимо тағйир меёбад. Аз ин рӯ агар сайёра ба офтоб ҳар чӣ қадаре ки наздик ояд, ҳамон қадар суръати ҳудаширо тез мекунад ва дар ҳангоми дур шудан суст. Аз рӯи чунин кашфиёти худ Кеплер исбот кард, ки вақти атрофи офтобро давр зада баромадани ҳар як сайёра ба масофаи байни сайёра ва офтоб вобаста мебошад. Пас вақти даврзании сайёра маълум, масофаи миёнаи вайро аз офтоб бо осонӣ муайян менамоем.

Кеплер дар кашфи қонуни ҳаракати сайёраҳо хизмати бузург кард, вале сабаби чунин ҳаракат чун як кӯҳи бузург дар назди Кеплер ҳал нашуда монд ва ҳалли он ба зиммаи

математик, физик ва астрономи англис Исҳоқ Нйютон афтод ва ӯ ин масъаларо бомуваффақият ҳал карда тавонист.

Исҳоқ Нйютон дар фасли тобистон ба зодгоҳи худ деҳа рафта дам мегирифт. Ҳамин тавр, фасли тобистонро дар назди хешовандон гузаронид, тирамоҳ ҳам шуда монд. Ҳамаи меваҳо ҳам пухта расиданд. Рӯзе дар зери ниҳоли себ дам гирифта мехобид, ки яке аз себҳои пухта расида аз шохи себ канда шуда, рост муаллақ ба тарафи замин мефарояд. Аз чунин ҳолати себ дар бораи кашиши замин ва ҳуди себ фикр карда ба саволе, ки Кеплер ва ҳуди ӯ фикр мекард, ҷавоби мувофиқ ёфта тавонист. Ҳамин тавр, дар нимаи асри XVII вай исбот намуд, ки ҳамаи ҷисмҳо якдигарро мекашанд. Чӣ қадаре ки масофаи байни ду ҷисм хурд ва калон бошад, ҳамон қадар қувваи кашиши байни якдигарии онҳо тағйир меёбад. Қонуне, ки Нютон кашф намуд, қонуни ҷозибаи умумиҷаҳонӣ ном гирифт. Олимҷон боз ба сухани худ афзуд:

— Дар бораи Замин ва ҳамсояҳои осмони он ана ин нақшае, ки шумо дида истодаед, ҳар чизе хоҳед, мегӯяд. Хуб мешуд, ки ҳар кас онро мустақилона аз назар гузаронад. Дар ҳолати пайдо шудани суол бо ҳамдигар муроҷиат намоед. Ин фикри Олимҷон ба ҳама маъқул омад.

Баъзеҳоро агар аз ҳоби ширинашон бедор карда дар бораи системаи офтобӣ пурсӣ, соатҳо дар бораи он нақл мекарданд, чанде аз ҳозирон ба манзараи табиат баромаданд, қисми дигарашон ба сари шашкаю шоҳмот рафтанд. Ситора ва Сайёра нақшаро бо диққат аз назар гузаронида, ҳар як ишораи тарҳро, ки ҳолати сайёраҳо ва ҳуди офтобро нишон медиҳад, бо диққат аз назар мегузарониданд ва байни худ мувоҳида менамуданд.

Дар марказ офтоб, дар атрофи он нӯҳ сайёраи хурду калон бо ҳамсафарҳояшон ҳазорҳо астероидҳо (сайёраҳои

хурд) миқдори зиёди кометаҳо (ситораҳои думдор) ва тӯдаи бешумори ҷисмҳои метеорӣ давр мезананд, ки ҳамаи онҳо якҷоя системаи офтобиро ташкил медоданд. Ин манзара дугонаҳоро ба худ ҷалб карда буд. Онҳо дар бораи ин система тасаввуроти умумӣ дошта бошанд ҳам, вале ҳоло бисёр чизҳо барои онҳо маълум набуд.

Як доираи калон кашида дар маркази он офтоб навишта шуда буд дар зери он массааш 2000 000 000 000 000 000 000 000 000 тонна гӯён дӯстон аз назар гузаронида, эҳтимол ба бузургии он дуруст сарфаҳм рафта натавонидаанд. Бинобар ин мувофиқи нақшаи муқоиса ҳамаи системаи офтобӣ 100% ва аз ин миқдор 99,86 фоизи онро массаи худӣ офтоб ташкил медиҳад хонда дар ҳайрат монданд.

Дар зери яке аз доираҳо Уторуд навишта шуда буд. Масоҳати онро аз Офтоб то ба он 58 миллион километр нишон дода, сатрҳои «Атрофи офтобро дар 88 шабонарӯзи Замин як маротиба давр зада мебарояду як соли он қариб ба як фасли Замин баробар аст»-ро хонда бо завқ ба сайёра назар мекунанд. Сайёра бо нӯги қалами дар дасташ буда рақамҳои 400 ва 250-ро нишон дод. Як нимкурраи он 400 дараҷа гарм, дигараш бошад, 250 дараҷа хунокиро нишон медод, ки дугонаҳо ҳам гарм шуданду ҳам хунук хӯрданд. Ҳарчанд фикр карда бошанд ҳам, вале сабаби доимияти ҳароратро фаҳмида натавонидаанд.

Дар ҳамин вақт ҳазлу шӯхикунон Серкорак расида омад ва як муаммо гӯям гӯён чизе гуфтани буд, ки духтарҳо муаммои худашонро, яъне сабаби доимияти гармӣ ва хунокии нимкурраҳои шарқӣ ва ғарбии Уторудро пурсиданд.

Ман аз назди шумоён меравам, набошад бо саволҳоятон маро гаранг карда мемонетон,— гӯён хандида-хандида ба назди Олимҷону Ихтироъкор рафт.

— Ҳа, ту бо мо ин қадар маҳмадоной мекуни, духтарҳо ту ро дар як дам банду баст карда мепартоянд, ки роҳи гурезатро гум карда мемони,— гуфт Ихтироъкор, ки гапи ӯро Олимҷон ҳам тасдиқ кард.

Дугонаҳо,— диаметраш аз панҷ ҳазор километр каме зиёд будаасту атмосфера ва ҳамсафар надоштааст, — гӯён ба тарҳи Зӯхро наздик шуда:

— Ана ҳамин сайёро ман бо чашми худам дидам, ту ҳам метавони онро бини,— гӯён Сайёра ба дугонааш нигоҳ карда монд.

— Чӣ хел?

— Ҳамин тавр, ҳар кас метавонад онро пагоҳӣ барвақт ва бегоҳӣ дар ҳангоми говгум, ки андак торикӣ меафтад, бинад. Он дар Шарқ намудор мешавад.

— Дугонаҷон! Чӣ мешуд, ки бегоҳӣ мо ҳарду онро медидем,— гуфт Ситора.

— То намудор шудани он чор-панҷ соати дигар мондааст, ҳамин ки Олимҷон бо нақшаи нав моро шинос кард, мо онро бо ҳам дида роҳи хонаро пеш мегирем,— гуфт Сайёра.

Аз ин суханони дугонаи меҳрубон Ситора хеле хурсанд шуда буд, ки Сайёро як ба оғӯш гирифт, — дугонаҷони ман,— гуфта монд.

Диққати дугонаҳоро боз Зӯхро ба худ ҷалб намуд, ки ӯ — масофааш то Офтоб яксаду ҳашт миллион километр будааст, Ситораҷон! Як ба ин тараф нигоҳ кунед, мувофиқи андоза ва массаи худ ба Замини мо хеле монанд будааст, ки онро «дугоники» Замин гӯем ҳам мешавад,— гуфт Сайёра.

— Ҳа. Инаш аҷоиб. Агар ба ҳамон сайёра парвоз мекардем, чун Амрико Вспучи бо кашфиёти худ машҳур мешудем. Як қисми аҳолии Замин ба он чо мерафт, ки эҳтимол зиддиятҳо ҳам кам шуда мемонд, — гӯён Ситора

ба тарафи дугонааш ҳамчун кашфкунандаи як муаммои сарбастае нигоҳ карда ба ҷавоби ӯ мунтазир шуда меистод.

— Ту дугонаҷон, хеле соддаӣ. Гумон мекуни, ки зиддияти ҳарисони мол бо васеъ шудани замин ва ё кашфиёти мову ту барҳам меҳӯрад?— гӯён саволomez ба дугонааш нигоҳ карда худааш ба ин савол:

— Ҳаргиз не. Аз ин ҳарисон боз ҳаристар мешаванд. Майнаи онҳо танҳо бо ҳариси молу мулк захролуд шудааст, онҳо моҳияти шеъри Саъдии бузургро намедонанд, ки ӯ чунин гуфтааст:

*Банӣ Одам аъзои якдигаранд,  
Ки дар офариниш зи як ҷавҳаранд.  
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,  
Дигар узвҳоро намонад қарор.  
Ту, к-аз меҳнати дигарон бегамӣ,  
Нашояд, ки номат ниҳанд одамӣ.*

Ҳар чиз ба таври гуногун ба одам кайфият мебахшад. Кайфияти мову ту ғами одамонро хӯрдан аст. Мекӯшем, ки андаке бошад ҳам, ба онҳо фоидае расонем. Касе, ки пул ва молу чиз меғундорад, бо ғами он аз ин дунёи бовафо худ бевафо ба ғами мол меравад. Ба ҳоли чунин одамон мову ту раҳм кунем ҳам, аммо худи онҳо ба худ раҳме надоранд. Дар ин олам бемориҳои зиёде мавҷуданд, ки онҳоро табобат мекунанд, вале беморие низ вучуд дорад, ки онро табобат карда намешавад. Ин беморӣ ғун кардани молу чиз аст. Ин ботини шахсро меҳӯрад, нобуд мекунад, вале ӯ боз ҳам барои ғорати вучуди худ мекӯшад.

Ситора бошад гуфтаҳои дугонаашро таҳлил карда рози мешавад ва чашмонаш ба рақамҳо афтода.

— Ана, дугонаҷон, як ба ин сӯ нигоҳ кун, як соли мо ба 365 шабонарӯз, як соли Зӯҳра бошад, ба 225 шабонарӯзи замини мо баробар аст, як шабонарӯзаш бошад, 26 соату 15 дақиқаро ташкил мекардааст, мебинӣ чӣ қадар монанд. Ман таклиф мекунам, ки аввал ба Зӯҳро равем.

— Э дугонаҷони содда, — гуфт Сайёра суханашро давом дода. — Агар шароити зиндагӣ дар рӯи Зӯҳро мебуд, Олимҷон ҳам пеш аз ҳама ба он сӯ раҳти сафар мебаст. Як ба нақша нигоҳ кун, сатҳи он рӯзона то 50-60 дараҷа гарм ва шабона 25-30 дараҷа хунук мешавад. Оё дар чунин шароит дар он ҷо зиндагӣ кардан мумкин?

— Аҷоиб, — гӯён Ситора аз шасти парвози Зӯҳро худдорӣ карда бошад ҳам боз, — завод месозем, металл кор мекунем, — гуфта монд, ки ноилоҷ фикри худро тасдиқ карданӣ буд.

— Мебинам, ки аз сафарат даст кашиданӣ нестӣ. Ҳаминро фаҳмида мон, ки атмосфераи он ниҳоят зич, бештар гази туруши ангишт, ки барои нафаскашии одам тамоман мувофиқат намекунад. Фарз кардем, ки ба ин ҳам нигоҳ накарда, дар он ҷо завод сохтем, масолеҳи онро чӣ тавр то ба замин овардан мумкин? Ҳол он ки масофаи он то мо чил ҳазор километр аст.

— Ҳа, ҳеҷ илоҷ нест. Аммо аз ҳамаи дигар сайёраҳо наздик ва шароити он нисбат ба дигар сайёраҳо хубтар, — гӯён ба тарафи Олимҷон ва Ихтироъкор нигоҳ карда монд, ки онҳо дар бораи чизе бо завқ сӯҳбат мекарданд.

— Ана, — гуфтани Сайёра дугонаро аз сайри тамошои рафиқон боздошту диққати ӯро ба худ ҷалб намуд. Ситора ба тарафи ишорашуда нигоҳ карда, калимаи «Замин»-ро хонд ва бо диққат ба он нигоҳ карда, — диаметраш 12700 километр ва сатҳи рӯи заминаш 510 миллион километри квадратӣ, — гуфта монд.

Сайёра, ки бо диққат ба тарафи Ситора нигоҳ карда дар зери хаёлот якчанд калимаро ба нақша нигоҳ карда ба забон гирифтани дугонаашро мешунид чуқур ба андеша рафта дар як дақиқа 300000 километр масофаи 150 миллион километр, ки аз Офтоб то Замин мебошад рӯшноӣ дар 8 дақиқаю 18 сония тай мекардааст, — гуфт ва ба дарёи хаёлот фуру рафт. Гӯё ба ғайр аз худаш дигар касе дар ин ҷо набошад худ ба худ: — Чӣ тавр? — Чӣ тавр? — гуфта монд.

— Дугона! Чӣ гуфта истодаӣ? Ба ту чӣ шуд? — гуфтани Ситора Сайёро аз сайри хаёлотии олам боздошт.

— Чӣ будааст, намебинӣ, ки ин қадар суръати калон ва идора намудани ҳаракати киштии кайҳонӣ дар дасти ману ту. Пас тақдири ҳама дар дасти мо, — гӯён ба дугонааш маънидорона нигоҳ карда монд.

— Дугонаҷон, ин он суръате не, ки ману ту борҳо дар бораи он хаёл карда худро барои парвоз тайёр карда будем. Акнун бояд дурусттар андеша кард, ки дар як миҷча задан хато кунӣ, тақдир ҳал мешавад.

Ситора, ки нисбат ба дугонаи худ шӯх буд, худро далер нишон дода:

— Ман ки дар паҳлӯят бошам, дугонаҷон ту набояд тарсӣ,— гуфта монд.

— Ман ҳам медонам, ки бо ин дӯстон бори мо ҳеҷ гоҳ дар сари роҳ намемонад, вале аз чӣ бошад, ки дар дилам як хавфе пайдо шуд,— гуфт Сайёра.

Аз ин сӯҳбат ҳар ду шердил гаштанду якдигарро саҳт ба оғӯш гирифта хушҳолона дасти ҳамдигарро гирифта, баробар суруди халқии «Ҳабобӣ, ҳабобӣ дастам гули сабобӣ»-ро баробар замзама карданд. Дугонаҳо вазнашонро ба ду даст партофта худро ба ду тараф гирифта давр заданд.

Аз дур Серкорак, ки бо диққат нигоҳ карда завқ мебурд, суруди «Сиёҳчашмак»-ро бо овози форами дилнишин хонда ба онҳо наздик шуд ва ин суруд диққати ҳамаро ба худ ҷалб намуд. Оҳиста-оҳиста рафиқон ба як ҷо ҷамъ омада ва як қисми онҳо рақс мекарданду дигарон сурудхонӣ. Хеле рақсу бозӣ карданд, суруд хонданд. Эҳтимол вақти хӯроки нисфирӯзӣ шуда бошад, ки Донояк ҳамаро ба сари миз даъват кард. Баъзеҳо рақскунон, дигарон суруд хонда оҳиста-оҳиста ба миз наздик шуданд гирифтанд. Мизи онҳо, ки дар лаби ҷӯ ҷойгир шуда буд, тамоми атрофи он сабзу хуррам буд. Об дар зери себаргаю себарга аз зери об як манзараи дилфиреберо ба назар ҷилва меод. Дӯстон дар лаби ҷӯе, ки оби зулол дошта бо як мавҷзании ба худ хос уштрак зада ҷорӣ мешуд, бо мақсади дастшӯӣ омаданд. Олимҷон, ки аллакай ба лаби ҷӯ нимхез шуда дастанаширо мешуст, аз он оби хуноки аз мағзи тарма омада истода ҷанд каф ба тарафи рафиқон пошид ва дигарон, ки аз нохост ба вуқӯъ омадани ин ҳодиса ба доду фиғон омада буданд, ба обпошӣ ҳамроҳ шуданд. Дар як дам замзамаи суруд, ки баъзеҳоро чун барғҳои аз насими форами ба рақс омада мерақсонид, ба шӯҳии обпошӣ табдил ёфт. Онҳо дасту рӯйҳоро пок карда либосҳои таршударо хушконида даври миз нишастанд.

— Бай-бай дастанат дард накунад, Донояк ту дар хӯрокпазӣ устухон надорӣ, эҳтимол туро махсус барои таомпазӣ офариданд. Ин шӯрбо не ҳалво,— гуфт Серкорак.

— Чӣ гуфта истодаӣ? Донояки мо дар ҳамаи корҳо ягона.

Намебинӣ, ки ба ҳамаи мо ёрӣ мерасонад. Дар хона, мактаб ва дар ҷои истиқомат киро таърифу тавсиф мекунанд, фақат Доноякро, ки ҳама орзуи доштани чунин фарзандро доранд, — гуфт Сайёра.



— Хуб таъриф кун, бозор ҳам наздик, бо нархи калон мефурӯшӣ. Боз нашавад, ки говфурӯшии Афандӣ барин ба худат маъқул шаваду аз бозор гардонӣ, — суханашро ҳанӯз Серкорак тамом накарда, Олимҷон:

— Чӣ хел Афандӣ говашро аз бозор гардонида овард — гуфт.

Афандӣ говашро ба бозор мебарад, ки аз хӯи баду камширӣ ва нохуроии он занаш ба дод омада буд. Чунон чимхур буд ки, аз гули алафу кунҷораи дастии дар ҳаллоҷӣ кашидашуда доман-доман мушхур мекард. Дар вақти қӯшидан борҳо косаю хурмаҳоро чаппа карда шикаста буд.

Афандӣ банди говашро дошта меистод. Ягон харидор наздик намешуд. Диққати харидоронро ҷалб карданӣ шавад ҳам, харидорон чизе нагуфта як ба гов ва гашта ба соҳибаш нигоҳ мекарданду чизе нагуфта гузашта мерафтанд. Чӣ шуд, ки ба яке аз харидорон гови Афандӣ маъқул шуда монд ва нархи онро пурсид. Даллол ҳам расида омад ва ба харидор рӯ оварда:

— Шумо ҳамин говро хариданиед? Ҳоло харидор чизе нагуфта:

— Ба резагии ин гов нигоҳ накунед, ба харобии он ҳам, ки аз нарасидани хошок аст. Агарчанде ба назар майда намояд ҳам, вале чун говҳои зотӣ шир медиҳад. Серу шир, мегӯянд. Агар хӯрокашро расонед, хонаатон аз шири қаймоқ, пур мешавад. Чунон хӯро ки чизе ба пешаш оред, дидам намегӯяд. Гови сари хурмагӣ аз рӯзи гӯсола карданаш то гӯсолаи дигар як хел шир додан мегирад. Шир не, қаймоқи холӣ. Агар шикамашро сер кунед, дар як рӯз се маротиба як-ду хурмагӣ шир мечӯшед. Қобилии инро намегӯед, — гӯён як ба пистони гов даст карданӣ шуд, ки ўро як лағати обдор фаровард.

— Э... қонвар, сахт расидам, — гӯён пешу қафои говро молиш дода гум задани дилашро каме ором карда боз ба таъриф даромад, ки Афандӣ говашро кашола карда, ба «Ҳой - ҳой бародар!», — гуфтани далол нигоҳ накарда, роҳи хонаро пеш гирифт.

Ба дари хонааш расида-нарасида қанҷоли зану шавҳар баланд шуд.

— Ана гапу мана гап, наход, ки Донояки моро ба гови бадзоти Афандӣ баробар бикунӣ. Ин Доноякро мо арзон харидаему қимат намефурушем, — гуфт Сайёра.

То ба назди ҳама косаҳои шӯрборо гузоштан нақли Донояк ҳам ба охир расиду ба хӯрокхӯри сар карданд, ки Олимҷон:

— Шумо бо ҳамин намедонам боз кай таом мехӯрда бошед. Ҳоло бори охирин хӯрок мехӯретон, ки баъд аз ин мо ба истеъмоли сафеда мегузарем. Бояд то рӯзи парвоз организми худро ба сафеда одат кунем, — гӯён хулаш аввал косаи шӯрборо наздиктар монда ба хӯрдани шӯрбо сар кард. Баъд аз таъом чой нӯшиданд. Ҳама аз паи кори худ шуданд. Ситораю Сайёра ба тарҳи «Ситемаи офтобӣ» наздик шуда, ҳамсафари Замин Моҳро аз назар гузарониданд.

— Ватани Нодонхӯчаро бин, — гуфт Ситора.

— Канӣ бинем, ки онҳо дар чӣ гуна шароит зиндагӣ мекардаанд, — гӯён Сайёра хулашро дошта натавониста хандид. Ҳа ба ту чӣ шуд? — гуфт Ситора.

— Як назар кун, ки дар ин ҷо чӣ навишта шудааст — Дар Моҳ об нест, кам, умуман Моҳ ҷисми «мурда».

— Дугоначон! Агар хаёлотӣ муаллиф намебуд, асарҳои фантастикӣ диққати моро ба худ ҷалб карда наметавонистанд.

Ба гуфтаҳои Ситора гӯш карда истода бошад ҳам, вале аз тарҳи Сайёра чашмонашро намеканд, ки беихтиёр, —

масофаи байни Замину Моҳ 384 ҳазор километр ва атрофи Заминро дар 27 шабонарӯз як маротиба давр зада мебаромадааст, — гӯён ба Ситора нигоҳ карда монд.

— Ту чӣ гуфта истодаӣ?

— Чашмам ба Моҳ афтоду ана ин рақамҳоро хондам.

— Ҳа, Моҳ ҳамсафари Замин, афсӯс, ки дар он ҷо шароити зиндагӣ нест, набошад мо он ҷоро ба боғу бӯстон табдил меодем, — гӯён Ситора диққати дугонаи худро ба сайёраи Миррих ҷалб намуд.

— Ана сайёраи чорум — Миррих. Диаметраш 6800 километр будааст.

— Диаметраш аз замини мо ду баробар хурд будааст, мегӯяд Сайёра.

— Ба ин нигоҳ кун, аҷоиб, тири Миррих ҳам моил, яъне фаслҳои сол бо ҳубӣ мушоҳида карда мешудааст. Дар давоми 27 соату 37 дақиқа як маротиба дар гирди тири худ давр мезадааст. Як соли Миррих ба 669 шабонарӯзи Замин баробар будааст.

— Маълум мешавад, ки ҳар як фасли он ба 167 рӯз, яъне панҷуним моҳ баробар будааст.

Дугонааш Ситора ҳарчанд ба гапҳои Сайёра бо диққат гӯш карда истода бошад ҳам, вале аз нақша—тарҳи чашм намеканд. Ӯ гуфтаҳои дугонаашро тасдиқ намуда гуфт:

— Сатҳи рӯи он рӯзона 15 дараҷа гарм ва шабона то 70 дараҷа хунук мешудааст. Ҳарчанд дар он ҳайвонот ва одам, инчунин наботот набошад ҳам, баъзе намудҳои организмҳои зинда — соддатаринҳо бояд бошанд.

— Агар Олимҷон розӣ мешуд, аввал як муддате ба Миррих истода, баъд аз он ба саёҳати дур мерафтем.

— Ин фикри ту ба ман ҳам маъқул, — гуфт Сайёра.

Дугонаҷон! Замин як ҳамсафар, Миррих бошад дуто ҳамсафар доштааст. Як ба ин назар кунед, Моҳ аз Замин ба масофаи чанд километр дур буд?

Сайёра бошад, андаке фикр карда, ба фикрам, 384 ҳазор километр дур буд, гуфт.

— Бале, яке аз ҳамсафарҳои Миррих аз он ба масофаи 9,560 километр, дигараш бошад, ба масофаи 23 ҳазор километр дур воқеъ гардидааст. Моҳ дар 27 шабонарӯз як маротиба дар гирди Замин давр занад, ҳамсафари якуми Миррих дар 7,5 шабонарӯз як маротиба давр мезадааст.

— Маълум мешавад, ки дар ҳар се чор шабонарӯз ҳамсафарҳои Миррих як маротиба пурра шуда боз шом меҳӯрдааст.

Ситора гуфтаҳои дугонаи худро фаҳмида бошад ҳам, вале хомӯш истода дар бораи чизе фикр мекард ва инро Сайёра пай бурда, аз ӯ сабаби дар ҳайрат мондаашро пурсид.

— Ҳамин хел як фикр кардам. Маълум мешавад, ки ҳамсафарҳои Миррих хеле кам рӯшноӣ медуодаанд, — гуфта мوند.

— Албатта. Диаметри Моҳ 3,6 ҳазор километр. Ҳамсафари якуми Миррих бошад, 15 километр диаметр дорад, ки хеле хурд буда, базӯр намудор мешавад, — гуфт Сайёра.

Ситора, ки ба дугонааш гӯш карда бо диққат ба Муштарӣ нигоҳ мекард.

— Ҳа бояд ҳамин тавр бошад, — гӯён қилави суханро ба дигар тараф гардонд.

— Медони чӣ? — гӯён илова намуд ӯ.

— Моҳи гузашта ба институти астрофизика рафта будем. Ман дар бораи он сафар агар дар ёдат бошад, нақл карда будам. Ҳоло боз як чизи дигар ба ёдам омад, ки ман дар бораи он ба ту чизе нагуфтаам. Дар байни Миррих ва

Муштарӣ миқдори зиёди астероидҳо дида мешавад, ки мо бо воситаи телескоп баъзе аз онҳоро дидем. Муштариро ки он рӯз дар мавқеи мувофиқ ҷойгир шуда буд, хеле хуб муоина намудем.

— Ана он Муштарие, ки дар бораи он ман нақл намудам, аз Замин 317 маротиба массааш зиёд ва ҳаҷмаш аз ҳаҷми Замин 340 маротиба калон аст, диаметри он чи тавре ки дида истодаӣ, 142 ҳазор километр мебошад.

— Ман ба як чиз сарфаҳм нарафта истодаам. Ин ҳам бошад калонӣ ва хурдии сайёраҳост. Ҳар қадар ба Офтоб наздик шавем, ҳаҷми сайёраҳо хурд ва ҳар қадар дур шавем, ҳамон қадар калон менамоянд. Бояд дар ин ҷо ягон муаммо бошад, — гуфт Сайёра.

Ситора дар бораи ҳалли ин масъала хеле майна об карда бошад ҳам, вале ба ягон ҳулосае омада натавонист.

— Дар ҳақиқат ин муаммо, — гуфта мوند.

— Бовариам намеояд, ки ту дар бораи коинот ин қадар китоб мехонию ба ин суол ҷавоб наёфта бошӣ.

— Бовар кун, Ситораҷон, ягон маротиба дар бораи чунин муаммо фикр накардаам. Худат чӣ? Ин қадар шабу рӯз худатро дар болои китоб партофта дар бораи ин мавзӯҳо мехонию вале ҳоло чизе гуфта наметавонӣ.

— Ман чунин андеша дорам, ки агар дар бораи пайдоиши ин система фикр мекардем, шояд ҷавоб ёфта метавонистем.

— Дуруст гуфтӣ. Бояд ин муаммо ба пайдоиши системаи офтобӣ вобаста бошад, — гуфт Сайёра.

— Дар бораи пайдоиши системаи офтобӣ ду гипотеза ҳаст, ки онҳоро ту нағз медонӣ, — гуфт Ситора.

— Медонам..... медонам, — гӯён андеша карда мوند.

— Ба фикрам, гипотезаи Канту Лаплас он қадар мувофиқ намеояд, хуб мешуд, ки сирри онро дар гипотезаи Шмит дида бароем.

Мувофиқи ақидаи Шмит як вақт тамоми галлактика аз гарду чангҳо иборат буд, ки он гарду чангҳо ниҳоят тафсон буданд. Бо мурури замон он гарду чангҳо дар ҷо-ҷо ҷамъ шуданд ва ядроро ташкил намуданд, ки ядрои асосии он офтоб буд, ки ба ҳудаш бештар массаро ҷамъ намуд ва аз он дуртар гарди чанг камтар мешавад, — гуфт Сайёра.

— Дуруст, пас барои чӣ ҳар чӣ қадаре ки сайёра дур бошад, калон шуда меравад?

— Ҳар чӣ қадаре ки кӯшиш кунем, боз дар атрофи ҳамон муаммо давр мезанему аз он баромада наметавонем. Хуб мешуд, ки яке аз рафиқонро ба ёрӣ даъват намоем, — гуфт Сайёра.

Ҳарду дугонаҳо ба як қарор омаданд, ки Доноякро ба ёрӣ даъват намоянд. Ҳамин ки ўро даъват намуданд, камина ба хизмати шумоён тайёр,— гӯён ҳозир шуд.

Аз муаммо, ки воқиф гардид, ба ҷавобаш камар баст:

— Ба фикрам, ҳоҷати баёни гипотезаи Шмит нест.

— Дугонаҳо фикри ўро тасдиқ намуданд.

— Ин тавр бошад, барои мо аз ҳама зарур ин ҷойгиршавии сайёраҳо ва офтоб мебошад. Азбаски офтоб дар марказ ҷойгир шудааст, он бештар он гарду чангҳоро гирифта, баъд аз офтоб ҷойгир шуда сайёраҳо камтар, ки ин ба доираи даврзании онҳо ва ҷойгиршавии офтоб вобаста аст. Ҳар чи қадаре ки сайёраҳо дуртар ҷойгир шаванд, ҳамон қадар аз рӯи доира гарду чангҳо бештар буда, он гарду чангҳо ба як ҷо ҷамъ мешаванд.

— Ба ҳамин ақли мо он қадар надавид, раҳмат ба ту,— гуфт Сайёра

Донояк бошад:

— Ҳар муаммое пайдо шавад, каминаро даъват кунед, гӯён аз пайи кори худ шуд.

Дувоздаҳ соли Муштарӣ ба як соли Замин баробар буда, як шабонарӯзи он даҳ соату чил дақиқаро ташкил мекардааст, — гуфт Ситора.

— Боз муаммои нав пайдо шуд, — гуфт Сайёра.

— Вай кадом муаммо будааст?

— Кани як фикр кун, шояд ёбӣ.

Ситора ба дарёи хаёл ғӯта зада борҳо гаштаю баргашта солу як шабонарӯзи Муштариро ба хотир оварда бошад ҳам, вале муаммои онро ёфта натавонист ва, не наёфтам, — гуфта монд.

— Муаммо, дар як шабонарӯзи он ки ҳаҷмаш аз Замин борҳо калон бошад ҳам вале як шабонарӯзи он нисбат ба замин зиёда аз ду баробар кам аст. Сабаби он дар чӣ бошад?

Агарчанде хеле фикр карда бошанд ҳам, вале барои ёфтани муаммо мушкилӣ мекашиданд ва боз фикр карда сабаби онро ба масъалаи аз офтоб дур будани он вобаста намуд. Ба ин фикри Сайёра рози нашуд, зеро даврзании Замин ва ба вучуд омадани шабонарӯзро ба худӣ Замин вобаста намуд, ки ин ба Ситора ҳам маъқул омад.

— Ман наёфтам, кани худат муайян намо, — гуфт Ситора.

— Агар ман медонистам, бе гузориши муаммо ба ту мегуфтам.

— Ба фикрам, ба дуриаш вобаста, зеро ҳар қадар сайёраҳо аз офтоб дур бошанд, кашиши офтоб ва сайёраҳо суст шуда даврзании онҳо тез мешавад, ки Муштарӣ нисбат ба замин як чанд маротиба тез давр мезанад, — гуфт Ситора.

Вақте Ситора фикри худаширо аз рӯи илм тасдиқ намуд, ба ҳарду маъқул омад.

— Дугона! Як ба ин ҷо нигар, ки чӣ навишта шудааст. Атмосфераи он аз газҳои аммиак ва метан иборат будааст.

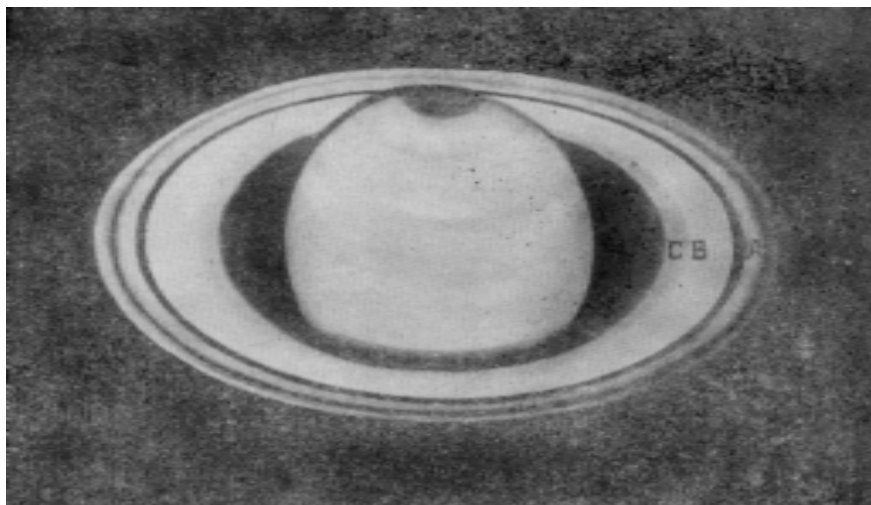
— Ана аз кучо газ овардан лозим.

— Ҳа медони чӣ? — гӯён ба ҷавоби дугонааш мунтазир нашуда,—ана ҳамин Муштарӣ дувоздаҳ ҳамсафар дорад, ки чортои он аз Моҳ калон аст,—гӯён ба нақша назар намуданд. Дар ҳамин вақт Донояк ба назди онҳо омада монд. Аз нақли аҷоиб,— гуфтаниш маълум шуд, ки ӯ сӯхбати онҳоро гӯш карда будааст.

Дугонаҳо илтимос намуданд, ки дар бораи Зуҳал, Уран, Нептун ва Плутон кӯтоҳ бошад ҳам, Донояк нақл намояд.

Донояк як ҷои мувофиқеро интихоб намуду духтарҳоро, ки самимона Амазонкаи ман,—мегуфт, ба болои қолини сабз таклиф намуд ва ба нақл кардан тайёр шуд.

Ҳар яке ҷойҳои мувофиқеро интихоб намуда нишастанду Донояк дар як варақи тоза расми Офтобро кашид ва дар атрофи он дуртар аз Офтоб рақами шашро гузошт ва дар паҳлӯяш ҳарфи «З»-ро. Ин сайёраи шашумин Зуҳал, — гуфт ӯ.





Зухал аз Замин наваду панҷ маротиба калон аст. Он дар бисту нӯҳ сол як маротиба атрофи Офтобро давр мезанад ва шабонарӯзи он ба чордах соату чордах дақиқа баробар аст. Он хеле хеле сард аст: яксаду панҷоҳ дараҷа хунук. Дар атрофи он як ҳалқа мавҷуд аст. Астрономи машҳур рус А. А. Белополский муқаррар кард, ки, он ҳама ҳиссачаҳо аз ҷисмҳои хурди сахт иборат аст, ки онҳо дар атрофи Зухал як ҳалқаи калонеро ташкил намуда давр мезананд. Ба ғайри ҳалқа боз нӯҳ то ҳамсафар низ дорад, ки диаметри онҳо аз сесад то панҷсад километр мерасад.

Ҳамаи он панҷ сайёрае, ки шумо аз рӯи нақша омӯхтеду дигареро ҳоло ман нақл кардам, аз замониҳои қадим маълум буд.

Медонед, духтарҳо, дар соли 1781 дар омӯзиши кайҳон, дурусттараш системаи офтобӣ чӣ рӯй дод?

Ҳар ду духтарон ҳарисона ба Донояк нигоҳ карда баробар:

—Чӣ будааст? — гуфтанд.

— Яке аз ҳаваскорни илми астрономия, мусиқанавози англис Виллям Гершел ногаҳон сайёраи ҳафтуминро кашф кард, ки онро Уран номиданд. Уран аз Офтоб назар ба Замин бист маротиба дур буда, чор маротиба калон мебошад.

— Исто! Дар ин ҷо боз як муаммои дигаре пайдо шуд, гуфт Ситора.

Чӣ хел муаммо будааст, гуфта дар ҳайрат монд Донояк.

— Он чизе, ки дар бораи ҳаҷми сайёраҳо гуфтӣ бо ин нақлат мутобиқат намекунад. Мувофиқи гуфтаи ту аз ҷиҳати ҳаҷм Уран аз Замин фақат чор маротиба калон будааст. Ту бошӣ гуфта будӣ, ки ҳар қадар ки сайёра аз Офтоб дур бошад, ҳамон қадар ҳаҷмаш калон мешавад, вале дар ин ҷо баръакс. Ин чӣ маъно дорад?

— Ситораи мо дуруст пай бурд. Дар ин ҷо баръакси воқеаҳо мо мушоҳида менамоем, ки дуртар аз он боз ҳам гарду чанғо кам шуда меравад, вале ин ҳам гипотеза буда, дар бораи ҳақиқати мутлақи он ана Амазонкаҳои ман оянда боз фикри худатонро баён мекунетон.

— Хайр, биё мон, дар бораи ин ҳодиса боз дигар вақт фикр мекунем, ту ҳаминро гӯй, ки онро бо чашм дидан мумкин? — гуфт Ситора.

— Бале, он чун яке аз ситораҳои рӯшноиаҷасул ба назар намудор мешавад, ки онро бо телескоп дида аз ситора фарқ кардан мумкин, вале ҳамин хел онро ситора мегӯй.

— Як шабонарӯзи он чанд соат? — гуфт Сайёра.

— Дар даҳ соату панҷоҳ дақиқа як маротиба дар гирди тири худаш давр мезанад ва як соли он ба 8 соли Замин баробар аст.

— Оё Уран ҳамсафар дорад? — гуфт Ситора.

— Шумо, Амазонкаҳои ман, мехоҳетон якбора ҳама чизҳоро ба шумо гӯям. Сабр кунед, мегӯям.

— Уран панҷто ҳамсафар дорад, — гӯён Донояк хомӯш шуда монд.

— Ҳаҷм ва масофаашон чӣ хел? — гуфт яке аз духтарон.

— Бовар кунед, ман ба ин саволи шумо ҷавоб дода наметавонам, фақат тахмин мекунам, ки бояд баъзеи онҳо аз Моҳ калон бошад. Як ҳодисаи аҷоибро дар ин ҷо мушоҳида кардаанд. Аз рӯи гуфтаи астрономи франсия У. Адамс маълум мешавад, ки Уран баъзан ба қонуни ҷозибай байни системаи офтобӣ итоат намекардааст, — гӯён ба Амазонкаҳои худ нигоҳ карда мемонад Донояк.

— Барои чӣ? Мепурсад Ситора.

— Ана ҳамин диққати онҳоро ба худ ҷалб карду гумон карданд, ки баъд аз Уран сайёраи ҳаштумин бояд бошад, ки бо таъсири он Уран аз ҳаракати қонунии худ барояд.

— Аҷиб, — гуфта монданд духтарҳо.

— Аҷоибии кор боз дар он, ки аз рӯи майлони Уран дар кучо, дар кадом вақт ҷойгир шудани сайёраи навро муайян намудан мумкин будааст. Аз рӯи ҳисоб онро бояд сентябри соли 1846 меидаанд.

— Чӣ ҳамон сол магар кашф кардаанд? — гуфт Сайёра.

— Бале, худӣ ҳамон сол кашф кардаанд ва онро Нептун номиданд. Ин кашфиёт мӯъҷизакорию илм мебошад. Мувофиқи андозааш Нептун аз Уран каме хурд аст. Вай аз Офтоб назар ба Замин сӣ маротиба дуртар буда, атрофи Офтобро дар 165 соли Замин як маротиба давр зада мебарояд.

— Маълум мешавад, ки аз рӯзи кашфиёт то ҳол Офтобро як маротиба давр назадааст, — гуфт Ситора.

— Бале. Ҳоло хеле кам мондааст, ки он атрофи Офтобро пурра давр занад, — гуфт Сайёра.

— Чӣ? Шабонарӯзи он ҳоло муайян карда нашудааст? — мегӯяд Ситора.

— Маълум. Дар 15 соату 25 дақиқа як маротиба дар гирди тири худ давр зада, чун Уран қабати болои он бо пардаи гази зич ихота шуда ва он ду ҳамсафар дорад, фаҳмидетон? Духтаракони нағз гӯён мағрурона ба тарафи онҳо нигоҳ карда монд.

— Сайёраи нӯҳумини мо Плутон будааст. Кани дар ин бора ҳамадони мо чӣ мегуфта бошанд, — гуфт Ситора.

— Плутонро феввали соли 1930 астрономи амрикоӣ Томбо кашф кардааст, ки онро бо ёрии телескопҳои пурқувват ҳамчун як нуқтаи равшан мебинем. Дар бораи Плутон ягон чиз гуфтан мушкил. Ман тахмин мекунам, ки бояд аз Замин хурд бошад. Офтобро дар 249 соли Замин як маротиба давр зада мебарояд, ана ҳамин тавр, фаҳмост! — гуфт Донояк.

— Як фасли Плутон ба 64 солу се моҳ баробар будааст,  
— гуфт Сайёра.

— Ҳамин тавр... Чӣ тавре мебинед, мо дар бораи системаи офтобӣ кам бошад ҳам, маълумот гирифтем, — гуфт Донояк.

— Нақлҳои Донояк ҳар чӣ қадар пурмазмун ва дилчасп бошанд ҳам, вале худписандӣ ва донотарошиҳои ӯ ба дугонаҳо он қадар маъқул набуд. Ситора мо кӯшиш мекунем, ки мустақилона омӯзем.... гуфта мوند.

Аз оҳанги малолии Ситора Донояк чизеро нафаҳмид, ки:



— Шумо ҳоло дар бораи кометаҳо ва метеоридҳо эҳтимол тасаввуроте надоред, — гуфтани Донояк духтарҳоро саҳт ранҷонид.

Ба ин суҳанони Донояк Сайёра бепарвоёна назар карда бошад ҳам, вале Ситора саҳт ранҷид ва худдорӣ карда натавониста:

— Донояк! Ту моро ин қадар ҳафтафаҳм гумон накун. Мо ҳам ба қадри имкон дар бораи баъзе чизҳо сарфаҳм меравем ва ту ҳам дар ин ҷаҳон яккаю танҳо нестӣ. Мумкин мо баъзе чизҳоро донем, ки ту дар бораи он чизеро надонӣ. Ин кори ту танҳо ҳуди ҳамин рӯз не, ту бисёр вақт ман-манӣ мекунӣ.

— Ана ҳамин-дия, даррав димоғатон месӯзад, чӣ ман ягон гапи ноҷо гуфтам?

— Ту худат намедонӣ, ки то кадом дараҷа худбинӣ ва аз он чизе, ки медонӣ, мефаҳрӣ, ман-манӣ мекунӣ. Як дам дар назди мо бош, Сайёра, ҳоло дар бораи комета, метеор ва метеоридҳо каме нақл кунад, — гуфт.

— Дар давоми суханат, ана ҳамин тавр, фаҳмидетон? Инҳоро доништан даркор ва боз ким-чӣ хел рафторҳои ношоҷи ту ҳамаи донишҳои туро барбод медиҳад, — гуфт Сайёра.

— Мебахшӣ, гӯён Ситора ба сухан даромад:

— Хоксорӣ зеби инсон аст, ман-манӣ бошад, шахсро ғорат мекунад. Ту писари нағз, лекин гуфтаҳои Ситора дар ҳаққи ту дурустанд. Мебинам, ки ту ҷои шиштан наёфта истодаӣ, агар қабул кунӣ, ба назари одамон боз зеботар мешавӣ, — гӯён ба Донояк нигоҳ карда таъсири сухани худаширо фаҳмиданӣ буд.

Ҳарчанд ҳангоми танқиди Ситора худро ноором ҳис карда бошад ҳам, вале дар охир худдорӣ карда:

— Раҳмат! Кӯшиш мекунам, ки минбаъд ба чунин ҳатоӣҳо роҳ надиҳам. Ҳаргиз шумоёнро ранҷонданӣ нестанд. Шумоён тасаввур намекунед, ки ман бе шумоён чӣ кор мекарда бошам...

— Эҳе, ошиқ шудам гӯ, — гуфт Ситора.

— Ҳеҷ гап не, дар роҳ тӯй кардан мумкин, — гуфт Сайёра.

— Аз ин гуфтаҳои маълум, ки ҳардуямонро ту дӯст доштаӣ, — гуфт Сайёра.

— Не, рафиқон, ман ҳамчун дӯст бо шумоён эътиқод дорам.

— Ҳеҷ гап не, аз дӯстӣ то муҳаббат ҳамагӣ як қадам роҳ аст, — гуфт Ситора.

— Ана ҳамон як қадам имкон медиҳад, ки ту дар бораи яке аз моён фикр кунӣ, — гуфт Сайёра.

— Ҳоло то як қадам вақт бисёр. Аз дунбаи насия шуши нақд беҳтар мегӯянд. Кани нақли Сайёро шунавем, — гуфт Донояк.

Сайёра ба гулҳои ранг-ранги марғзор нигоҳ карда, дар бораи аз кучо сар кардани нақли худ фикр мекарду Донояку Ситора бошанд, хомӯшона мунтазир нақли ӯ буданд.

— Бо чашми оддӣ ҳамаи кометаҳоро дидан мумкин нест. Онҳоро мо бо телескоп мебинем, вале соли 1882 чунон кометаи калоне пайдо шуд, ки дарозии думи он аз масофаи байни офтобу Замин зиёда аз шаш маротиба дароз буд. Андозаи он хеле калон аст. Диаметри он баъзан аз андозаи Офтоб калон мешавад.

— Чӣ гуфтӣ? Дар мо аз андозаи Офтоб дар системаи офтобӣ қисми калон дида намешавад. Ту бошӣ, ба хаёлам муҳобот карда истодаӣ. Ҳар хел гапро гап гуфтан нагир, — гуфт Донояк.

— Каме тоқат кун, ҳамаашро мефаҳмӣ, — гуфт Сайёра.

— Ба ин бовариам намеояд, шояд дар ин ҷо ягон сирре бошад.

— Қатъи назар аз ин, ба ин андозаи бузургӣ ба ақл рост намеомадагӣ массаи хеле хурд доранд, ки ин ба зичии онҳо вобаста аст.

— Чӣ тавр зичии моддаҳои онҳо сушт будааст?

— Ҳамин тавр. Дар мо зичии моддаҳо гуногун.

— Ин фаҳмо, аммо ту ба ман зичии моддаи кометаро фаҳмон.

— Танҳо ядроии комета зичии калон дорад, ки дар Ҳангоми бо телескоп муоина кардан сурхча менамояд. Дигар қисми он ба чангу ғубор монанд аст.

Донояк, ки ба баъзе чизҳо сарфаҳм рафта истода буд, каме оромона ба гапҳои Сайёра гӯш мекард, ки якбора:

—Сайёра! Оё дуруст аст, ки агар ситораи думдор барояд, ҷанг мешавад, мегӯянд?

—Туро, кӣ Донояк мегӯяд? Бо ин ҳама дониш боз ба гапҳои момой бовар мекунӣ. Агар рафиқон дар ин бора фаҳманд, туро масҳара мекунанд.

—Пас маълум мешавад, ки дониши ту рӯякӣ будаасту ту ба он чизе, ки медонӣ боварӣ надорӣ,—гуфт Ситора

—Шумо маро ба хурوفотпарастӣ ҳам айбдор карданӣ ҳастед. Ин хаёли шумоён хом аст. Ман аз афсонаҳои бемазмун кайҳо даст кашидаам. Ҳаминро медонам, ки баъзе ҳодисаҳо бо ҳамдигар вобастагӣ доранд, шояд андешаҳои халқ ягон далеле дошта бошанд.

—Ин қонуни табиат буда, бо ҷанг ягон вобастагӣ надорад,—гӯён боз суҳанашро давом дод.

—Болои ядрои онро пардаи равшан ихота кардааст, ки онро кома меноманд. Аз он ҷараёнҳои ядроро печонда мегирифтагӣ ҷудо мешаванд, ки онҳо ба тарафи муқобили офтоб ҷараён мегиранд. Ана ҳамин пардаи кометаро ташкил медиҳад. Ядро бо кома ва ҷоришавиҳо сари кометаро ташкил медиҳад, ки аз вай як ё якчанд пардаҳо пароканда мешавад. Дар ҳолати ба Офтоб наздик шудан думи он дароз шуда дар масофаи дур аз Офтоб комета ҳамчун буғи туманмонанд ба назар менамояд.

Азбаски баъзе чизҳо барои Донояк маълум буд ва такрор шудани онро номехост, гапи Сайёро бурида:

—Дар бораи ҳуди ядро ва умуман ҷисмҳои комета ба мо нақл намо,—гуфт Донояк.

—Ядро қисми асосии он ба шумор меравад. Андозаи он хеле хурд аст, ки як-ду километрро ташкил медиҳад. Ядро қисми саҳт аст. Он аз санг, оҳан, инчунин аз яхбастаи

аммиак, метан, турушангишт ва дигар моддаҳо иборат мебошад.

— Чӣ тавр пайдо шудани думи онҳо ба мо маълум нашуда монд,—гуфт Донояк.

— Худат моро сарзаниш мекунӣ, ки бетоқатӣ мекунем, ту бошӣ аз мо бадтар, — гуфт Сайёра.

— Вақте комета ба Офтоб наздик мешавад, газҳои яхкардаи вай буғ шуда, кома ҷойгиршавиро ба вучуд меорад, ки дар натиҷаи фишори рӯшноии Офтоб газ ва гарду чанг аз ядроии комета ҷудо шуда, ба тарафи муқобил аз офтоб ҷараён мегирад ва думҳои кометаро ба вучуд меорад.

— Кашфиёти бузург, — мегӯяд Донояк.

— Дар ҳақиқат ҳам бузург. Ин кашфиётро дар аввали асри XX физики рус П.Н Лебедев кашф кардааст,— гуфт Ситора.

— Дуруст. Дар бораи омӯзиши комета хизмати Лебедев, Бредихин барин олимони бениҳоят калон аст. Олими рус Орлов дар бораи омӯзиши кометаҳо низ хизмати ба назар намоёне кардааст,— гуён Сайёра боз нақли худастро дар бораи кометаҳо давом дод.

— Ҳоло зиёда аз 230 кометаро муайян кардаанд, ки баъзеи онҳо дар атрофи Офтоб дар давоми ду-се сол ва баъзеашон дар давоми солҳои дуру дарозе як маротиба давр мезананд. Кометаяи калоне, ки дар соли 1910 пайдо шуда буд, Галлей ном дорад. Он Офтобро дар давоми 75 сол як маротиба давр зада мебароянд ва пайдошавии ояндаи он ба соли 1985 рост меомад, ки олимони мо мушоҳида намудаанд.

— Кометаҳо ҳам аъзои системаи офтобӣ будаанд.

— Ҳа, дугонаҷон,—гуён суханастро дар бораи метеороҳо бахшидагӣ буд, ки Олимҷон ба назди онҳо омада:



— Сӯҳбати шумоён хеле қаймоқ гирифт,— гуфта монд.  
Олимҷонро ба болои қолини сабз таклиф карданд ва ӯ бо мамнуният таклифи онҳоро қабул намуд.

Сайёра аз давом додани сухан худдорӣ намуда, чизе нагуфта ба рафиқон нигоҳ карда монд. Сайёра, ки дар бораи комета нақли аҷоибро ба охир расонид, ӯ боз дар бораи метеорҳо низ чизе гуфтани буд. Донояку Ситора мехостанд дар бораи он аҷоибот Олимҷон ҳам шунавад, бинобар ин бо имову ишорат давом деҳ мегуфтанд, ки Олимҷон.

— Ман ба шумоён халал расондам?— гуфта пурсид.

— Не, Олимҷон, дар назди ту мо чи ҳам мегуфтем, мумкин худат дар бораи он ҷисмҳои осмонӣ чизе мегуфтӣ, хоҳиш мекард Сайёра.

— Боре дар ин бора аз худи ту нақли пурмазмунро шунида будам ва ман дар ин бора аз ту зиёдтар намедонам. Бонуи ман, кани чизе барои мо нақл кун то ҳаловат барем.

Сайёра чӣ гуфтанаширо намедонист. Аз ин Олимҷон ба чунин хулоса омад, ки чизеро аз Сайёра шунидан мушкил ва худаи:

— Набошад ман кори Сайёрабонуро осон кунам,—гӯён барои нақл намудан тайёр шуда буд, ки ҳама ба ҷунбиш даромада ба Олимҷон наздик шудан гирифтанд.

— Тобистон мо дар берун, дар рӯи ҳавли меҳобем. Агар ҳамин тавр мо, дӯстон як ҷо бошем, хобамон дер вақт намебарраду афсонагӯӣ мекунем ва баъзан вақтҳо ситораҳоро тамошо ва мавқеи онҳоро аз рӯи фаҳмиши худ муайян намуда, дар бораи Ҳафтдодарон, Каллаи Гов, Тарозу, Сурфаи Туркон ва ғайраҳо нақл карда, дар бораи онҳо баъзан ба ҳақиқат наздик карда ба хоҳараку додаракон нақл ҳам мекунем. Дар нақли Ҳафтдодарон дар ҳолати дафни падар мебинем, ки чорторо дар пояи тобуту сеторо нолону гирьён

аз қафои бародарон ва дар пуштораи яке бародари аз ҳама кенҷаро мебинем инчунин чӣ тавр як порчаи Сурфаи Туркони кандани Гурбаро ҳам. Дар чунин ҳолатҳо мо борҳо берун аз ихтиёр аз «канда шудани» ситора хабар медиҳем, ки ин ҳолат чунон бо тезӣ мегузарад, ки дигарон пой бурда наметавонанду чи шуд гуфта мемонанд. Дуруст аст, ки ин воқеа дар як лаҳза гузашта, баъзан вақтҳо як чанд сония давом мекунад, ки ин ба ҳаҷми ҷисмҳои осмонӣ, яъне метеороҳо вобаста аст.

— Онҳо сангҳои осмонианд,—гуфта Ситора.

— Дар ҳақиқат, онҳо сангҳои осмонӣ, аммо аз чӣ сабаб онҳо якбора дар гирифта намераванд,—гӯён ба рафиқон нигоҳ карда мوند.

— Олимҷон, дар бораи ин ҳодиса ман ҷавоб диҳам чӣ?  
— хоҳиш кард Ситора.

— Ин духтаракро бин. Дар бораи метеороҳо нақл мекардаасту мо бошем, розӣ намешудаем, — гуфтани Олимҷон буд, ки Ситора каме андеша карду ба тарафи Олимҷон нигоҳ карда мебахшад, — гӯён ба суҳан даромад:

— Он сангҳо ва гарду чангҳои осмонӣ, ки аз атмосфераи Замин хеле боло—дар қабати беҳаво дар парвозанд, ба соиш барнамеҳуранд. Вақте ба атмосфераи Замин дохил мешаванд. Дар як сония 50-60 километр ҳаракат мекунанд. Дар ҳолати бо суръати тез ҳаракат кардан соиш ба вучуд меояд ва ин аст, ки ҷирмҳои осмонӣ сӯхта нест мешаванд, мо онҳоро «ситораҳои паррон», бо забони илм «метеор» меномем.

Метеороҳо хеле хурданд. Аксарияти онҳо аз регрезаҳои калон иборатанд.

— Агар онҳо ин қадар майда бошанд, чӣ тавр то замин омада мерасанд? — гуфт Донояк.

— Ба ғайр аз ин боз метеоритҳо ҳастанд, ки онҳо тӯдаи боқимондаи кометаҳои порашуда мебошанд. Онҳо дар атрофи Офтоб давр зада ба Замин наздик шуда мемонанд. Дар ин вақт мо «боронҳои ситорагон»-ро мушоҳида менамоем. Метеоридҳои ҳаҷман хурд дар атмосфера тамои сӯхта бӯғ шуда мераванд. Агар ҳаҷман калон бошанд, дар ҳаво сӯзанд ҳам, қисми боқимондаи онҳо ҳамчун «сангҳои осмонӣ» ба замин меафтанд.

Пеш метеоритҳоро «сангҳои муқаддас» меномиданд.

— Бисёр хуб гуфти, — гӯён Олимҷон сухани худро давом дод.

— Ҳоло чӣ будани метеоритҳоро одамон хуб медонанд. То имрӯз зиёда аз 1500 «сангҳои осмонӣ»-ро дар ҷаҳон ҷамъ овардаанд. Онҳоро дар лабораторияҳо омӯхта, ба чунин хулоса омаданд, ки таркиби метеоритҳо ва ҷисмҳои Замину Моҳ як хел мебошад. Пас маълум мешавад, ки олам аз материали ягона иборат аст.

12 феввали соли 1947 дар Сихоте - Алин, яъне дар Шарқи Дур метеорити калон афтид. Дар ҷое, ки он афтода буд, боз якчанд майдаю калон метеоритҳоро ёфтанд, ки ҳамаи онҳо якҷоя сию ҳафт тоннаро ташкил намуд.

— Пас маълум мешавад, ки то ба Замин афтодан он метеорит хеле калон будааст, ки ҳамчун сайёрачаи хурд дар атрофи Офтоб давр мезадааст, — гуфт Донояк.

Фикри ӯро ҳама тасдиқ намуданд ва ба хулосае омаданд, ки миллиардҳо чунин метеоридҳои калону хурд дар парвозанд.

— Дар бораи омӯзиши метеоритҳо хизмати олими машҳури тоҷик П. Б. Бобочонов ниҳоят калон аст. Кашфиётҳои ӯ диққати тамоми олимони ҷаҳонро ба худ ҷалб кардааст, ки соли 1994 америкоиҳо як ҷирми осмониро кашф карда ба номи ӯ гузоштаанд, — гуфт Сайёра. Олимҷон ба соат

нигоҳ карда, бо ишора фаҳмонд, ки вақт хеле рафтааст. Ҳамин тавр ҳама диққати худро ба масъалаи асосӣ ҷалб намуданд.

## ОФТОБ ВА СИТОРАҲО

Олимҷон аз Донояк хоҳиш намуд, ки ҳамаро ба назди нақшаи тарҳи олам даъват намояд. Дар як дам ҳама ҷамъ омаданд ва бо баробари ба назди нақшаи тарҳ рафтани Олимҷон ҳама хомӯшона бо диққат менишастанд.

— Дӯстон! — гӯён Олимҷон ба гап даромад:

Тавре гуфтам, тадқиқотҳои рӯзҳои охир моро водор мекунад, ки саёҳати Плутонро муваққатан боздорем. Дар назди мо аз ин ҳам кори муҳим, яъне омӯзиши дигар системаҳои офтобӣ истодааст ва барои ин мо ҳоло шароит дорем.

Барои он ки ҳарчи хубтар ба нақли ман сарфаҳм равед, ба андозаҳои дар тарҳи нақша буда як назар кунед. Дар ин ҷо ба ғайр аз Офтоб боз шашто ситора номбар карда шудааст, — гӯён худаш аз назди тарҳи нақша дур меистад.

Рафиқон бо завқ дар бораи ситораҳо сухан меронданд, ки андозаи онҳо ҳамаро ба ҳайрат мононда буд.

— Ана ин бузургӣ! Дар назди ин ситораҳо офтоби мо мисли як нуқта аст. Муаллимамон Исмоилзода гуфта буданд, ки Замин чун арзан ва Офтоб як тарбузи калон барин мебошад. Чӣ тавре ки мо дида истодаем, Офтоб арзану дигар ситораҳо тарбуз, — гуфт Серкорак.

Ҳама дар ҷойҳои худ нишастанд. Тамоми ҳастии рафиқонро як ҳиссиёте фаро гирифта буд. Онҳо мехостанд, ки бисёр чизҳоро бифаҳманд. Азбаски Олимҷон мунтазири оромии рафиқон буд, рафиқон ҳам ҳиссиёти худро бо нигоҳҳо маънидод мекарданд.

Олимҷон бошад дар баён ҳамто надошт. Ҳоло ки каме барои мустақилият вақт дода буд, ин ҳам барои фаълонидани рафиқон буд. Яке аз он ситораҳо, ки он ба мо хеле наздик аст, Офтоб мебошад. Офтоб аз Замин бо ҳисоби диаметр 109 маротиба ва мувофиқи ҳаҷмаш 1.300.000 маротиба калон аст, — гӯён як ба рафиқон маънидорона нигоҳ карда монду ва боз суҳанаширо давом дод:

— Офтобе, ки ба мо рӯшноӣ ва гармӣ медиҳад аз газҳои тафсон иборат буда, ҳарорати қисми болоии он шаш ҳазор дараҷа, қариб он бошад, бист миллион дараҷа аст.

Ман бо ҳамроҳии як гурӯҳ рафиқон чанде Офтобро ба воситаи телескопҳои махсус муоина кардаем. Маълум шуд, ки қисми назди қутб дар давоми бисту ҳафт шабонарӯз ва маркази он дар бисту панҷ шабонарӯз як маротиба давр мезадааст. Ин далели он аст, ки Офтоб аз кӯраи газӣ иборат мебошад. Аммо ба чунин ҳулоса омадан мумкин нест, ки Офтоб танҳо газ бошад. Не! Ҳаргиз ин тавр нест. Зичии миёнаи Офтоб аз зичии об қариб якуним маротиба фузунтар аст.

Ситораҳо чун Офтоб ва аз он калону хурд буда, азбаски хеле дур ҷойгир шудаанд, ба чашм хурд менамоянд. Масофаи онҳоро танҳо бо воҳиди рӯшноӣ муайян кардан мумкин, ки он бо тезии 300.000 км/сония дар як сол тай мекунад ва ситораи аз ҳама наздик дар масофаи 4,3 соли рӯшноӣ ҷойгир шудааст, — гуфт Олимҷон.

Маърузаҷӣ боварӣ дошт, ки ин рақам ҳамаро ба ваҷд меорад, вале аз ҷӣ бошад, ки ҳама хомӯшона ба ӯ нигоҳ мекарданд ва ҳатто суол ҳам наметоданд. Олимҷон пай бурд, ки он рақамҳо барои онҳо ягон маъно надоранд.

— Рафиқон! Медонам, ки барои ҷӣ шумо хомӯшед. Чунин суръат барои шумо он қадар маълум нашуда монд.

Мушаке, ки мо ҳоло дорем, суръаташ бо суръати рӯшноӣ баробар аст. Пас агар мо бо ин мушак парвоз кунем, то ба ситораи наздиктарин дар чор солу се моҳ рафта мерасем, — гуфт.

Маълум мешавад, ки рафиқон масъаларо нағз фаҳмиданд. Аз ин рӯ берун аз ирода онҳо дар байни худ баҳс намуданд, ки аз чунин ранг гирифтани вазъият худи Олимҷон лаззат мебурд.

Ҳар кас чизе гуфтан мехост. Аз ин рӯ ягон кас ба каси дигар гӯш накарда худааш чизе гуфтан мехосту яке аз онҳо ана ин масофа, — дигаре, чор сол дар даруни мушак, боз дигаре, — одам ҳеҷ гоҳ дар даруни мушак солҳо тоқат карда наметавонад....

Баҳси рафиқонро, — чор сол мо парвоз мекунем? — гуфтани Сайёра қатъ кард.

— Бале, чор сол ва лозим ояд боз бисёртар. Ба ҳамааш мо тоқат мекунем. Мо аз шумоён чизеро пинҳон намекунем. Ин саёҳат ниҳоят мушкил аст. Чун хизмати Ватанро ба хотир меорем, ҳамааш барои мо осон шуда мемонаду мо бошем, бе ягон тарсу ваҳм розӣ шуда мемонем. Ҳаминро бояд фаҳмид, ки чунин бахт танҳо ба мо муяссар шудааст.

— Олимҷон! — гӯён Донояк диққати ҳамаро ба худ ҷалб намуд ва сухани худро давом дод.

— Барои ин тайёрии ҳаматарафа, чӣ тавре худат ба ин кор муносибати комплексӣ доштан ва ба таври оптималӣ ҳалли онро дида баромадан зарур мегуфтӣ, ба фикри ман, ана ҳамин ҷиҳатҳои масъала хеле муҳиманд. Барои ин кор ба ягон саросемагӣ роҳ додан лозим нест.

— Бале, бо умеди хизмат дар даруни мушак лӯнда шуда мондан ҳеҷ маъно надорад.

— Рафиқон, мо ҳамин рӯз парвоз карданӣ нестем. Ҳаминро ҳам гӯям, ки ҳар касе дар дил тарсу ваҳмро ҷой

дода бошад, метавонад ҳозир ба хонааш рафта дар оғӯши падару модараш осуда зиндагӣ кардан гирад.

Майдони корнамоӣ кори ҳар як «хонашери майдонгариб» нест.

— Мебахшед Олимҷон! Дар байни мо аз он одамони ту гумон мекардагӣ нестанд. Агар то ҳол ба ин боварӣ надошта бошӣ, хато кардӣ, — гуфт Сайёра.

— Ман ба фикри Сайёра розӣ. Моро ту бояд дуруст фаҳмӣ, ба вачд омадани мо маънои онро надорад, ки мо дар роҳи интиҳоб кардаи худ бевафой карда ба дил тарсу ваҳмиро роҳ диҳем, баръакс ин муносибатамон шаҳодати он аст, ки мо ба парвоз тайёрему беҳуда мурданро ту ҳам намехоҳӣ, — гуфт Донояк.

Дармонҷон фаҳмид, ки Олимҷон андак бошад ҳам, ба хатой роҳ додааст. Аз ин рӯ гапро ба дигар тараф бурда, — аз суханони охиринаи ту маълум шуд, ки мо дар рӯзҳои наздик барои организматонро тоқатовар намудан чораҳои заруриро бояд андешем. Ба фикрам, дар ин бора ҳам фикр кардан лозим, — гуфт.

—Тартиб додани барномаи машқҳои гуногун ба зиммаи ту, мо дар ин бора боз чанд маротиба сӯҳбат мекунем,— гӯён Олимҷон сухани худро давом дод.

— Рафиқон! Агар нодуруст рафтор карда бошам, маро бубахшед. Ҳамон қадар ки ба худам боварӣ дошта бошам, ба шумо низ ҳамон қадар боварӣ дорам,—гуфт.

Рафиқон ҳам аз чунин ранг гирифтани кор дар ҳиҷолат буданд ва ҳиҷолатмандона баъзеҳо кебида чашм ба чашм нигоҳ карда наметавонистанд, ки Олимҷон,—агар иҷозат меодетон маърузаро дар бораи «Офтоб ва ситораҳо» давом медедем,—гуфт, ки ҳама бо як овоз:

— Кани бо ҷону дил,— гуфтанд.

— Фақат воҳима нақун, ки баъзе дилҳои нозук торс ме-  
кафад, аз ҳама пеш дили камина,—гуфт Серкорак.

— Дар ин ҷо заррае воҳима нест. Шумо бояд ҳақиқатро  
фаҳмед. Ту бошӣ, Серкорак, дилатро иваз кун, вагарна ба  
мо мушкил шуда мемонад,—гуфт Олимҷон.

— Маро нафаҳмидӣ, ман ҳамин тавр ба дигарон ишора  
карда истодаам. Ҳеҷ кас дили асп барин дил надорад,  
вагарна ман бо он шахс мусобиқа мекардам. Кадом рӯз  
дар ёдам нест, ҳангоми кӯҳбарой Донояк дар ними роҳ  
монд. Ана ҳамин маҳмадоноча дил гуфта помидори фулхро  
бардошта гаштааст.

Донояк аз шарм чизе гуфта натавоништу Олимҷон бошад,  
ба ин аҳамият надода сухани худро давом дод:

— Офтоб ситораи оддӣ, барои далели фикр ситораи  
Дениб, ки дар бурҷи Қу воқеъ аст,—гӯён аз нақша мавқеи  
онро нишон дода, —мувофиқи ҳаҷми худ аз Офтоб шасту  
чор ҳазор маротиба ва аз ситораи Антарес дар ана ҳамин  
бурҷи Ақраб /Каждум/ дар навбати худ аз ситораи Дениб  
ҳазору ҳафтсад маротиба калон аст. Ин ҳадди охири нест,  
ситораҳои ҳастанд, ки аз ин ҳам калонтаранд.

Баракс ситораҳои ҳастанд, ки аз Офтоб даҳҳо маротиба  
хурданд. Ана ба нақша нигоҳ кунед: ин мавқеи ситораи  
Кейпер, ки дар бурҷи Кассиопея воқеъ аст, мувофиқи ҳаҷм  
ҳатто аз Замин 125 маротиба хурд аст. Вале зичии ин  
ситора касро ба ҳайрат меорад, ки нисбат ба зичии об сиву  
шаш миллион маротиба зиёд аст.

Дӯстон! Агар як қутии гӯгирдро бо моддаи ин ситора пур  
кунем, қариб ҳазор тонна вазн дорад, ки онро 16-17 вагон  
ба зӯр кашола карда метавонад. Дар фазои олам аз ин  
ҳам зиёдтар зичӣ доштагӣ ситораҳо низ ҳастанд. Баракс  
ситораҳои ҳастанд, ки зичии моддаи онҳо аз зичии ҳаво  
ҳам як чанд ҳазор бор хурд аст, ки андозаи калон доранд.



Ҳамин тавр, дар бораи ситораҳо бисёр чизҳоро гуфтан мумкин. Мо ҳозир бо тарҳи ситораҳои алоҳида шинос мешавем, ки онҳоро дар чунин нақша ҷой додаем: VV Сепей, А Геркулес, Бетелгейзе, Антарес, В Пегас, Алдеборон, Арктур, Орион, Спика, Сирус, Вега, Протсион, Капелла, Полукс, Дениб ва Офтоб.

Чӣ тавре ки дида истодаед, дар нақша ҳаҷм, масса, гармӣ ва намуди рӯшноияш /кабуд, зард, сурх, сафед, бунафша, зардча/ нишон дода шудааст.

Мувофиқи нақшае, ки тартиб додем, мо бояд ба тарафи Дениб парвоз намоем. Аз ин рӯ дар назди мо бисёр проблемаҳои ҳалталаб истодаанд. Ихтироъкор дар бораи сохти мушак ба суръати он хизмати калоне кард. Вале лозим меояд, ки Ихтироъкор бояд нақшаи мушаки навро тартиб диҳад, ки он ба ҳарорати баланд тоқатовар бошад, дохили мушак беҳавф. Хеле хуб аст, ки суръати мушакро таъғйир дод, зеро чунин суръат моро қаноат кунонда метавонад. Чӣ тавре ки рафиқон қайд намуданд, чор солу се моҳ дар даруни мушак будан хеле мушкил аст.

— Мувофиқи ҳисоби ман мо бояд дар се солу шаш моҳ ба сайёраҳои Дениб рафта расем,— гуфт Ихтироъкор.

— Ин ҳам моро қаноат кунонида наметавонад. Аз рӯи сӯҳбати дирӯзаи мо маълум мешавад, ки муҳаррикро тағйир додан мумкин.

— Мумкин, вале дар чунин суръат ягон металл тоқат карда наметавонад.

Мувофиқи маълумоти ёрдамчиҳои мо, ки дар шаҳрчаи Бӯстон кор карда истодаанд, металле, ки барои зиреҳ тайёр кардаанд, дар шаш ҳазор дараҷа сурх намешудааст.

— Ин тавр бошад, бо ёрии рафиқон дар бораи суръати мушак фикр мекунем,— гуфт Ихтироъкор.

Ман медонам, ки то кунун ҳамаи кори аз дастамон ме-  
омадагиро кардем. Лозим меояд, ки дар бораи самара ва  
сифати корҳо боз андеша кунем. Ҳамаи мо бояд барои  
машқҳои мураккаб тайёр бошем. Чӣ қадаре ки дар машқҳо  
обутоб ёбем, дар амалия ҳамон қадар осон мешавад.

Дармонҷон! Кӯшиш намо, ки дар ҳолати номӯътадили  
организмҳо барои машқ кардан иҷозат надох.

Донояк, ту бояд адабиётҳои оид ба тадқиқоти кос-  
мологиро дастрас намоӣ, ки кори мову ту ҳам баробари  
иваз шудани мавқеи сафар, омӯзиши чизҳои навро талаб  
менамояд.

Серкорак, ту бояд бо дӯстоне, ки дар шаҳрҳои Бӯстону  
Гулистон дорем, алоқаатро мустақкам намоӣ, зеро онҳо  
аз нақшаи нави мо бохабаранд.

Акнун каме истироҳат кунед, баъд аз понздаҳ – бист  
дақиқа консерте, ки бо роҳбарии Серкорак ташкил шудаасту  
ҳамаи мо иштирокчиҳои он мебошем, сар мешавад, — гуфт  
Олимҷон.

Сайёра аз ҷояш ҷаҳида хесту:

— Ҳоло андак сабр кунетон, — гуфт. Ҳама ба ӯ нигоҳ  
карда монданду ӯ сухани худаширо давом дод:

— Олимҷон, ту дар бораи кадом як сафеда гуфтӣ, вале  
дар бораи он чизе ба мо маълум нашуд.

— Хеле хуб шуд, ки ин масъаларо ба хотир овардӣ,  
набошад лозим меомад, ки боз ҷамъомади ғайринавбатӣ  
даъват намоем.

Рафиқон! Дармонҷон як ҳафта аст, ки хӯрок нахӯрда  
сафедаро истеъмол карда истодааст. Ана ҳамин рӯз рӯзи  
ҳафтумин аст, ки ҳамагӣ дар як шабонарӯз танҳо сад грамм  
об истеъмол кардааст. Сафедаро бошад, дар як рӯз пагоҳӣ,  
ними рӯз ва бегоҳӣ ҳамагӣ се дона қабул кардааст. Чи тавре  
ки дида истодаед, худаширо тойчаи ширмаст барин ҳис  
мекунад.

Сухан аз забони Луқмон хуш аст, — мегӯянд, кани Дармонҷон, дар бораи вазъияти худат ба рафиқон каме нақл намо.

— Шунидан кай бувад монанди дидан, ана рангамро бинеду ҳол пурсед, бигузур худи дӯстон дар бораи саломати ман чизе гӯянд.

— Дармонҷонро пеш аз ин мо ин қадар сурху сафед надида будем. Маълум мешавад, ки сафеда ба ӯ форидааст. Ӯ чун хурӯсчӯча барин, — гуфт Донояк.

— Ту, Донояк, як чашмонатро кушода нигоҳ кун, баъд мебинӣ, ки тағйирот хеле калон аст. Намебинӣ, ки ифтихору таманноӣ ӯ шикамчааш буд, ки ӯ ҳар дам онро молида мемонад. Он тарбузча нест шудаст, — гуфтани Ситора рафиқонро аз вазъияти корӣ андак дур кард.

— Як-ду рӯзи аввал гӯё чизеро гум карда бошам, андак ноором будам. Ҳоло аз пештара бардам, пеш агар каме зиёдтар машқ кунам, монда мешудам. Ҳоло чи қадаре машқ намоям, боз организм бештар талабгори машқ мешавад.

Масъалаи хӯрок бошад, ҳатто ба хаёлам ҳам намеояд.

— Ин қадар хӯрок меҳурдӣ, ки боз ба хаёлат биёяд, як бор аз назди таом гузарӣ, се рӯз ман сер гуфта мегаштӣ, — гуфт Сайёра.

— Медонӣ, ман як ҳафта боз хӯрок нахӯрдаам, ин як рӯз не. Маълум мешавад, ки сафеда нисбат ба хӯрокҳои мо меҳурдагӣ хуб будааст, ман афсӯс меҳӯрам, ки барои чӣ то ҳол олимони мо дар ин бора дурусттар фикр накардаанд.

Ин масъалаи мураккаб мебошад, вале мо бо чизҳои оддӣ ҳатто аҳамият намедихем, ки он дорои як олам муваффақиятҳост. Як ба боғу тоқзори теппаҳои совхозии Сиёвуш ва ё теппаҳои роҳи вилояти Гулистон нигаред, ба бинанда ҳаловат мебахшанд. Он боғ не, гӯё як Ҷаннати рӯи замин аст. Барои чӣ дар ин бора аз қувваи мо истифода наме-

баранд, ки ҳазорон хоҷагиҳоро бунёд кунем, — гуфт Серкорак.

— Аламат зӯр барин, агар гап назанем, як олам пастию баландиҳои зиндагино номбар мекунӣ. Дар ин бора ҳамаи мо бояд ту барин шавем, ана мебинӣ, ки чӣ қадар вазъияти мо дигаргун шуда мондаст, — гуфт Олимҷон.

— Фақат як чиз маро азоб медиҳад. Ману Сайёра ва Ситора қариб як сол ин ҷониб дар бодинҷак яхмос меҳӯрдем, ба фикрам, аз он ҳузуру ҳаловат маҳрум шудагӣ барин.

— Парво накун, Дармонҷон аз ҳамин ҳисоб тамошои шаҳро зиёд мекунем. Ба фикри ман, барои тамошои шаҳри зебои мо як умр не, агар сад умр бошад, камӣ мекунад. Ин шаҳр не, боғу бўстон, — гуфт Сайёра.

— Дар ин бора ман ба фикри ту розӣ. Ҳаминро гӯям, ки дар рӯзҳои охир ман самаранокии меҳнатро ҳис карда истодам, — гӯён бо тааҷҷуб ба рафиқон нигоҳ карда монд.

— Ту, ки дар сари як коса таом ним соат хӯрам, чӣ шавад, нахӯрам, чӣ шавад гуфта вақтро мегузарондӣ акнун Олимҷон туро аз он маҳрум кардааст, чӣ кор мекардӣ, — гуфт Серкорак.

— Набошад ҳамаи моро аз кори деғу табақ озод кардан лозим, — гуфт Сайёра.

— Бале, — гуфт Олимҷон диққати ҳамаро ба худ ҷалб намуда, боз сухани худаширо давом дода:

— Аз ҳамин рӯз сар карда мо аз хӯрдани ҳама гуна таомҳо даст мекашем, инчунин аз меваю сабзавот, умуман аз ҳама чиз.

— Аз қанд чӣ? — гуфт Дармонҷон.

— Аз ҳар чизе, ки одам тановул мекунад, ба ғайр аз об, ки он ҳам бо як меъёри муайян зарур аст.

— Ин тавр бошад, кори Ситорабону на он қадар хуб. Ӯ дар як шиштан пагоҳиҳо ду стакан қандчой менӯшаду боз

қанди арасотеро ба сумкачааш наандозад, тоқат карда наметавонад. Агар бовар накунад, ҳозир ҳам даҳонаш ҷунбида истодааст, — ба ин гапҳои Дармонҷон ҳама хандиданду рухсораи Ситора андак сурх шуда монд.

— Ҷӣ илоҷ, агар тоқат карда наметавонад, мо ўро аз қанд маҳрум намекунем, — гуфт Олимҷон шўхиомезона!

— Ман ба ҳама чиз тоқат мекунам. Дармонҷон пеш аз тўй нағора зада истодааст.

— Пас маълум мешавад, ки мо аз ҳамин рўз, аз ҳамин дақиқа аз хўрок даст кашида сафеда истеъмол менамоем, — гўён Олимҷон суханро ба Дармонҷон медиҳад, ки Дармонҷон қоидаҳои истеъмоли сафедаро чунин мефаҳмонад:

— Дар як рўз дутои се маротиба, ин муваққатан, баъд аз се-чор рўз меъёр яктоӣ шуда мемонад.

Донояк дид, ки ҳамаи корҳо ба анҷом расиданд, ҳар он чизе, ки гуфтан лозим буд мизро бо панҷаҳо зада, як садои форамеро баровард, ки оҳанги ин мисраъҳои шеърро ба хотир меовард:

*Аз замин нонрезаҳоро чида мемолам ба чашм,  
Нони гарми меҳнатиро дида мемолам ба чашм...*

Ҳамин тавр ин шеъри М. Тунсунзодаро бо оҳанги Ҷўрабек Муродов бо тамоми ҳастӣ замзама карду ҳама рафиқон аз он кайфият бурданд. Сипас, Донояк ба оҳанги рақсу суруд гузашт, ки ҳама ба рақс даромаданд.

Дўстон мерақсиданд, суруд мехонданд ва бо навбат шеърҳои мекарданд. Дар рақси якка Серкорак ҳамто надошт. Агар баъзеҳо то чор дойра набошад, рақсидан намехостанд. Ў бошад бо як кафкўбӣ чун шамол ҳазору як печутоб мехўрад.

Донояк Сайёро ҳам тақлиф кард. Онҳо хеле рақсиданд. Дигарҳо ҳам ҳунари худро нишон доданд. Навбат ба яккаҳони расид. Ихтироъкор бо дутор, Олимҷон бошад дар даст доира ин ду асбоби мусиқӣ бо ҳам ҷӯр мешуду Ситора, ки овози форама дошт, ин сурудро:

*Ошён гар мегузари, гар баландиҳо гузор,  
Дар баландиҳои кӯҳи сарбаланди мо гузор...  
Осмон дар гунбади сабзаш агар ҷоят диҳад,  
Ошёни фикри дурандеш дар он ҷо гузор... —*

чунон замзама мекард, ки ҳамаро чун мум об карда буд. Ба ин шеъри Мирзо Турсунзода худи Ситора оҳанг баста буд. Ӯ на танҳо дар ин шеър, балки дар шеърҳои дигар низ оҳангҳои хуберо ҷӯр кардааст.

Ҳама аз оҳанги форама ва навои мусиқӣ ҳаловат мебарданд. Тавре мегӯянд, булбулон ҳам аз ҷаҳ-ҷаҳ монда буданд. Ситора имрӯз якчанд суруди навазбаркардаашро хонда рафиқонро хеле хурсанд намуд.

Базми ҷамшедӣ ҳам ба охир расиду ҳама ба хона рафтани буданд, ки Сайёра ба дугонааш мушоҳидаи Зӯҳроро хотиррасон намуд. Ҳама якҷоя сайёро бо ҷашми оддӣ дида дар бораи сайёраи Зӯҳро сӯҳбат карда, баъд аз он хона ба хона рафтанд.

Ин шаб хоби Донояк ба зудӣ намебурд, эҳтимол хоби дигарон ҳам ҳамин хел парида бошад. Чӣ тавр хоб кунад, ки дар назди ӯ ва дӯстонаш як олам мақсаду вазифаҳои наҷибона истода буданд. Ҳамин тавр ҳама дер вақт дар бораи нақшаҳои навазбаркарда, хаёлан худро дар сайёраҳои дигар системаҳои офтобӣ медиданд. Дар хоб айнан он чизеро, ки фикр мекарданд, диданд.

Донояк бошад дар коинот тӯи арӯсию домодиро хоб дид. Бедор шуда ҳарчанд фикр кард, ки дар паҳлӯяш кӣ меистод, муайян карда натавонист.

Мувофиқи одати ҳаррӯза ҳама аз хоб барвақт бархестанд ва аз паи қору бори худ шуданд.

Қорҳо дар ҷӯшу хурӯш буд. Ҳама ҳазлу шӯхикунон қор мекарданду Донояк бошад, хобашро ба Серқорак мегуфт.

— Гушна нонро хоб мебинад, — мегӯянд. Ба фикрам, ту ошиқ шудай.

— Э... мон ҳамин гапҳоятро ҳоло то ба мазмуни ишқу ошиқӣ сарфаҳм рафтани ман вақти зиёде лозим.

— Барои дӯст доштан вақт лозим будаст, э каллаварам, ман туро як бачаи боақл гӯям, ҳоло ҳам ҳеҷ чизро намефаҳмидай.

— Бигузур гуфтаи ту бошад, лекин ба ман фаҳмон, ки одам агар дӯст дорад, чӣ хел мешавад?

Серқорак хеле фикр карду пушти сарашро хорида монд ва хиҷолатмандона, — росташро гӯям, дар ин бора ман ҳеҷ гоҳ фикр накардаам,—гуфт.

— Ана дидӣ ҷӯраҷон, ин савдои аҷоиб будааст, ки то ба он дасти мо кӯтоҳӣ мекунад. Ҳаминаш аҷоиб, ки ман гоҳ-гоҳ дар бораи духтарҳо фикр мекунам, — гуфт Донояк.

— Ана ҳамин муҳаббат будагист.

— Не. Ман дар бораи хислатҳои Сайёраю Ситора фикр мекунам.

— Чӣ? Ду касро дӯст доштан мумкин нест магар?

— Албатта, не!

— Аз кучо медонӣ?

— Духтарҳо мегӯянд.

— Ту дар ин мавзӯ бо духтарҳо сӯҳбат кардай?

Донояк аз суханонаш шарм карда, — не ҳамту, — гуфта монд.

Бо ҳамин ба мавзӯи интихобкардаи худ хотима гузошт. Донояк ба шаҳри Бӯстон, Серкорак бошад ба китобхона рафт.

Дар ракетадром Ихтироъкор дар бораи чизе дуру дароз фикр мекард ва ба рӯи коғаз ба нақша монанд хатҳои рости қачро кашида боз хат мезад.

Дугонаҳо бекор монда буданд ва аз бекорӣ кадуқорӣ, гуфта ракетадромро тоза мекарданд ва ба тозагию зебоии он аҳамият медоданд. Ин буд, ки ракетадром ба назари бинанда зебою дилнишин намуд.

Ҳеҷ гоҳ дар вақти иҷрои қор ба саросемагӣ роҳ наметоданд. Аснои иҷрои қори онҳоро дида ҳаваси кас меомад. Дар либоспӯшӣ онҳо ба яқдигар монандӣ надоштанд. Ҳеҷ гоҳ ба булҳавасӣ роҳ наметоданд ва аз матоъҳои оддӣ худашон зебо ва дилчасп қарда либос медӯхтанд.

Ҳамаи қорҳоро анҷом дода, ба ҷои қори худ омаданд ва он китобҳои бадеӣ, ки ҳар яке сад – саду панҷоҳ саҳифагӣ хонда буданд, гирифта ба хондан сар карданд.

Аснои китобхонӣ ҳеҷ гоҳ ба саросемагӣ роҳ наметоданд. Пеш аз ҳама ба забони муаллиф аҳамият медоданд ва аз ин рӯ, баъзе аз ҷумлаҳои соатҳои байни худ муҳокима мекарданд.

Қаҳрамонони асосиро ба манфию мусбат чудо қарда, ҳар як муносибати онҳоро муҳокима менамуданд. Чунин муносибат ба китобро ба онҳо муаллим Усмонзода ёд дода буд ва онҳо дигар хел рафтор қарда наметавонишанд.

Аснои мутолиаи асари бадеӣ ва ё илмӣ, илмию фантастикӣ дар назди онҳо қаламу коғаз мавҷуд буд. Баробари дар коғаз навиштани қалима ва ё ҷумлаҳои зарурӣ боз ба дафтарчаи луғат қалимаҳои маъқулшударо навишта мегиританд ва азбар мекарданд. Дар вақтҳои холи байни худ ҷумлаҳои ин ё он муаллифро байни худ муҳокима мена-



муданд, ки чунин хусусият дар ҳамаи дӯстон ба характер табдил ёфта буд.

Азбаски ҳамаи рафиқон ба истеъмоли сафеда гузашта, аз хӯрок даст кашида буданд, кори Дармонҷон хеле вазнин шуда буд. Дар ҳар сари вақт саломатии рафиқонро аз назар мегузаронид ва аз баъзе тағйирот ӯ дар ташвиш буд.

Вазъияти ҳар яке аз дӯстонро дар китобе қайд менамуд ва аз рӯи тағйирот хулоса мебаровард. Монда нашуда кор мекард, зеро донише, ки дар бораи вазифаи худааш дошт, ӯро қаноат кунонида наметавонист.

Рӯзҳои охир саломатии ҳуди Дармонҷон он қадар нағз набуд. Гоҳ-гоҳ сараш дард карда, аз зӯрии дард қариб ба по рост истода наметавонист. Барои он ки дӯстон нафаҳманд, худро ба канор мегирифт, то ки аз бемории ӯ касе пай набарад. Кор ба ҷое расид, ки дигар бемории худро пинҳон карда натавонист. Бо вучуди он аз дӯстон хабар гирифта меистод.

Як рӯз дар вақти саломатии Серкоракро санҷида истодан дасти Дармонҷон ба бадани ӯ мерасад. Серкорак гумон мекунад, ки як порча оҳани тафсон ба бадани ӯ расида бошад. Ӯ аз ин дар тааҷҷуб монда:

— Ба ту чӣ шуд?

— Ҳеҷ гап не, — гӯён як табассум карда мемонад.

— Барои чӣ ин қадар дастонат лахча барин сӯхта истодааст? — гӯён ба ҷавоби Дармонҷон нигоҳ накарда, дасташро ба пешонаи ӯ мебарад.

Ин чӣ гап? Гӯё сӯхта истодаӣ, ҳуди ҳозир ба бистар меҳобӣ, мегӯяд.

Ба яқравии Дармонҷон нигоҳ накарда ӯро хобониданд ва қарор доданд, ки муваққатан таомҳои сабукро истеъмом намояд.

Дармонҷон ноилоҷ барои ба бистар хобидан розӣ бошад ҳам, вале барои хӯрдани таом розӣ нашуда аз он саркашӣ кард.

Шабҳо табаш баланд шуда ҳарзагӯӣ мекард. Аз ҳар тори мӯяш яктой арақ мечакид. Кӯрпаю болиштҳояшро иваз мекарданд. Чӯраҳо бо навбат бемордорӣ мекарданд.

Дармонҷон аз истеъмоли хӯрок даст кашида бошад ҳам, вале сафедаро ҳам истеъмом намекард, дилаш ҳеҷ чиз намехост, рӯз то рӯз лоғару бемадор шуда, аз болишт сар бардошта наметавонист.

Ин аҳволи ӯ дӯстонро ба ташвиш мононда буд. Бештар дар бораи саломатии Дармонҷон фикр мекардагӣ шуданд.

Вақте ки рафиқон барои беморбинӣ меомаданд, Дармонҷон кӯшиш мекард, ки худро бардам нишон диҳад ва ба ҳолпурсии онҳо: шукр, имрӯз худамро хеле хуб ҳис карда истодаам, — гуфта аз қору бори онҳо пурсон мешуд. Маълум буд, ки ӯ мадори гап задан надошт.

Касе набошад, дар бораи муваффақиятҳои қораш муфассал нақл менамуд ва ин муваффақиятҳо ба ӯ рӯҳ мебахшиданд.

Дар навбати худ Дармонҷон ҳам вазифаи худро фаромӯш намекард. Саломатии дӯстонро аз назар гузаронида, ба дафтарча қайд карда меистод.

Падар ва модари ӯ аз меҳрубониҳои дӯстон ниҳоят хурсанд буданд ва ҳар доим миннатдорӣ баён мекарданд.

Аз рафти қори рафиқон маълум буд, ки ҳамаи қорҳо дар қояш, танҳо қори Ихтироҷкор на он қадар барор мегирифт. Аз ин дили Дармонҷон ҳам беқарор буд, ҳамаи рафиқон дар ин бора фикр мекарданд.

Рӯзи сешанбе ҳама якқоя назди беморашон омаданд ва Дармонҷонро аз барори қори Ихтироҷкор огоҳ намуданд. Бо баробари шунидани чунин хабари хуш бемор ҳам худро

хеле бардам ҳис карда мехост бо ҳамроҳии рафиқон ба сари миз шинад, вале ба ӯ иҷозат надоданд.

Дӯстон қарор дода буданд, ки машварати ғайринавбатиро дар ҳузури дӯсташон Дармонҷон гузаронанд. Аз ин мақсад беморро низ огоҳ намуданд ва Олимҷон масъаларо фаҳмонда суханро ба Ихтироъкор дод. Маълум ки Ихтироъкор аз анҷоми кор хеле хурсанд буд. Мувофиқи одат кӯтоҳ чунин гуфт.

— Чи тавре, ки Олимҷон гуфт, мо масъалаи сурати мушакро ҳал кардем ва то ин вақт на танҳо тарҳи мушак, балки лоиҳа ҳам тайёр шуд, ки аз рӯи он қисмҳои тайёркардашударо аз рӯзи чоршанбе сар карда васл мекунем. Ин ҳамагӣ се-чор рӯзи кориро талаб мекунад,—гуфт ва ба ҷои худ нишаст.

Ҳама аз хурсандӣ чизе гуфа наметавонистанд. Танҳо нигоҳҳо фикри онҳоро маънидод мекарданд. Аз чашми Донояк ашки шодӣ мерехт ва ҳама якдигарро табрик намуда, Ихтироъкорро чун ҳалқа печонида гирифтанд.

— Дармонҷон! — гуфтани Олимҷон ҳамаро ба ҳолати оромӣ овард ва ӯ ба рафиқон як нигоҳи маънидорона карда:

— Мебинам, ки ҳама аз чунин муваффақият хурсанданд, вале Ихтироъкор дар анҷоми кори мушак муболиға мекунад. Мӯҳлати тайёр намудани онро хеле наздик нишон дод, мумкин дар даҳ-дувоздаҳ рӯз, ҳатто шояд аз ин ҳам зиёдтар вақтро гирад.

— Ҳақ ба ҷониби Олимҷон аст, ман хостам ҳамаро хурсанд кунам.

— То он дам Дармонҷонаки мо тамоман сиҳат шуда, ту дидию ман надидаам гуфтагӣ барин ҳамаашро фаромӯш мекунад, — гуфт Сайёра.

Ҳама гуфтаи ӯро тасдиқ намуданд. Барои дарди Дармонҷонро сабук кардан дӯстон тамоми рӯзро дар назди ӯ

гузарониданд ва аз ин истифода бурда, бисёр масъалаҳои заруриро ҳал намуданд. Ҳар чизе, ки барои сафар зарур буд, як-як ба рӯи коғаз навиштанд. Рафиқон қарор доданд, ки китобҳои дарсиро нагиранд ва ба ҷои он бештар китобҳои бадеӣ гиранд. Масъалаи сару либос ҳал нашуда монд. Дар ин бора ду андеша ҳукмфармо буд. Аксарият ақида доштанд, ки либос зарурият надорад ва онҳое, ки либосро зарур намедонистанд, ки дар кучое бошад, бо скафандр гаштан мумкин, — мегуфтанд.

Аммо Ситора дар фикри худ устувор буд ва талаб мекард, ки яктой либоси зимистона ва яктой баҳорона гирифтанд лозим. Вале ҷӣ илоҷ, ки аксарият ба фикри ӯ зид буданд. ӯ ба зарурияти ин кор боварии қатъӣ дошт ва рафиқонро ба хаёлпарастӣ гунаҳкор намуд. Рафиқон аз ӯ саҳт ранҷиданд ва илтимос намуданд, ки хаёлпараст будани онҳоро исбот кунанд.

— Бале, ман шуморо хаёлпараст мегӯям, аммо ин ҳоло кам аст, шумо ба ақидаи худ боварӣ надоред, — гӯён сухани худро тамом накарда:

— Худатро нигоҳ дор. Эҳтироми рафиқонро фаромӯш накун. Ҳаминро дон, ки мо ҳам дашном карда метавонем, — гуфт Серкорак.

— Ман ҳеҷ касро дашном накардаам ва карданӣ ҳам нестам. Агар хаёлпараст ва нобовар намебудед, ба ин гуфтаҳои ман розӣ мешудед. Фарз кардем, ба сайёрае рафтем, ки боду ҳавои он чун боду ҳавои заминро одамони он ҷо то андозае тараққӣ кардаанд, бо ин скафандрҳо ҷӣ тавр мегардем?

Ин далелҳои ӯ низ ҷон дошт, вале ба ин фикри Ситора дугонааш чунин ҷавоб дод:

— Аз хомӯшии рафиқон маълум, ки ҳама ба фикри ту розӣ, вале дар ин ҷо боз як чизи дигар моро маҷбур менамояд, ки каме андеша кунем, аввал он, ки он либосҳо ҷойи

бисёро мегирад. Дуюм агар ба ҷои он мо хӯрок, яъне сафеда, об ва боз дигар чизҳои эҳтиёҷиро мегирифтем, хуб мешуд. Агар дар назди дигарҳо хиҷолат шавем, ҳеҷ аст. Ба ҷои он ки аз гуруснагӣ ҷон диҳем ё аз ташнагӣ. Ҳеҷ гоҳ мо дар назди ягон кас хиҷолат намешавем, зеро онҳо медонанд, ки мо чӣ хел одаем.

— Дуруст, ба ҷои сару тан тухми растаниҳо ва як ду камон гирем хуб мешуд, — гуфт Донояк.

— Инаш маъқул, — гуфт Олимҷон.

Ситора охи чуқур кашида хаёл карда монд. Маълум буд, ки фикри рафиқон ба ӯ маъқул шудааст, бо вучуди он дӯстон яктогӣ либоси тобистона гирифтанд.

Барои он ки бори мушак вазнин нашавад, барои гирифтани ягон бори зиёдатӣ роҳ надоданд. Ҳатто як китоберо, ки ҳама хонда буду як худи Донояк нахонда буд, барои гирифтани розӣ нашуданд.

Дармонҷон таклиф кард, ки обро аз меъёри муайян-кардашуда зиёдтар гиранд.

Олимҷон бошад, зарурият надоштани онро ба тарзи зерин исбот намуд:

— Рафиқон! Донояк ин қадар беҳуда фанни химияро дӯст намедоштааст. Дирӯз ман бо ӯ дар бораи об сӯҳбат мекардам. Ин Донояки мо як таклифи хеле хуберо пешниҳод намуд. Ин таклифи ӯро маъқул донистем ва ба устоҳои Гулистон дар бораи ин масъала сӯҳбат кардем ва нақшаро ба онҳо додем. Худи ҳамон рӯз онҳо аз гуфтаамон зиёдтар карда асбобро сохта омаданд.

— Канӣ, як тамошо мекардем, — гуфт Дармонҷон.

Донояк барои овардани он асбоб рафту Олимҷон нақшаи онро дар рӯи як қоғаз кашида мефаҳмонд. Донояк ҳам расида омад. Олотро ба кор андохтанд. Дар як дам як сатил

об ҳосил шуд. Олот бошад ҳамагӣ ду килограмм вазн дошт. Усули кори онро Донояк чунин шарҳ дод:

— Тавре дида истодаед, дар аввал қубур якто ана аз мобайн он ба ду тақсим мешавад ва дар ҳамин ҷо олоте гузошта шудааст, ки ҳаворо ба ду тақсим мекунад, бо яке оксиген — О ва бо дигаре ҳидроген — Н тақсим мешавад. Дар охири қубурча бошад, оксиген ва ҳидроген гузашта аз ҷуммаки он чи тавре ки дидед, об  $H_2O$  рехтан мегирад.

— Ҳаворо аз кучо мегирем? — гуфт яке аз рафиқон.

— Масъалаи ҳаво дар мо ҳал шудааст, онро дар дохили зарфҳои махсус нигоҳ медорем. Агар як грамм онро ба даруни мушак дар ҳолати нарасидани ҳаво партоем, ҳамон ҳавои мушак ба таври дилхоҳ тағйир меёбад, ки мо аз он барои ҳосил кардан об истифода мебарем.

— Аз ин мебарояд, ки барои парвози мо танҳо мушак намерасидааст, — гуфт Сайёра.

— Ҳа, Мушак тайёр шаваду Дармонҷон як андак ин тарафро дида монад, парвоз мекунем, — гуфт Ихтироъкор.

— Бародарон! Шумо ба ман гуфтед, ки шоҳмот, домино барин чизҳоро ҳамроҳи худ гирам, — гуфту ҳоло гапашро тамом накарда:

— Кани? Онҳо дар кучо? — гуфт Сайёра.

Донояк аз даруни ҷомадонча ҳамаи онҳоро бароварду ба болои миз гузошт, ки модари Дармонҷон даромада омад ва илтимос намуд, ки ҳоло бозиро ба як сӯ ғундошта монанд, ки то хӯроки тайёр кардаи ӯ хунук шуда намонад.

Аз чунин анҷомидани кор ҳама дар хиҷолат монда ҷӣ гуфтанишонро надониста монданд. Сайёра бошад:

— Холаҷон, мо сер, — гуфт. Ба ин ҳам нигоҳ накарда ба ҷону ҳолашон намонда модар онҳоро ба сари дастархон даъват кард ва ба Сайёраю Ситора нигоҳ карда илтимос намуд, ки дастархонро кушоянд ва косаҳои хӯрокро ба рӯи дастархон оранд.

Бори дигар илтимос намуданд, ки онҳо серанду аз гулӯяшон нонрезае ҳам намегузарад. Чунин суханони бачаҳоро модар аз рӯи шарм гумон кард ва бо қатъият таъкид намуд, ки ин худаш чӣ гап? Аллакай хӯрокро кашида мондам. Агар маро ҳурмат кунед, кам-кам ҳар чӣ қадар сер бошед, хӯрок хӯретон, шояд шумоёнро дида Дармонҷонаки ман ҳам иштиҳояш ояду хӯрок хӯрад.

— Модарҷон, шумо наранҷед. Инҳо хӯрок намехӯранд. Ягон вақт сирри якравии онҳоро ба шумо гуфта медиҳам,— гуфт Дармонҷон.

— Тавба, барои хӯрок хӯрдан ҳам ягон сир мешудааст, — гӯён дар ҳайрат монд модар, ва ғур-ғуркунон норозиёна аз дар баромада рафт.

— Барои он ки модар наранҷад, чӣ бояд кард? — Пурсид Олимҷон.

— Кам - кам хӯрок хӯрдан лозим, — гуфт Серкорак. Гуфтаи ўро ҳеҷ кас қабул накард, баръакс баъзеҳо саҳт ранҷиданд.

Дигаре таклиф кард, ки хӯрокро ба ягон чиз андохта монем.

— Дӯстон, маро бубахшед. Андешаи ман ҳамин, ки ба модар аз ҳамин сафеда як тугмача медиҳем. Ба воситаи ин сирри мо ҳеҷ гоҳ ошкор намешавад. Вақте модар сер шуданд, моро ин қадар маҷбур намекунанд, — гуфт Дармонҷон.

Ҳама фикри ўро тарафдорӣ намуданд ва дар ҳамин вақт модар як коса хӯрок дар даст даромада омад.

— Бовар мекунед, ки ҳамин Дармонҷон чӯраяки шумоён чор рӯз аст, ки нимаки авқотро начашидааст, шояд бо шарофати шумоён як-ду чумча хӯрок хӯрад. Хуб мешуд, ки шумоён ҳам кам-кам хӯрок мехӯрдетон, — гуфт модар.

— Модарҷон! Биёед ҳамамон аз ҳамин витамин якдонагӣ меҳӯрем ва баъд аз ним соат кам-кам хӯрок ҳам меҳӯрем,  
— гуфт Дармонҷон.

Модар бо ҷону дил ин таклифи онҳоро қабул кард ва ҳатто аз розигӣ додани бачаҳо хеле хурсанд буд.

Бо ҳамин рафиқон бозиро сар карданду модар бошад хӯрок хӯрданро фаромӯш карда монд.

Вақте ки ҷӯраҳо хайрухушкунон мерафтанд, модар:

— Вой ман мураме, хӯрокро накашидаму шумоён рафта истодаед. Хайр ҷӯраякҳои бачаякам омада-омада истетон,  
— гӯён аз қафои онҳо нигоҳ карда: аҷаб ҷӯраҳо, ягон рӯз нест, ки аз аҳволи рафиқашон хабар нагирифта бошанд, раҳмат ба калонкардашон, — гуфта монд.

Ба хона даромада Дармонҷонро аз ҳарвақта хушёртар дид, аз ҷояш хеста бистарашро аз сари нав ба тартиб медаровард.

Э, писаракам, аллакай хонаро ҳам ба тартиб дароварда мондӣ, мон-мон ман худам мекунам. Аз беморӣ кандашавиаш ганда, агар зӯр ояд ва ё чизи нофोरам, ки хӯрдӣ, канда мешавӣ. Дар чунин маврид лозим меояд, ки табобатро аз сари нав гузаронӣ.

— Модарҷон, бисёр воҳима накунед, ду рӯз, ки сарам дард кард, бо беморӣ бо кӯрпаю болишт солҳо хобида баробар мекунед.

— Писарам ҳаргиз ҷӯраҳоятро наранҷон, он духтараконро ҳам. Онҳоро бин, ҷунон вазнину ҳазим, ки ягон гапи беҳуда ва рафторҳои ношоиста дар қору бори онҳо дида намешавад.

— Модарҷон! Мо ҳама хоҳару додар шуда мондем. Ҷунон бо ҳам одат карда мондем, ки як рӯз набинем, қариб як сол надидаги барин. Падару модарони онҳо ҳамчун шумою



падарам маро дӯст медоранд. Аз дари онҳо, ки даромадам, ҷойи нишаст намеёбанд.

— Ҳа, бачаам, ҳамин хел шудан лозим, — гӯён ба як нуқта нигоҳ карда монд, маълум буд, ки чизе гуфтанист, вале ба хаёлаш намеомад.

— Ҳамон ҷӯраата номаш чӣ буд?

— Кадомаш?

— Ҳамон писари корчалон, ки гоҳ-гоҳ омада мемонад ку.

— А...шумо Холаи Хобро мегӯед.

— Чӣ гуфтӣ? Холаи Хоб? Аҷоиб ном доштааст.

— Ҳа, ана ҳамон бо ягонтаи мо муросо карда наме-тавонад. Кораш вайронкорӣ. Аз ҳамон рӯзе, ки як гапи дурӯғ гуфта ҳамаи моро сарсон кард ва худаш, шумоёнро боб кардам, — гуфт, мо дигар бо ӯ бозӣ намекунем.

— Ҳа, худи падару модараш барин ҳамчун ду қатра оби ифлос. Ин коратон хуб не, ӯро ҳам ба ҳамаи кору боратон аралаш карда монетон, «бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ, бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ», мегӯянд, оҳиста- оҳиста ӯ ҳам нағз шуда меравад.

— Не, модар, вай нағз намешавад.

— Ин нодуруст, фарзанди одам бояд нағз шавад. Агар ба ӯ шароити дилхоҳро муҳайё нақунӣ, ҳамин хел истад, то охир бад мемонад.

Агар ба кору бори шумоён завқ пайдо карда монад, аз рӯи эътиқод ҳар як супоришатонро бо ҷону дил иҷро менамояд ва ҳамин тавр хислатҳои бад аз табиати ӯ дур шудан мегирад.

— Ман дар бораи ин гуфтаҳои шумо ҳеҷ фикр накардаам, ҳар боре гап дар бораи Холаи Хоб равад, Олимҷон,— худи мо ҳам гунаҳкорем,— гуфта мемонад.

— Кору бори Олимҷон чун одамони калонсоли кордида барин. Худо умраша диҳад, бачаи боақл аст ӯ.

— Боақл. Набошад сардори мо мешавад? Сардор бошад ҳам, ҳеҷ гоҳ овозашро баланд намекунад. Ҳар яки моро ҳурмат мекунад. Агар ягон хатоие аз тарафи ӯ содир шуда монад, гаштаю баргашта бахшиш мепурсад. Ба ҳар яки мо боварӣ дорад. Ин аст, ки мо ҳам ором нишаста наметавонем ва ӯро аз таҳти дил ҳурмат мекунем.

— Шумоён ин қадар аз пагоҳ то беғоҳ чӣ кор мекунетон?

— Мо дар он ҷо бо як кори муҳим бандем, — гуфта забон хоида монд. Қариб буд, ки ҳамаи сирри рафиқонро ошкор карда монад, ки андак андеша карда.

— Як лагери аҷоиб сохта истодаем, — гуфт. Мебинад, ки модар аз ҷавоби ӯ қаноатманд нест ва барои он ки модар боз ягон саволе надихад, гуфт:

— Мо дар он ҷо кор мекунем, китоб мехонем, рақсу бозӣ мекунем ва машғулияти аз ҳама дӯстоштаи мо дар лагер спорт мебошад.

— Ин нағз. Ман метарсам, ки боз ягон кори ношоиста накунад.

— Модарҷон! Барои ягон кори ношоиста вақт нест.

— Бисёр нағз гуфти, писарам! Ҳама кори бад аз бекорист. Агар ҳамаи бачаҳои маҳалро ба ягон кори завқовари фойданок ҷалб карда метавонистем, бачаҳо ҳам хуб тарбия меёфтанду падар модарон бошанд, осуда ба кори худ машғул мешуданд ва истеҳсолот аз ин баҳравар мешуд.

Ҳар чи қадаре ки дур равем, ҳамон қадар зиндагии мо хуб шуда одамон бештар ба худашон аҳамият медиҳанд. Писаракам, табиати одам аҷоиб аст. Ҳар қадар, ки сарват ҷамъ намояд, ҳамон қадар ҳаристар мешавад.

Ҳар қадар ки ба ин гапҳо Дармонҷон он қадар сарфаҳм наравад ҳам, вале медонист, ки ҳақ ба ҷониби модар аст. Ҳамин тавр фикри ҳархела ба сараш омад, агар чанде

модар аз назди ӯ баромада рафта бошад ҳам, хобаш наме-  
бурд. Дар мавҷи пурталотуми хаёлот ӯро чӣ хел хоб бур-  
данаширо нафаҳмида монд.

Ҳоло чашми рӯз кушода нашуда рафиқан ба сари кор  
чамъ омада буданд. Машқҳо рӯз то рӯз мураккаб мешуданд.  
Баъзан рафиқон тоқат карда наметавонистанд, ки рӯзе  
Донояк дар вақти иҷрои машқ аз ҳуш рафт. Вақте ки ба  
ҳуш омад, рафиқон: — дили асп ҳам монда мешудааст, --  
гуфтанд, ки Донояк ман-маниҳои худро ба хотир оварда  
шарм дошта монд.

Мушак ҳам қомат рост карда монд. Ихтироъкор ва Сер-  
корак кранҳоро бекор истодан наметавонданд. Ёрдамчиҳо  
якбора даруни мушакро бо қисмҳо тақсим карда мувофиқи  
тарҳ ҷо ба ҷо менамуданд.

Ҳамин тавр се рӯз баъзан шабҳо кор карда мушакро  
тайёр карданд. Бегоҳии ҳамон рӯз ба як ҷо чамъ омада рӯз  
ва соати парвозро маслиҳат карданӣ шуданд, аммо Дар-  
монҷон тамоман сиҳат нашуда буд. Қарор доданд, ки агар-  
чанде хеле мушкил бошад ҳам, бе Дармонҷон парвоз ку-  
нанд. Ба ин фикр ҳама розӣ шуда наметавонистанд.

— Дӯстон! Дармонҷони мо бе ин ҳам рӯҳан дар азоб аст.  
Агар мо бе ӯ парвоз намоем, кори хуб намешавад. Ба захми  
ӯ намак мепошем. Ман таклиф мекунам, ки бо худи ӯ мас-  
лиҳат кунем. Дармонҷон бачаи боақл аст. Ӯ ҳеҷ гоҳ ба як-  
равӣ ва беандешагӣ роҳ наметадид, — гуфт Сайёра. Ҳама  
ба фикри ӯ розӣ шуданду барои маслиҳат ба наздаш  
рафтани шуданд.

Ана ҳама дӯстон ба назди Дармонҷон омаданд. Дармон-  
ҷон ҳам аз омадани онҳо хеле хурсанд буду бо вучуди он  
аз парешонхотирии рафиқон дар ташвиш буд. Медонист,  
ки чизеро гуфтанианду вале ҷураът карда натавониста  
истодаанд.

Чунин муносибати дӯстон ӯро сахт дар азоб мононда буд, ӯ тоқат карда натавониста:

— Ба шумоён чӣ шуд? Оё ягон бадбахтиерӯй додааст, ки аз ман пинҳон карда истодаед?—гӯён як-як ба рафиқон нигоҳ карда мемонад.

— Ҳама тинҷӣ, корҳо чун ҳамеша пеш рафта истодаанд. Фақат саломатии ту моро дар ташвиш монондааст. Агар саломатиат хуб мешуд, худӣ ҳозир мо парвоз мекардем,— гуфт Олимҷон. Дӯстон, ки аз ҳолати Дармонҷон дар ташвиш буданд, чизе гуфта наметавонистанду хомӯшона ба ҷавоби ӯ мунтазир шуданд.

Дармонҷон бошад, гӯё ҳеч чиз нашуда бошад, хеле мулоҳизакорона як-як ба рафиқон нигоҳ карду:

— Дӯстон!...Ман медонам ба шумоён хеле мушкил аст. Дида истодаам, ки шумоён бе ман парвоз карданӣ ҳастед. Чӣ илоҷ ман розӣ. Вазифаи маро Ситорабону иҷро карда метавонад. Ту Ситораҷон, аз ӯҳдаи ин вазифа баромада метавонӣ,—мехост, ки Ситора чизе гӯяд, вале Дармонҷон ба ин роҳ надода:

— Дар бораи дорую дармон бисёр чизҳоро мефаҳмӣ, таҷриба бошад, бо андак ғайрату кӯшиш пайдо шуда, аз он ту рӯҳбаланд мешавию «ҳа» нагуфта духтур шуда мемонӣ. Аммо, ба фикри ман, гап дар сари ин нест. Шумо бояд ба саволе ҷавоб диҳед, ки маро аз шумо ва шуморо аз ман чудо кардан мумкин? Ман медонам, ки барои чӣ шумо хомӯшед. Ҳар яке аз шумоён гуфтаниед, ки як дам дар талоши зиндагӣ бе ҳамдигар чун моҳии дар соҳил афтодаед. Эҳтимол барои шумоён ин тавр ҳам набошад, аммо ҳаминро нағз фаҳмед, ки ман бе шумо тез небуд мешавам,— гуфт ва худаширо дошта натавониста оби дида кард ва худро ба оғӯши Донояк партофту як зайл гӯё аллакай онҳоро гум карда бошад, гиря кардан гирифт.

Чӯраҳо чизе гуфта наметавонистанду оби дида карда ба вай наздик шуда аз сару рӯяш бӯса карда, ўро ба оғӯш кашиданӣ буданд, ки Дармонҷон боз каме худорӣ карда:

— Ман ҳамту як шамол хӯрдм, боварӣ дорам, ки дар болои мушак камаш дар ду-се рӯз нағз шуда меравам.

Бе ягон гуфтугузор ҳама қарор доданд, ки баъд аз чор соат парвоз кунанд ва ўро ҳам танҳо нагузоранд. Чӯраҳо маслиҳат карданд, ки Ситораю Ихтироъкор барои ҳавои мушакро дигар кардан ба назди мушак раванду дигарҳо барои падару модарон мактуб нависанд, то онҳоро кофта сарсон нашаванд.

Ихтироъкор пеш-пеш, Ситора бошад, аз қафо вориди мушак шуданд.

Ихтироъкор аз Ситора хоҳиш намуд, ки дари баромади мушакро кушода монад то ки ҳавои дохили мушак тоза бошад.

Холаи Хоб аз паси тирезаи хонаи Дармонҷон гӯш карда ҳамаи маслиҳатҳоро мешунид ва аз ин рӯ тез ба назди мушак омад. Ҳар чи қадаре барои дари даромади мушакро кушодан кӯшиш карда бошад, ҳам вале бефоида буд. Дар ҳамин вақт овози касе шунида шуду Холаи Хоб бошад, худро ба даруни буттаҳо пинҳон намуд.

Ихтироъкору Ситора бори охирин бардошташавии мушакро бар ҳолати ғайримуқаррарӣ машқ мекарданд.

Барои парвоз намудан ҳамагӣ понздаҳ дақиқа вақт монда буд, ки ҳама ба назди мушак ҳозир шуданд.

Рафиқон ба долу дарахт ва сангҳои сари роҳ ҳарисона нигоҳ мекарданд, гӯё табиат як чизе бошад, ки бо оғӯш мегирифтанд, мебӯсиданду серӣ надоштанд. Ба хаёлашон чунин менамуд, ки табиат ҳам онҳоро ба оғӯш мегирифт ва мебӯсид. Ҳеҷ гоҳ ҳар чизе, ки онҳоро печонида мегирифт, ин қадар зебо набуд. Донояк ҳам шуда аз рӯи замин як каф

хок гирифт, Сайёра бошад заминро бӯсид ва ҳама ин кори ўро такрор намуданду бо худ хок гирифтанд. Аз Замин дил канда наметавонистанду ба ҳар як чиз меҳрубона на нигоҳ мекарданд.

Агарчанде ҳама хомӯш бошанд ҳам, чун борони найсон аз чашми ҳама об мерехт. Ин оби чӯйю чашмаю обанборҳо набуд, оби ҳасрат, оби чӯдой аз Ватани маҳбуб буд. Ҳар қадар ки бо занҷир баста ба замин меҳкӯб карда бошанд ҳам, вале меҳри Ватан аз он ҳам зӯр буд, ки занҷирҳо пора шуданду бачаҳо худро ба даруни мушак гирифтанд.

Ихтироъкор дар бораи ба парвоз тайёр будани мушак хабар дод. Ҳама скафандрҳоро пӯшиданду ба ҷойҳои худ нишастанд. Дарҳо пӯшида шуд. Чашмҳои ҳама сӯи Замин дӯхта шуданд. Ситораю Сайёра дар кабина буданд. Агарчанде дар бораи рондани мушак Ситораю Сайёра як хел вазифадор бошанд ҳам, аммо ҳоло барои бардошташавии мушак тугмачаи ҳаракатдиҳандаи онро Ситора пахш мекард ва дар мизи идоракунӣ ӯ нишаста буд. Сайёра чун дугонаи худ омодаи ҳар як супориш шуда менишаст. Дар вақти муқаррар кардашуда Олимҷон ба Ихтироъкор, Ихтироъкор ба Ситора фармони пахш карда шудани тугмачаи ҳаракатдиҳандаро расониданду мушак ба ҳаракат даромад. Аснои аз қисми ба ҳаво бардоранда ҷудо шудани қисми асосӣ каме мушак таккон хӯрду садои: «Вой очаҷон, мурдам» баланд шуд. Ҳама баробари ба гӯш расидани чунин садо дар ҳайрат монданд.

Боварии ягон кас намеомад, ки ин садо аз даруни анбори чизу чораҳои зарурӣ баромада истода бошад. Дари хоначаро кушода ба ҳеч чиз сарфаҳм нарафта монданд. Фурсате нагузашта Холаи Хоби дар парвоз буда низ ба пеши дар омаду ўро базӯр дошта гирифтанд. Холаи Хоб

гӯё ғарқ мешуда бошад, додгӯён ва даступозанон аз кучои рафиқон, ки рост ояд, сахт медошт.

Ў худашро гум карда буд. Базӯр ба по рост меистоду чизе гуфта наметавонист. Бачаҳо низ худашонро дар ин бевазний ба по рост нигоҳ дошта наметавонистанду ба ин ҳам нигоҳ накарда ўро дошта гирифтанд.

Холаи Хоб чизе гуфта наметавонист. Танҳо ў суханашро бешуурона, аз рӯи он ки калимаи «очаҷон» ба забони ў чун пластинкаи вайрона такрор мешуд, ифода мекард. Чӣ қадаре ки Олимҷон дод занад ва аз ў талаб кунад, ки худашро нигоҳ дорад, ягон тағйироте набуду очаҷонакашро ба хотир меовард. Дар ҳамин вақт чизе, ки хӯрда буду ва чизе, ки нӯшида буд, аз даҳонаш чун обпошаки сӯхторхомӯшкунӣ фаввора зада баромаду Олимҷон илоҷе карда худашро ҳам ба даруни хонача гирифтун дарро аз дарун маҳкам кард.

Порачаҳои гӯшти нимхоида, нони атолашуда, сабзавоти ҳазм нашуда, меваҳои нимхоида гелос, резаҳои ҳасиб, нахӯдҳои бутун мағзи чормағзу бодоми нимхоида ва боз чизҳои дигар, ки аз даҳони ў мебаромаданд, хоначаро пур карда буд. Холаи Хоб аз ҳуш рафт. Ин кори Олимҷонро хеле осон кард. Олимҷон баъд аз ҷустуҷӯи зиёде скафандри иловагиро ёфта пӯшонид ва оҳиста дари хоначаро кушода, ўро берун кард ва худаш ҳам баромад. Аҳволи Олимҷонро дида ҳама хандиданд, зеро ин аҳволи ўро дида худдорӣ кардан мумкин набуд. Ҳамин ки Холаи Хобро ба ҳолати марг диданд, аз тарс чӣ кор карданашонро надониста монданд.

Бӯи ғализи аз қайқунии Холаи Хоб пайдошуда ҳавои хонаи нишастро хеле вайрон карда буд. Вале вазъияти Холаи Хоб ҷӯраҳоро ноҳинҷор ва бесаранҷом менамуд. Дармонҷон илоҷе кард, ки Холаи Хоб ба ҳуш омад. Ҳамин, ки ў ба ҳуш омад, ҳамаро ба бозӣ андохт. Ба гапи ҳеч кас

гӯш намекард ва якрача дод мегуфту очаҷонакашро ба хотир меовард.

— Маро фароварда монед!— гӯён ба сари ҳама дод мезад ва онҳоро тарсонданӣ мешуд.

Ҳамаро чунин вазъият ба ташвиш мононда буд, зеро бисёр корҳоро кардан лозим буд ва аз ҳама муҳимаш ҳар кас супориш дошту ва он ҳоло иҷро нашуда истода буд.

Донояк, ки вазъиятро дида дар ташвиш буд, ба рафиқон маънидорона як нигоҳ карду:

— Қарор якто. Мо ҳоло Холаи Хобро берун аз мушак мепартоем, — гӯён дари иловагиро кушод ва ўро ба даҳлезчаи он тела дод. Серкорак ту чӣ кор карда истодаӣ, — гӯён дасти ўро доштанӣ шуд ва дари иловагиро пӯшиданӣ шуд. Вале Донояк ба гапи ў гӯш намекард. Холаи Хоб бошад ба зорию тавалло даромад.

Донояк ўро аз даҳлезча баровард. Ў чун муши мурда бар гӯшае ором нишаста дастаи курсиро сахт дошта бошад ҳам, ҷуссаи ў дар парвоз буд.

Ҳар кас ба ҷои кори худ нишаста мушоҳидаро давом медод. Чунин ба назар менамуд, ки гӯё ҳеҷ воқеае рӯй надода бошад.

Дар ҳамин вақт: «Ба шумоён чӣ шуд? Барои чӣ ба мо ҷавоб надода мондетон» – гӯён Ихтироъкор даромада омад. Ҳама ором дар ҷои худ нишаста буданд.

— Барои чӣ ҳавои хона ин қадар ғализ, бӯи туршӣ, гӯён чашмаш ба Холаи Хоб афтод. Холаи Хоб милтос зада ба ў менигарист, ки тамоми баданаш чун трактори дар ҷояш истодаи мотораш хомӯш накарда меларзид. Вай скафандр пӯшида бошад ҳам, маълум шуда меистод.

— Худаш чӣ гап? Ин махлуқ аз кучо пайдо шуд?

— Дида истодаӣ ку!

— Холаи Хоб?



— Худи худаш.

— Як дақиқа пештар меомадӣ, дар ин ҷо як консерти калон буд, вале ҳоло ҳамчун уволак дар ин ҷо ништааст, — гуфт Олимҷон.

— Чӣ хел ӯ дар ин ҷо пайдо шуда монд?

— Тавре худат дида истодаӣ.

— Гап занед. Ман ҳеҷ чизро нафаҳмида истодаам.

— Худакатон бо дастони муборакатон ин «баррача»-ро дар ин ҷо дароварда мондеду боз аз мо мепурсад.

— Ман?!

— Ҳа худи шумо. Барои тоза намудани ҳавои мушак дари иловагиро кушода мондан лозим буд на дари асосиро. Чи тавре ки дида истодаӣ, аз хатоии шумоён истифода бурдааст ва ба даруни мушак даромада пинҳон шудааст.

— Аз кучо фаҳмидӣ, ки воқеа ин тавр рӯй додааст, — мегӯяд Серкорак.

— Одаму ақл, ҳар кас каме фикр кунад, ба чунин хулоса омада метавонад, — гуфт Олимҷон.

Ихтироъкор чизе гуфта наметавонисту чун ҳайкал шах шуда монда буд. Дар ҳамин вақт Холаи Хоб: «Дилам беҳузур шуд» гуфта боз партофтан гирифт. Чунон бемадор шуда буд, ки ҳатто халтачаи дар дасташ бударо дошта наметавонист, то ин қадар ҳамаро ифлос накунад. Ин парто-парто ӯро чунон бемадор карда буд, ки рангаш сапсафед шуда, аз ҳуш рафта монд.

Ҳама сахт тарсиданд. Дармонҷон бошад, рафиқонро ором карда мефаҳмонд, ки гӯё ҳеҷ чиз нашуда бошад. Хоби Холаи Хоб бурд, ки оромона нафас мегирифтун дар болои сараш танҳо Дармонҷон рост меистод. Ихтироъкор ҳам аз паи кори худ шуду даме нагузашта Сайёра:

— Чӣ гап? Рост аст?— гӯён омада ҳайрон шуда монд. Бовариаш намеомад. Оҳиста-оҳиста ба ӯ наздик шуду бо диққат ба вай нигоҳ карда:

— Э, рост будааст, — гуфта монд. Ва гаштаю баргашта нигоҳ карда ба тарафи кабина рафт. Дере нагузашта Ситора ҳам омаду чизе нагуфта ҳайрон шуда монд.

Холаи Хоб чунон вонамуд мекард, ки ба ҳоли ӯ мурғони ҳаво ҳам нола мекунанд. Ба ҳоли ӯ раҳми Ситора омада зор-зор гирист ва ӯро саҳт ба оғӯш кашид. Ҳамин тавр Холаи Хоби нав аз хоб хеста боз оҳу воҳ карда хонаро ба сараш бардошт. Чунин вазъият Доноякро маҷбур кард, ки Сайё-раро барои ба ҷои кораш рафтан амр диҳад. Ин муносибати Донояк ба Ситора маъқул набуд. Ӯ чизе гуфтани буд. Нигоҳи маънидоронаи Олимҷон буд, ки Сайёра чизе гуфта на-тавонисту баромад рафт.

Холаи Хоб маккорона ба ҳама як-як нигоҳ карда дар симои ягон кас раҳму шафқатро пай набурд. Ин ҳолат ӯро водор намуд, ки нози худро ба як сӯ гузораду ба иҷрои ягон супорише машғул шавад. Чунин ҳолати рӯҳии Холаи Хобро Олимҷон пай бурда супориш дод, ки натиҷаи мушоҳидаҳои рафиқонро аз рӯи рақамҳо ба тартиб дарорад. Аз чунин андешаи Олимҷон Холаи Хоб хеле хурсанд шуд ва бо ҷону дил ба иҷрои кор машғул шуд. Ӯ меканд, ки кораш пеш рафта истодаасту рӯз то рӯз ба ӯ иҷрои корҳои ҷиддиро бовар карда истодаанд. Аз чунин анҷомидани кор ӯ хеле хурсанд буд. Инчӣ, саркашӣ, фориғболӣ, хунукназарӣ, бепарвоӣ барин хислатҳои бад, ки ба табиати ӯ ҳамчун характер ҷойгир шуда буд, рӯз то рӯз дур мешуд ва ҷои онро ҳисси маъсулиятнокӣ, фаҳмиши манфиати коллектив мегирифт. Чунин хусусият ба ӯ рӯҳ мебахшид ва табиати вайро зебо мекард.

Дар хоначае, ки анҷомҳои зарурӣ меистод, як назар афканда онро бетартиб дида ва аз кори кардагиаш ба хиҷолат монд. Дар ҳар ҷо-ҳар ҷои либосҳои дарзмол кардашуда натиҷаи амалиёти худро мушоҳида менамуд.

Аз ин рӯҳан азоб мекашид, вале чӣ илоҷ, ки аз ўҳдаи шусту-шӯ намебаромад.

Аз ин ҳама хурсанд буданд, ки баъзан Олимҷон ўро таъриф карда мемонд. Агарчанде баъзе корҳои ўро ба эътибор гирифта таъриф карда бошад ҳам, ў қариб як хел серхоб буд. Бисёр вақт дар сари иҷрои супориш хобаш бурда мемонд. Агар рафиқон гап намезаданд, барои хоби ў як шабонарӯз ҳам камӣ мекард.

Ҳодисаи ба миён омада Дармонҷонро водор намуд, ки бемории худро фаромӯш кунад. Ўро як чиз азоб меод. Ин ҳам бошад мушкилиҳои дар пешистода буданд, ки аз рӯи хому нотайёр будани Холаи Хоб ба миён меомад. Инро ба эътибор гирифта Дармонҷон лозим донист, ки барои Холаи Хоб як барномае тартиб диҳад ва аз рӯи он ў амал кунад. Дар аввалҳо Холаи Хоб саркашӣ мекард. Вақте ки зарурияти машқоро барои зинда монданаҳ ба ў фаҳмониданд, дар ў майлу хоҳиши мунтазам машқ кардан пайдо шуд. Холаи Хоб чунон фабеҳ буд, ки агар аз ягон андаке баландӣ ғелонӣ, чун саққо меғелид. Машқҳои ҳаррӯза буд, ки Холаи Хоб вазнашро рӯз то рӯз гум мекард. Аз байн якчанд рӯз гузашту он бачаи лўб-лўнда як мисқол шуда монд. Агар ўро падару модараш мездиданд, эҳтимол наменинохтанд. Аз зўрии машқ ва аз беҳўроки на танҳо вазнашро гум карда буд, балки хеле камхоб ҳам шуда монд. Дар як шабонарӯз 18-19 соат хоб мекарду халос, ки аз ин дўстон хеле хурсанд буданд. Боре дар вақти машқ кардан хобаш бурда мемонад, ки Дармонҷон аз тарс ҳамаи рафиқонро ба ғайр аз Ситораю Сайёра даъват мекунад. Дасту пой ўро ба кор меандоختанд, об мепошиданд, вале ў чун мурдаи тайёр буд. Вақте ки задани набзашро Дармонҷон санҷид, боварӣ ҳосил кард, ки саҳт хобаш бурдааст.

Рангу рӯи ҳама сап-сафед кандагӣ. Ҳама ором дар курсиҳои худ нишастанд.

— Мо умедамонро кандему ин шайтончаи бекафшу маҳсӣ баҳазур хоб кардааст, — гуфт Серкорак.

Холаи Хоб нимбедору нимхоб дастонашро ба фарш молиш додан гирифт, каме ҳушёр шуда, боз саҳт чашмонашро пӯшид. Рафиқон гумон карданд, ки вай девона шудааст.

Чашмонашро кушода: «Ош, ош!» гӯён дод зад. Ҳама бо ҳайрат ба ӯ нигоҳ мекарданд, вале чизе намегуфтанд. Ӯ каме ҳушёр шуда, худ аз худ хандид.

— Мебахшетон, хоб бинам, ки дар паҳлӯи модарам нишастаму дар назди мо як табақ ош истодааст. Ман бо иштиҳои том хӯрда истодаам. Аз хоб бедор шуда боз чашмонамро пӯшидам, аммо аз он табақ нишоне набуд. Ба ман бовар кунед, ки ба таомҳои болаззате, ки модарам мепӯхт, дилам гум мезанад. Он вақт ман нозу нуз мекардаму модарҷонам косаро бардошта аз қафои ман мегашт. Ба ман бовар кунед, ки аз сафар баргардем, ҳеҷ гоҳ нозу нуз намекунам, — гӯён гиря кард. Аз ин ҳоли ӯ ба чашми дигарон ҳам қатраҳои ашк ҳалқа зад.

— Ин қадар ҳам одам писараки очаҷон намешавад. Ту хурд нестӣ, ана мана нагуфта чордахсола мешавӣ. Дар ин синну соли ту Наими Найнавоз як олам қаҳрамониҳо карда буд, ту бошӣ, ба андак мушкилӣ оби дида мекунӣ. Ин барои ту намезебад, — гуфт Олимҷон.

— Не, ман гиря накардаам, — гӯён оби дидаашро пок карда худаашро ба чашми дӯстон шердил нишон медиҳад.

Рафиқон мушоҳидаро давом медоданд ва бо телескопҳои пурқувват коинотро аз ду тарафи мушак аз назар мегузaronиданд.

Дар китоби қайди мушоҳида чунин навишта шуда буд: «Мушак чунон ба суръати тез ба ҳаво бардошта шуд, ки дар як дам замин ҳамчун як тарбуз ба назар намудор шуда, аз назар ғоиб шуда рафт. Тез-тез аз назди Миррих, Муштарӣ, Плутон гузашта мерафт, ки онҳо чун симчӯбҳои сари роҳ ба қафо монда мерафтанд. Агарчанде мушаки мо ба сайёраҳо хеле наздик парвоз кунанд ҳам, вале дурусттар ба онҳо нигоҳ карда наметавонистем. Азбаски мавқеи дигар сайёраҳо дар Ҳангоми сафари мо дигар буд, мо онҳоро дида натавонистем.»

Бегоҳӣ буд, ки ҳарорати дохили мушак тағйир ёфт. Чунин анҷомидани кор ҳамаро ба ҳайрат монанд.

Олимҷон ва Ихтироъкор бо диққат ба нақшаи парвоз ва самти мушак нигоҳ карда ба ҳулосае омаданд, ки ба Дениб наздик шуда истодаанд ва бо ронандаҳо хабар расониданд, ки суръати мушакро суст кунанд. Фармон иҷро гардид.

Мушак дар атрофи яке аз сайёраҳои Дениб ҳамсафари сунъӣ шуда монд, бо ҳамроҳии он дар атрофи Дениб давр мезад.

Дӯстон аз системаи Офтоб ба системаи Дениб омаданд, ки дар ин муддат ду моҳ гузашт. Мушоҳидаҳо нишон додаанд, ки сайёрае, ки онҳо дар атрофи он давр мезаданд, аз Замин шаш маротиба хурд буд ва ягон ҳамсафар надошт.

Сатҳи рӯи замини он шабона 170-180 дараҷа хунук, рӯзона то 300 дараҷа метафсид.

Аз рӯи нишондодҳои мушоҳида ва тадқиқоти илмӣ лозим меомад, ки на ба тарафи Дениб, балки ба боло бо суръати на он қадар тез ҳаракат кунанд. Ҳамин тавр ҳам карданд. Вале вазъият ҳанӯз ҳам вазнин буд. Агарчанде ҳарорати дохили мушак пурра аз скафандр нагузашта бошад ҳам, гармии 60-62 дараҷа онҳоро қариб аст, ки аз ҳуш барад.

Олимҷон вазъиятро ба Ихтироъкор фаҳмонд ва роҳбариятро пурра ба ӯ супорид, зеро аҳволаш хеле бад шуда, барои чизе гуфтан мадораш намерасид. Дигарон ҳам мисли ӯ ҷонбозӣ мекарданд. Азбаски дар кабина ҳоло чунин ҳарорати тоқатнопазирро ҳис намекарданд, дар ҳайрат монда буданд, ки барои чи Олимҷон бегоҳӣ мекарда бошад. Ҳарорати дохили мушак ба 85 расида буду оҳиста-оҳиста паст шуда меистод. Дар ҳамин вақт Холаи Хоб: «Об, об диҳед», — гӯён ба ҳуш омад.

Дармонҷон ба сари ӯ омад ва аз офтобача ба гулӯяш об чаконд. Ҳама умедашонро канданд, вале Дармонҷон: «Ҳеч гап не, нағз мешавад», — гӯён рафиқонро тасаллӣ меод.

Аз кабина аҳволпурсӣ мекарданд. Вақте ки аз вазъияти беҳтаргардидаи дохили мушак хабар расониданд, дар кабина будагон низ хурсанд шуданд.

Ихтироъкор дар бораи баъд аз якҷанд дақиқа фуруд омадани мушак хабар расонид. Рафиқон, ки мушоҳида мекарданд, кори худро давом дода сайёраи пешвозгирифтаистодаро муоина менамуданд. Натиҷаи тадқиқот на он қадар хурсандиовар буд. Дар сайёра рӯз буд. Ҳарорат ниҳоят баланд, — гуфт Донояк.

— Ҷойи мувофиқро интихоб кунед ва мушакро фуруд оред, — гуфт Олимҷон.

Ҳарорат то 160 дараҷа гарм бошад ҳам, Олимҷон тарафдори фаровардани мушак буд. Аз ин кори ӯ рафиқон дар ҳайрат монда буданд.

— Дар чунин ҳарорати баланд фаровардани мушак зарурият надорад, — гуфт Ихтироъкор. Бо вучуди он, Олимҷон ин корро зарур шуморид ва мушакро ба фурудгоҳи интихобкардашуда фароварданд.

Ҳама аз дохили мушак ба сайёра нигоҳ мекарданд. Он ба тӯдаи сангрёза монанд буд. Ҷо-ҷо харсангҳои калон

дошт. Серкорак бошад, барои фаромадан тайёри мидид. Холаи Хоб ба ҳуш омада, дар азоб буд, зеро он машқҳои дар зери ҳароратҳои баланд дар рӯи Замин гузаронида шударо ӯ аз сар нагузаронида буд. Ҳама вазъияти ӯро мефаҳмиданд ва ба ҳоли вай раҳмашон ояд ҳам, вале чӣ кор карданашонро наметавонистанд. Дармонҷон бошад, ба ғайр аз задани набз ва чен кардани ҳарорат дигар ягон кор карда наметавонист. Дар баъзе ҷойҳои ҷуссаи Холаи Хоб хун шах шуда монда буд, ки аз ин Дармонҷон дар хавф буд. Бо вучуди он, Дармонҷон рафиқонро дилпуруна тасалло меод.

— Хеле хуб аст, ки ҷойҳои хун шах шуда, қариб як хел дар дигар ҷойҳои бадан ҳаракати хун мӯтадил аст. ӯ ба ҷойҳои хун шах шуда равшан мемолид, илтимос мекард, ки молиш диҳанд. Дар ҳамин вақт Холаи Хоб ба ҳуш омад ва об талаб кард. Обро нӯшида худашро ба даст гирифтуну як-як ба рафиқон назар карда оби чашм кард.

— Рафиқон! — Ҳеҷ гап не, — гӯён ба ӯ тасалли доданду Холаи Хоб панҷаҳои Дармонҷонро маҳкам дошта: — мебахшед, — гӯён табассум карда монд.

— Рафиқон! – гӯён Серкорак диққати ҳамаро ба худ ҷалб намуд ва дар бораи дар болои замини сайёра мардонавор қадам задани Донояк хабар дод.

— Вазъият чӣ хел? – пурсид Олимҷон.

Як-ду маротиба қабулкунак садо карду овози Донояк ба гӯш расид, ки ба гумонам зери поям ҷӯшида истодааст ва сайёра чун гаҳвора якрача мечунбад ва ба гармии он тоқат кардан амри маҳол. Аз сӯзиши зери поям ҷонам ба лаб омадааст. Эҳтимол баъд аз ягон соат шаб шуда монад, ки Дениб дар уфуқ. Ҳаво бошад, хунук шуда истодааст. Боварӣ дорам, ки шаб хеле хунук мешавад. Аз ҷисмҳои ин ҷо маълум мешавад, ки дар ин қисми сайёра тағйироте ба

вучуд омадааст, — гӯён ба ҷои ишташ афтод, зуд аз ҷояш бархост.

— Ҳа... ба ту чӣ шуд? – гӯён пурсид Олимҷон.

— Ҳоло ҳеҷ гап не. Ба фикрам, сайёра як таккони саҳт хӯрд, ки ман худамро нигоҳ дошта натавониста ба ҷоям афтодам, лекин бе зарар. Ба тахмини ман ҳавои замини мо се маротиба тунук чӣ тавре мебинед, ман бо андак ҳаракат ба се-чор метр масофа меравам.

— Рафиқон! Аз ҳар кучо кам-кам намунаи хокро гирифтаам, агар лозим донед, ман бармегардам. Як хел зери поям тафсон, ба сӯзиши он тоқат кардан мумкин нест.

— Метавонӣ баргардӣ, — гуфтани рафиқонро шунида, Донояк оҳиста-оҳиста ба тарафи мушак баргашт ва дере нагузашта худро дар назди рафиқон дид.

Намунаеро, ки аз рӯи сайёра оварда буд, рафиқон ба лаборатория супориданд.

Дармонҷон саломатии Доноякро аз назар мегузаронид. Ҳарорати баданаш мӯътадил, задани дил ба ҳолати муқаррарӣ – гӯён ба рӯи коғаз менавишт, ки Донояк ба дарди кафҳои пояш тоқат карда натавониста ба Дармонҷон нишон дод, ки ҳар як пуфакчаи по монанди тӯпча буд.

Дар паҳлӯи Дармонҷон Холаи Хоб меистод, ки бо ҳайрат гоҳ ба почакҳо ва гоҳ ба Донояк нигоҳ карда чӣ гуфтанаширо надониста, — барои чӣ ту гирия намекуни? – гуфта монд.

— Гирия, — гӯён бо завқ хандид Донояк.

— Боз механдаде, — гуфт Холаи Хоб.

— Бародар, аз оне, ки ман дод занам, гирия кунам, чӣ фоида? Ман барои мақсади худ ва рафиқон бо амри вичдон рафтам, супориширо иҷро карда истодаам.

Ин суҳанони Донояк Холаи Хобро маҷбур мекард, ки дар бораи худ хубтар фикр кунад ва ба худтарбиядиҳӣ машғул шавад.



Дар пеши чашми Холаи Хоб Дармонҷон обилаҳои пои Доноякро мебурид, вале дар симои Донояк қариб ягон тағйиротеро ҳис намекарданд. Гӯё ҳеҷ чиз нашуда бошад, ки Донояк бо Холаи Хоб сӯҳбат мекард.

Чунин тоқатоварӣ, мардонагӣ ва муҳаббати беҳамто доштан ба рафиқон, инчунин софдилона муносибат кардан ва иҷрои супориш Холаи Хобро ба вачд оварда буд.

Ихтироғкор як хел илтимос мекард, ки тезтар парвоз кунанд, вагарна ҳар воқеаро чашм доштан мумкин. Дар чунин мавридҳо аз ҳама чиз маҳрум шудан мумкин буд.

Олимҷон тез-тез натиҷаҳои кори лабораторияро аз назар гузаронида кӯтоҳ: — намунаҳо шоҳиди бисёр чизҳо, — гӯён ба парвоз иҷозат дод ва илова намуд: — ягон вақт ман ба шумо дар ин бора нақл мекунам. Ҳаминро бояд донед, ки ҳамаи ҷисмҳо аз ҷиҳати таркиб чи дар замин чи дар ин ҷо якхеланд. Рафиқон, ҳоло мо ба сӯи дигар ситораи Бурҷи Қу парвоз мекунем, ки ба он Дениб ном медиҳем.

Сайёра мушакро ба ҳаракат даровард. Мушак аз системаи Дениб баромада, ба тарафи ситораи дигари Дениб бо як суръати тез ҳаракат намуд. Ҳамин тавр якчанд соат парвоз карду ба системаи Дениб як наздик шуда монд. Ҳама ҳайрон буданд, ки барои чӣ ба дигар сайёраҳои Дениб наздик нашудем. Шояд дар ягонтаи он ҳаёт бошад меғуфтанд.

Олимҷон, ки ин гапҳоро мешунид, чунин ҷавоб дод:

— Ман танҳо ба ҳамон сайёрае, ки фаромадем, умед баста будам, вале вақте ки ба он наздик шудем, умедамро кандам. Дигар умед бастан хато буд, зеро сайёраи баъд аз он истода хеле аз офтоб дур буда тамоман беҳаёт буд. Вақте ки хоҳиш кардам, ки ба он сайёра фуруд оем, шумо норозӣ будетон, вале ман бо вучуди он мушакро фаровардам. Зарурияти он пеш аз ҳама барои он лозим буд, ки

вазъияти Холаи Хоб вазнин буд ва боз зарурияти он дар он буд, ки ҷисмҳои онро мо бояд ба ҷисмҳои Замин ва сайёраҳои Дениб як муқоиса мекунем, – гуфт.

Вақте ки ворида системаи Дениб Як шуданд, ба мушоҳида сар карданд. Маълум шуд, ки системаи Дениб Як ду-воздаҳто сайёра доштааст. Баъзе аз онҳо то ҳафт ҳамсафар доштааст.

Дар атрофи яке аз сайёраҳо, ки аз Дениб Ду дар сеюмин ҷо меистод давр зада қарор доданд, то онро аз ҳар ҷиҳат омӯзанд. Онҳо хато накарданд. Мушоҳидаҳо нишон доданд, ки барои зиндагӣ ҳама шароит мавҷуд аст. Дар ин муддате, ки рафиқон мушоҳида мекарданд, Олимҷон аз рӯи ҷисмҳои аз сайёра овардаи Донояк ба хулосаҳои илмӣ омада, натиҷаи онро дастраси рафиқон намуд. Дар китоби хулосаҳои тадқиқот чунин навишта буд: «Мо шоҳиди онем, ки дар сайёраи системаи Дениб давраи якум ва дуҷуми геологӣ, яъне Архей ва Протеразой ба таври равшан мушоҳида карда шуд».

Давраи гузариши Архей ва Протеразой ба намуди зерин характернок буд: кӯҳпайдошавии қадимтарин ба охир расид, ҳаракати вулканикии матаморфизими ҷинсҳои кӯҳӣ.

Ҷишри сайёра дар ҳаракат буд. Бинобар он минтақаҳои геосинклиналиро ҷудо кардан мушкил буд. Ҳар лаҳза ба фуру рафтани сатҳи рӯи он ва ё бардошташавӣ чашмдор шудмн мумкин буд, ки ба он худи мо шоҳид будем. Дар ин ҷо ташаккулёбии маъдани оҳан, нимметалл ва инчунин масолеҳи сохтмон: санги хоро, мрамар ва дигарҳоро ба таври равшан мушоҳида карда тавонистем.

Намунаи аз рӯи сайёра гирифта шуда шаҳодат медиҳад, ки пеш аз ба тағйироти кулӣ дучор шудани мавҷеи фуруд омадаи мо унсурҳои пайдошавии ҳаёти соддатарин ба

монанди бактерияҳои якҷуҷайраи оддӣ ва бактерияҳои муқор мушоҳида карда шуд.

Аснои дар атрофи сайёра давр задани мушак мо ташаккулёбии қаторкӯҳҳо мушоҳида карда ва ба мавҷуд будани об боварӣ ҳосил кардем. Мавҷуд будани обро аз рӯи обсабзҳо исбот кардан мумкин. Дар ин сайёраи системаи Дениб давраи якумини ҳаёти Замин гузашта ва унсурҳои давраи он Протеразой низ мушоҳида карда шуд.

Ҳама баъд аз мушоҳидаи сайёра ба хулосае омаданд, ки дар ин сайёра манзил гиранд. То фуруд омадан дар сари мизи мудаввар ба ғайр аз Ситора ҳама ҷамъ омада, хулосаҳои Олимҷонро муҳокима мекарданд. Ситора бошад, ба воситаи хабаррасонак – датчик мулоқот мекард.

Ҳама хулосаҳои Олимҷонро хонда баромаданд. Аз ин рӯ тайёр буданд, ки бо Олимҷон саволу ҷавоб намоянд, ки машварати дӯстон ҳам сар шуд.

— Ман ба ақидаи Олимҷон, ки «минтақаҳои геосинклиналиро ҷудо кардан мумкин набуд», розӣ шуда наметавонам. Аз рӯи тағйироти як қисми майда хулосаи умумӣ баровардан хатост, — гуфт Ихтироъкор.

— Ба фикри ту, танҳо мавқеи фурудгоҳ минтақаи геосинклиналӣ, – гуфт Донояк.

— Бале, ҳамин тавр.

— Ба ин фикри ту ман розӣ шуда наметавонам. Намедонам фикри дигарҳо чӣ хел бошад. Вале ҳаминро бояд қайд кард, ки дар хулосаҳои Олимҷон зиддият дида мешавад, — гӯён хомӯш монд.

Тавре Донояк гуфт, Олимҷон дар як ҷо «минтақаҳои геосинклиналиро ҷудо кардан мумкин набуд» ва дар ҷои дигар «ташаккулёбии қаторкӯҳҳо ва мавҷуд будани обро тасдиқ менамояд» инчунин исбот менамояд, ки бактерияҳо, обсабзҳо мавҷуд аст. Агар ба фикри Олимҷон розӣ мешудем, он чизе, ки бо чашми худ дидем, инкор мекардем. Баръакс

дар он ҷо мо минтақаҳои геосинклиналиро ба таври равшан  
ҷудо мекардем. Дар бораи мавҷуд будани ҳаёт фикр кардан  
мумкин? – гуфт Сайёра ва дар ҷои худ нооромона нишаст.

Дигар рафиқон ҳам дар атрофи ҳамин фикрҳо якҷанд  
сухан гуфта, мунтазири он буданд, ки Олимҷон чизе мегӯяд.  
Олимҷон ҳоло ҳеҷ чиз нагуфта тавре мегӯянд: аз кулӯҳ овоз  
баромад. Холаи Хоб бадқаҳр шуда чун хурӯсҷӯҷаи ҷангӣ  
аз ҷои худ хест ва сухани худро аз ин ҷо сар кард:

— Шумоён беандеша. Одамгариро намедонед. Оё ба  
Олимҷон, ки ҳамаи мо ўро эҳтиром мекунем, чунин сухан-  
онро раво дидан мумкин? – як-як ба рафиқон нигоҳ карду  
— ҳаргиз не! – гӯён боз сухани худро давом дод.

Олимҷон дар ин ҷо нодуруст мегӯяд, аснои ҷамъбаст ба  
хатой роҳ додааст, хулосаҳо рӯякӣ будааст. Ман намедонам  
шумоён чӣ мехоста бошетон. На дӯст буданатонро мефаҳ-  
мам, на душман буданатонро. Ту Донояк ва ту Сайёра ба  
даҳонатон нигоҳ карда гап занетон – гӯён сурху сафед шуда  
ба ҷои худ нишаст.

Дигар ҳеҷ кас баромад накард. Олимҷон аз ҷояш хест.  
Ду чашми Холаи Хоб ба ў нигарон буд. Бовар дошт, ки ҳозир  
ба пӯсти ҳар як маҳмадоночаҳо коҳ ҷо карда, пӯстакашонро  
сахтакак шиппонда мемонад. Холаи Хобро бошад таърифу  
тавсиф менамояд ва бо ин дар назди дигарҳо обрӯманд  
шуда мемонад.

Дӯстон! – гӯён Олимҷон ба рафиқон як-як нигоҳ карда  
монд. Ҳама бо диққат ба гапи ў гӯш мекарданду Холаи Хоб  
тоқат карда натавониста, — боз «Дӯст» будааст— гуфта  
монд.

Хандаи дигарон он қадар таъсир накарда бошад ҳам,  
хандаи Донояку Сайёра аз гӯшту пӯсташ гузашта ба усту-  
хонаш таъсир карда рафт ва тоқат карда натавониста:  
«Ҳоло нигоҳ карда ист», — гуфта монд.

— Донояк, Ситора хеле хуб баромад кардед, – гуфтани Олимҷон ба оташи хашму ғзаби Холаи Хоб каме об пошид ва аз аспӣ ҷаҳолат ӯро фароварда монду нафрати ӯ ба Олимҷон ҳам пайдо шудан гирифт.

Аз чунин рафтор ба хулосае омад, ки Олимҷон тарсонҷак будаасту аз Донояку Сайёра тарсид.

Ҳар чӣ қадаре ки фикр кунад, нафаҳмид, ки барои чӣ Олимҷон аз Сайёра метарсида бошад. Ин духтар тоқати як мушт надораду Олимҷон бошад, дар назди ӯ сар ҳам мекунад. Дар дил бисёр афсӯс меҳӯрд, ки ӯ дар ҷои Олимҷон нест, вагарна наемонд, ки ягонтои онҳо даҳонашро кушоянд.

Одам камбудии худаашро намебинад. Вақте ки рафиқон баромад мекунад, ман бошам, худамро сарзаниш мекунам, ки ба чунин хатоии ҷиддӣ роҳ додаам.

Аммо баромади ту Холаи Хоб, ба ман маъқул не. Ту бояд кӯшиш намой, ки софдилона дар бораи норасоииҳои мо баромад кунӣ. Хушомад барои мо лозим не. Бо чунин баромади худ моро ҳам шармсор кардӣ. Ман боварӣ дорам, ки ҳисоботи маро нахондаӣ. Агар меҳондӣ, ҳам чизеро намефаҳмидӣ. Аз баромади рафиқон ҳам хулосае бароварда натавонистӣ баромад кардӣ ва бо ин худатро шармсор кардӣ. Ту бояд ба рафиқонат гӯш кунӣ ва ҷойҳои нафаҳмидагитро пурсӣ. Мо ин дафъа туро мебахшем, бори дигар беҳуда баромад накун, ки мо вақти зиёдати надорем.

Ҳаминро қайд кардан лозим, ки Донояку Сайёра ҳам ҳоло баромади пухта накарданд. Баромади онҳо хому нотайёр буд. Ҳар дуи шумоён дар бораи геосинкланҳо тасаввуроти дақиқ надоред. Медонед шумо чиҳо гуфта истодаед. Дег ҷӯшида истодаасту ҷои ҷӯшидагитро ёфта дар бораи он сухан рондан лозим будааст. Шумо намебинед, ки тамоми сайёра дар ҳаракат буд. Илова бар он, бояд нағз фаҳмид,

ки қитъаи ҳаракаткунандаи қишри Замиро минтақаҳои геосинклиналии меноманд. Як вақтҳо ҳуди Забини мо ҳам ҳамин хел меҷӯшид ва рафта-рафта нисбатан ором шуда монд, — гуфт ва ба рафиқон як-як нигоҳ карда монд. Мебинед, ки дигар ягон кас баромад кардани нест. Ҷамъомадро пӯшида эълон мекунад.

Ҳама дар ҷойҳои кори худ нишастанд аз паи кори худ шуданд.

Мушак бо суръати тез ҳаракат мекард. Дар се рӯзу ҳашт соат то системаи Дениб Як омада расиданд.

Суръати мушакро хеле суст карданд. Мушоҳидаи рафиқон ҳам натиҷаи хуб меодагӣ шуда монд. Аз як-ду сайёраҳои системаи Дениб Як гузашта боз ҳам суръатро сусттар намуданд ва ҳамин тавр аз якчанд сайёра гузашта, дар назди яке аз онҳо қарор доданд, ки мушак ба он сайёра ҳамсафар шуда монд.

Сайёраи интиҳобкардаи онҳо тахминан аз Замин андаке калон буд. Муайян намуданд, ки шароити он чун шароити Миррих будааст. Маълум мешавад, ки дар Миррих на канал ва на об вучуд надоштааст. Он ҳам растанӣҳое, ки астрономҳо ва ҳуди Олимҷон бо дӯстонаш дида буд, регҳои гуногунранги ҳаракаткунанда будааст. Он каналҳое, ки дар Миррих мидиданд, кӯҳҳо ва теппаҳои дар байни онҳо ҷойгиршуда буданд.

Рафиқон қарор доданд, ки андак ба Дениб Як наздик шаванд, зеро боварӣ доштанд, ки дар он ҳаёт бояд бошад. Ҳамин тавр ҳам карданд. Тахмини онҳо дуруст баромад. Дар он сайёра марғзорҳои мушоҳида намуданд. Аз чунин анҷомидани кор хеле хурсанд буданд. Дӯстон ҳам хеле монда шуда буданд, мехостанд, ки андак дар ягон ҷое дам гиранд. Ба воситаи телескоп ба ҳайвон монанд чизеро мушоҳида намуданд, ки ҳаракат мекард. Ҳама бо навбат

бетоқатона ба телескоп наздик шуда, онро муоина мекарданд. Онҳо он қадар калон набуданд. Тахмин намуданд, ки ба гурба баробар бошад. Аз рӯи сустии ҳаракати онҳо маълум буд, ки ҳайвоноти ин ҷо хеле инкишофашон суст будааст. Мавҷуд будани ҳайвонот ва набототро танҳо дар қисми марказии сайёра мушоҳида намуданд. Ин қисм минтақаи тропикӣ буд ва дар минтақаҳои мӯътадил танҳо дар ҷо-ҷо растаниҳоро диданд ва дар минтақаҳои тундра аз ҳайвонот ва наботот осоре набуд. Чун Замин дар он ҷо ҳам ду қутбро мушоҳида намуданд.

Як шабонарӯзи он ба сиву шаш соати мо баробар будааст. Ҳаракати он чун Замин буда, лек зиёд будани соати шабонарӯз аз рӯи бузургии он будааст. Дар он ҷо абрнокӣ ва боришотро мушоҳида намуданд. Вақте ки борон меборид, баъд аз он абрҳо пароканда мешуд, рӯи сайёраро туман ихота мекард ва ин аз он сабаб буд, ки он намнокии дар рӯи он буда дар зери шуои Дениб зуд буғ мешуд ва бо тезӣ аз рӯи он дур шуда мерафт ва аз ин ба чунин хулоса омадан мумкин буда, ки дар он ҷо шамоли сахтро тез-тез мушоҳида кардан мумкин буд.

Аҷоибии сайёра дар он буд, ки тамоман ба Замин монандӣ дошт. Агарчанде дигарҳо ба Замин будани он нобоварона ба воситаи телескопи пурқувват нигоҳ кунанд ҳам, Холаи Хоб боварии қатъӣ дошт, ки он Замини азизу меҳрубон аст. Ҳатто бо тамоми ҳастияш бовар кунониданӣ буд, ки хонаашон ва модарҷонакашро дар он ҷо дида бошад.

Донояк бо гапҳои ӯ гӯш карда, охи вазнине кашид ва дар чашмонаш ашк ҳалқа зад.

— Ҳа, ба ту чӣ шуд? — пурсид Олимҷон.

— Бародар! Ман боварӣ ҳосил кардам, ки аз меҳри Замин азизтар чизе набудааст. Он чунон бо меҳри падару модар ва хешовандону аҳолии Ватан ва тамоми рӯи Замин ангех-

тааст, ки тамоми ҳастии моро дар ин вазъият азоб медиҳад. Ман хеле хурсандам, ки боақлона кам-кам аз хоки он гирифтем ва ҳоло ба чашм молида истода ёди онро ба хотир меорем. Боварӣ дорам, ки инсоният бо ҳамин меҳр инсон аст, вагарна як санг, як чӯби хушкро мемонад.

Вақте поям дар болои хоки Ватан буду меҳри падар, модар ва атрофиён маро навозиш мекард, ман дар ихотаи аз ҳар гуна хавфу хатар эмин мезистам, дар бораи чунин ҳиссиёти чуқури инсонӣ қариб фикр намекардаму ин қадар азизу меҳрубон наменамуд.

Агар идеалҳои мо бар нафъи Ватан ва халқамон намебуду барои зиндагии осудаи дурӯзаи худамон фикр мекардем, аз як моли фарбеҳ фарқ намекардем ва ҳатто аз он ҳам бадтар мебудем, мисли он ки он мол ба соҳибаш фоида меораду мо ба ягон кас суде расонида наметавонем.

Агар ман аз Ватанам маҳрум мебудам, худамро чун моҳии аз об берун монда ва ҳатто аз он ҳам бадтар тасаввур мекардам, ки моҳиро хоки муқадаси ватанаш дар оғӯш мегирифту моро оташи сӯзоне, ки ҳар лаҳза дар зиндагиамон месӯзонд.

Холаи Хоб ба гапҳои Донояк гӯш мекарду ашк мерехт. Агар мепурсидед, ки Донояк чиҳо гуфта истодааст, ӯ чизе гуфта наметавонист. Вале меҳрубониҳои модарчонакашу аз қафои ӯ косою табақро бардошта гаштан ба назари ӯ як мӯъҷизоте буд, ҳол он ки гуфтаҳои Дармонҷон ба назари дигар рафиқон ифтихори бузурге буд.

Падару модари Холаи Хоб ҷои кори муқаррарӣ надоштанд. Бо вучуди он ба ягон чиз мӯҳтоҷ набуданд. Худи ӯ бошад, бо пул бозӣ карда мегашт. Аз ин рӯ, Холаи Хоб ноз мекард, падару модар бошанд, нозбардорӣ.

Дигаронро дар дохили мушак идеалҳои бузург нигарон бошад, Холаи Хобро ширинии ҷон, ки ӯ ҳоло аз рӯи зарбулмасали халқ «ҷон ширин ё ҳалво» амал мекард.



Серкорак аз завқ худдорӣ карда наметавонист, мерақсид ва байтхонӣ мекард. Дар чунин вазъият ин сайёро таърифу тавсиф мекард ва ба он Бӯстон ном ниҳод. Ин фикри ӯ ба ҳама маъқул омад.

Олимҷон аз Ихтироъкор ва Ситораю Сайёра хоҳиш намуд, ки мавқеи мушаққрому муайян намуда, барои фаромадан тайёри бинанд.

Муддате нагузашта мушаки онҳо беҳавф ба ҷои муқаррар кардашуда фаромад. Ҳама аз дохили мушак атрофро тамошо мекарданду Серкорак ба ин сайёра, ки Бӯстон ном монда буданд, барои фаромадан тайёри медид. Дигарҳо ба ӯ ёри мерасониданд. Дили беқарори ӯ тез-тез меазад. Мехост, ки тезтар ба рӯи замини он по ниҳад.

Дар ҳамин вақт Дармонҷон хабар расонд, ки байни ҳавои Замин ва Бӯстон қариб фарқе набудааст. Ҳама хурсандӣ карданду Серкорак скафандрро бароварда, ба айвончаи баромадгоҳ гузашта, дари якуми мушақро пӯшида дари баромадгоҳро кушод. Онҳо аз зина фаромада рақсу сурудхонӣ карданд. Ба ин манзараи тару тозаи Бӯстон ҷавлон мезад, ки дигарон ҳам тез-тез фаромаданд. Хурсандии дӯстон ҳадду ҳудуд надошт. Овози дойраю нолиши ғижак ва садои форами рубоб тамоми ин сайёро фаро гирифта, ин ҷоро аҷаб нуре бахшид. Сайёраю Олимҷон чунон мерақсиданд, ки ба нағмаҳои дилфиреби онҳо ҳама қоил буданд.

Атрофро дарахтҳои азими папаротник, плаун, чилбуғум ва сархасшакл чун кӯҳ ихота намуда, ҷои кушоди майлонгоҳи онҳоро сабзаҳои ҳаррангаи тару тоза чун гилеми пурнақшу нигор зеб меод, ки ба хурсандии рафиқон хурсандӣ зам мекард.

Дӯстон занги дилҳоро тоза намуда, баъд аз он ба сайри Бӯстон баромаданд. Ҳар растанӣ ва ҳайвонот ба назари

онҳо аҷиб менамуд, зеро онҳо ба ҳайвоноту набототи рӯи Замин монандӣ надошанд.

Ҳар як кас бо тааҷҷуб ба растаниҳо назар карда ба ҳайвонот бошад бо чашми ҳайрат менигаристанд.

Холаи Хоб дар ҳайрат монда чӣ гуфтанаширо намедонист. Механдид. Дар тааҷҷуб мемонд, баъзан кор то ба он мерасид, ки аз ханда қариб рудакаф мешуд. Аз рафиқон хеле пеш гузашта мерафт. Ба баҳсу мунозираҳо коре надошт ва то расида омадани онҳо дар болои ягон харсанг ва ё кундае нишаста таронахонӣ мекард.

Вақте ки ҳайвони сараш калону шикамаш чун як халтаи пур аз чаккаю думи дароз ва панҷаҳои аҷиб доштаро дид, додгӯён ба назди рафиқонаш расида омаданаширо надониста монд. Агарчанде сӯхбатҳои онҳо ўро дилгир кунад ҳам, чун кулӯхи чашму бинӣ дошта шах шуда меистод ва аз суст рафтани онҳо шикоят мекард.

Э... мор! — гуфтани Серкорак, ки дар паҳлӯи Холаи Хоб меистод, ўро ҳушёр карда монд.

Ман... ман, — гӯён забонаш гирифту гиря карда фиристод. Ана акнун якравиӣ ў сар шуд. Як қадам мондан намохост, талаб мекард, ки ўро то ба мушак бурда монанд.

Худат по дорӣ, рафтан гир, — гуфт Донояк.

Метарсам.

Аз чӣ метарсӣ, гуфт Сайёра.

Аз мор ва ҳар чизе, ки дар ин ҷо ҳаст. Ман боварӣ дорам, ки шаб, ки шуд, ин ҷо пур аз ҷину аҷина мешавад, — гуфт, ки рафиқон қоҳ-қоҳ зада хандиданд. Аз ин Холаи Хоб сахт ранҷид ва:

— Шумо чӣ кор карда истодаед? Оё ин ҷои тамошо? Гардед-гардед — гӯён чи хеле, ки дар болои мушак карда буд, худро ба девонагӣ зада ба кӣ часпиданаширо намедонист.

Ба Донояк часпида ўро заданӣ ҳам шуд.

Ин мушак не, ки ту маро аз болои он партоӣ, ин кори карда истодаи шумоён кори одами солим не, ҳамаи шумоён аз хеш бегонаед. Роҳати хона, оғӯши падару модар, таомҳои болаззатро монда ба ин ачинахонаҳо....не ман дигар тоқат карда наметавонам зуд ба хонаамон меравем.

Ба кадом хона?

Ба он ҷое, ки модарҷонакам...

Ана ӯ чӣ мехостааст. Ту акнун модарҷонакатро хоб мекбинӣ. Туро мо наовардем, худат омадӣ ва ҳамин тавр худат рафтан гир, — гуфт Ситора. Исто-исто. Ту гуфтӣ, ки чину ачина, ин чӣ гуфтани гап?—гуфт Дармонҷон.

Э... ачинаро, девро, париро намедонистааст, — гӯён як-як ба рафиқон нигоҳ карда монд, ки ба гуфтаҳои ӯ рафиқон завқ мекарданд.

Ту худат ачина, ту худат деу парӣ, — гӯён Олимҷон боз суҳанаширо давом дода:

Ин махлуқи дунёбеҳабарро ту Серкорак то ба мушак бурда мон. Шаб, ки ҳама ҷамъ омадем, масъаларо дурустакак ҳал мекунем. Ӯ бо мо ҳазлу шӯҳӣ карда истодааст. Ман хаёл кардам, ки ту одам шудӣ, афсӯс.

Не, ман ба мушак намеравам, — гӯён бо сари хам оби дидаширо пок карда аз қафои шарикони худ рафтан гирифт.

Худат медонӣ, дигар кӯдакбозӣ намекунем, — гуфт Олимҷон. Ҳеҷ кас ба Холаи Хоб аҳамият намедоду ӯ чун рӯда кашол шуда бо лабу лунҷи овезон ноилоҷ худаширо ба занбари хаёлот бор карда, дили нохоҳам қадам задан гирифт.

Рафиқон! Шумо ягон вақт моҳии дар хушкӣ зиндагӣ мекардагиро дидаед? — гуфт Олимҷон.

Не, — гуфтанд баробар рафиқону хоб аз фарқи сари Холаи Хоб парид ва аз ҳама пеш ба назди Олимҷон омада монд.

Ана ба болои он кунда нигаред, — гуфта буд, ки ҳама бо тааҷҷуб ба тарафи ангушти нишони Олимҷон нигоҳ карда ба ин аҷоиботи олам дар ҳайрат монда буданду Олимҷон механдид.

Маълум мешавад, ки Олимҷон мо ягон чизро медонад, ки ӯ хандида истодааст, - гуфт Ситора.

Ба ҳоли мо механдад, ки аз дунё ва аҷоиботи он беҳабарему ба ҳар як чиз бо чашми ҳайрат менигарем, — гуфт Донояк.

Рафиқон ! Шумо тамошо кунед. Ҳар чизе, ки мебинед, бо он хубтар зеҳн монед. Дар охир бафурча дар мушак ва ё дар ягон ҷои мувофиқ бо ҳам сӯхбат мекунем. Ҳаминро бояд фаҳмед, ки сайёрае, ки мо дар болои онем, эраи Полеозой давраи панҷумини худ Ангиштсангро аз саргузаронида истодааст. Шумо охири эраи Архей ва саршавии эраи Протеразойро дар яке аз сайёраҳо дида будед.

Як вақтҳо Герберт Уэллс ном нависандаи англис бо «Машинаи вақт» ном асари худ ба гузаштаи Замин саёҳат карда хаёлотии худро ба мо пешниҳод карда буд. Шумо бошед, ба тахайюл дода шудаед. Охир ҳозир худатон бо чашми худ таърихи гузаштаро дида истодаед, ку — гуфт.

Бачаҳо — бачаҳо, — гӯён Сайёра диққати ҳамаро ба худ ҷалб менамояд ва ин ҷо биёед, ба ин назар кунед. Бачаҳо ба як ҷо ҷамъ омада каждумро диданд, ки ба каждуми мо монандӣ дошт ва дар ҷои дигар дарахтеро дида, тамоман ба ҳайрат монданд. Агар ба қади он назар мекардед, тоқиатон аз саратон меафтид, танаш бошад, хеле ғафс ва шохаш кам. Барг надошт, ин дарахти кайҳо хушкидаи аз баргу шохҳои нозук маҳрумшударо ба хотир меовард.

Дар ҳақиқат аксар гумон доштанд, ки он дарахт хушк шуда бошад, вале аснои ба танаи он даст расондан мидиданд, ки он дар нашъунамост. Ба яқдигар нигоҳ мекарданду чизе гуфта наметавонистанд, ки Донояк:

—Шумо, шумо чӣ дар ҳайрат мондед, — гӯён ба гап даромад:

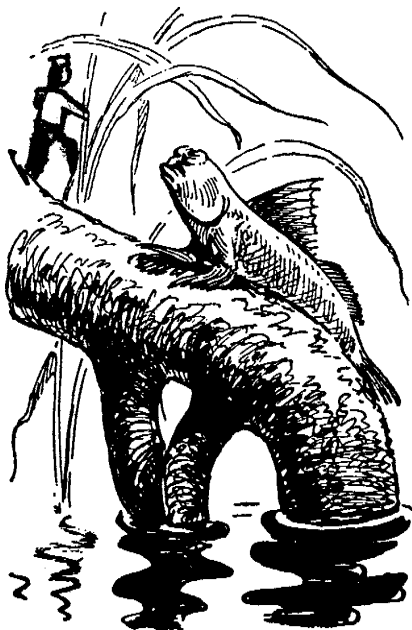
Дар давраи Ангиштсанг дар Замини мо сигилляр ном растанӣ нашъунамо дошт, ин ҳамон сигилляр. Ҳоло сабр кунед боз дарахтҳои папаротник, қаламӣ, чешуе ва дигарҳоро мебинел, ки онҳо боз ҳам ҳайратоваранд.

Дениб Як ба уфуқ наздик мешуд. Рӯз ҷои худро маҷбуран ба шаб меод. Рафиқон ҳам ба тарафи мушак сӯхбаткунон ҳаракат карданд. Хеле роҳ рафта, Холаи Хобро гум карданд. Ҳама бо як-

дигар нигоҳ карда монданд. Аз паи кофтукоби ӯ ба қафо баргаштанд. Хеле роҳ рафта диданд, ки кунда барин дар сари роҳ шах шуда хобаш бурда мондасту ҳарчанд бедор карданӣ шуданд, вале ҳамаи кӯшишҳо натиҷае набахшид, қарор доданд, ки ӯро бардошта баранд.

Хеле роҳ рафтанд, ҳар як кас мондашавиро ҳис мекард. Сайёра илтимос кард, ки ягон ҷои мувофиқеро ёфта каме дам гиранд. Ин таклифи ӯ ба ҳама маъқул шуд. Дар як ҷои мувофиқе нишастанду рафиқон дар бораи чизҳои дидашон бо ҳам нақл карда, дар бораи баъзе чизҳо баҳс мекарданд. Онҳо вақтро мувофиқ дониста, аз Олимҷон илтимос карданд, ки ӯ дар бораи баъзе чизҳо фикри худашро гӯяд.

Дӯстон! Ман чун шумо бисёр чизҳоро омӯхтам, ки дар бораи бисёре аз онҳо тассавуроте надоштам. Ниҳоят



хушбахтем, ки бо чашми худ ҳар як чизе, ки дигарон аз рӯи китобҳо мехонданд, дида истодаем ва инро ба одамони рӯи Замин албатта мерасонем. Ин моро водор менамояд, ки чашми мушоҳидакориро кушоем ва онро бедор нигоҳ дорем, то ки ягон чиз аз назари мо дур намонад. Ба бепарвой набояд роҳ дод. Ҳар он чизеро, ки мебинеду ба он шубҳа доред, аз якдигар пурсед. Гербария, коллексия ва ашӯи тару хушкро дар вақташ бо маълумоту эзоҳоташ ба тартиб даровардан лозим, — гуфт Олимҷон.

Чӣ мешуд, ки як дафтари умумӣ мекардему хулосаҳои дар натиҷаи муҳокимаҳо баровардаамонро ба он қайд мекардем, — гуфт Донояк.

Не, ҷамъбаст намудан кори на он қадар мураккаб аст, ҳоло ба мо далелҳо лозим, — гуфт Олимҷон.

Вақте ки ба мушак баргаштем, аз рӯи фикру мулоҳизаҳои алоҳида боз зиддиятҳо ба вуҷуд меоянд, — гуфтани Дармонҷон Олимҷонро ба фикр кардан маҷбур мекунад ва ҳама хомӯшона мунтазири ҷавоб мешаванд.

Агар лозим донетон, ҳамин тавр мекунем, вале барои ба дафтари умумӣ ақидаҳоро ҷамъбаст намудан вақт лозим, ҳамин тавр не? — гӯён ба ҷавоби рафиқон мунтазир шуда мемонад. Рафиқон, ки чизе нагуфта ба якдигар нигоҳ карда мемонанд, боз худаш:

Агар вақт ҳаст гӯетону беҳуда ба ҷои мушоҳида ба баҳсу мунозираҳо вақти набударо сарф кунем, чӣ мешуда бошад? Худатон дида истодаед, ки ман шабҳо нахобида мушоҳидаҳоро ҷамъбаст карда истодаам. Мушоҳидаҳо бошанд, дар асоси фикру мулоҳизаҳои шумоён муайян мешаванд. Бе ин ҳам ин Холаи Хоб вақти моро ғорат карда истодааст, хуб мешуд, ки ин масъаларо ҳал намоем.

Ба фикри ман, мо кӯдакбозӣ карда истодаем, мо бояд масъаларо кӯндаланг ҳал намоем. Гап ҳамин, агар бори

дигар Холаи Хоб нағмабозӣ кунад, ба қарори қатъӣ омада-намон лозим, — гуфт Ихтироъкор.

Рафиқони дигар дар бораи чамъбасти фикрҳо чизе нагуфтанду Олимҷон бошад дар бораи эраи Палеозой нақли худаширо сар карду ҳама бо диққат ба ӯ гӯш мекарданд.

Мо ҳоло ду давраи геологиеро, ки Замин аз сар гузаронидааст, бо чашми худ дида истодаем, ки яке аз онҳо ба охир расидани давраи Ангиштсанг, дигаре саршавии давраи Перм мебошад. Ҳар дуи ин давраҳо давраҳои панҷумин ва шашумини эраи Полеозой мебошад, ки он ҳамагӣ 330 миллион сол давом кардааст. Ба назари мо, ин синну сол хеле калон аст, вале бо эраи қадимтарин Архей ва Протерозой муқоиса намоем, яке аз онҳо 1000 миллион сол ва дигаре 2000 миллион сол мебошад, ки дар пеши инҳо он синну сол ҳеч аст.

Ҳаминро қайд кардан лозим аст, ки нисбат ба 3000 миллион сол дар 330 миллион сол тағйирот калон аст, мо ҳоло дар бораи ана ҳамин тағйирот сухан ронданием.

Агар дар бораи давраҳои пеш аз Ангиштсанг тасаввуроти умумӣ пайдо накунем, ба худи Ангиштсанг баҳои дуруст дода наметавонем, ки онҳо эраҳои Кембрий, Ордовик, Силур, Девон мебошанд.

Давраи якуми эраи Протерозой Кембри мебошад, ки ин асосан аз регзорҳо, оҳак, слансҳои гилomez ва чинсҳои саҳти хокистарранг ва ранги сиёҳи баланд иборат буд. Онҳоро дар соҳилҳои халиҷи Ниф ва Кӯли Агедал ва хеле зиёд дар Рибис — байни дарёҳои Йесиней ва Анелва, шарқии Яилгина, инчунин дар ҷанубии Акирема ва Акирфа хеле хуб мушоҳида кардан мумкин аст. Баҳри Тетис Ҳиндустонро аз материкҳои шимолӣ ҷудо карда меистод. Ин баҳри Тетис як қисми Қазоқистон, тамоми Осиёи Миёна ва ҷумҳуриятҳои

пушти Қафқозро дарбар мегирифт. Дар он давра як қисми хушкӣ дар зери баҳри Тетис мегирифт, ки ҳамвории Назди Балтик, қисми зиёди Сибир, Хитои Шарқиро фаро мегирифт. Дар давраи Кембри ҳайвоноти баҳрии бемӯҳра, инчунин обсабзҳо хеле нашъунамо мекунанд. Ҳайвоноти баҳрии онвақта ба тӯқумшулуқ монанд буда, аз паҳлӯи чапу рост бо тугмача (раковина) тахтаи пушт ва зери манаҳи онҳо бо сипар пӯшидагӣ буд. Трилобитҳое, ки ба сангпуштҳои мо монандӣ доштанд, аз боло, зер ва паҳлӯ бо сипар пӯшида шуда буданд. Дар охири ин давра бисёри ҳайвонот тамоман мурда мераванд ва аз онҳое, ки ба шароит мутобиқат мекарданд, бо мурури замон ҳайвоноти нав ба вуҷуд меояд.

— Чӣ дар ин давр растаниҳо набуданд, — меғӯяд Ситора.



— Не ман гуфта наметавонам, ки дар он давр растаниҳо тамоман набуданд. Азбаски шароити нашъунамои онҳо аз сабаби тез-тез ба вуҷуд омадани тағйирот дар рӯи замин чандон мусоид набуд, бинобар ин онҳо он қадар инкишоф ёфта наметавонистанд. Соли гузашта, вақте ки ман бо ҳамроҳии падарам ба Маскав рафта будам, дар музей намунаи ҳайвоноти баҳрии санг шударо дида будам. Ҳоло ба ёдам омада истодааст, ки он растани ва ҳайвонот як қадар ба ин ҳай-



воноти ба чашми худам дидаистода монандӣ дорад, — гуфт Донояк.

Ҳама, ки ба нақли Донояк бо завқ гӯш мекарданд, Олимҷон:

— Бале, ана он чизе, ки ту дидӣ, боқимондаи замони дури гузаштаи замин аст, — гуфта бо диққат ба Донояк як назар кард. Ӯ боз барои пурқувват кардани фикри худ ба ҳама як-як нигоҳ карда, суханашро давом дода гуфт:

— Саволи Ситора ҷон дорад. Агар аҳамият дода бошед ва вақте саёҳат мекардем, дар назди як ҷарии нав кандашуда як-ду соат вақти худамро гузаронидам, ки дар ҳамин вақт Донояк дар назди ман буд ва ин кори мо беҳуда набуд. Як ба ин порчаи дар дасти Донояк буда нигаред, боварӣ ҳосил менамояд, ки дар ҳақиқат ҳам ушна (мох), гулсанг (лишайник) ва сархасҳои ба худ хос дида мешаванд.

— Эҳтимол ин порчаи танаи дарахти дар соя монда барин аст, ки мо дар даст дорем намунаи ҳамон давра бошад, — мегӯяд Сайёра.

— Не! Вақте ки мо ин қабатро мушоҳида мекардем, ин нишонро аз чуқурии даҳ-дувоздаҳ метри ҷарӣ гирифтем. Албатта намунаи он давра дар зери ин чуқурӣ буда наметавонад. Ба ғайр аз он намунаи канданиҳои фойданок, ба монанди боксидҳо, фосфоритҳо низ дида мешуд. Танҳо дар ҳамин давр канданиҳои номбаркардашуда ва марганесу оҳан, намаксанг ва гаҷ ба вучуд омадааст, ки мо инҳоро ҳам дар қабатҳои гуногун дидем. Маълум мешавад, ки ҷарии кандашуда дар зери об набудааст.

— Пас на танҳо ушнаву гулсангҳо, балки буттаҳо ҳам бояд бошанд, — гуфт Дармонҷон.

— Бале, ҳақ бар ҷониби ту Дармонҷон. Мо дар Бӯстон чор-панҷ рӯз агар лозим ояд, зиёдтар меистем. Дар ин

рӯзхое, ки ин ҷо ҳастем, баъзе кофтуковҳои геологӣ мегузаронем.

— Одамони ин сайёро ҷустуҷӯ намекунем? — гуфт Сайёра.

— Дар ин сайёра одамро ҷустуҷӯ намекунем, зеро ин бефоида аст.

— Аҷдодонамон ҳоло дар танаи дарахт базӯр часпида истодаанду мо дар бораи худамон фикр кунем. Ин ба ақл мувофиқ нест, — гуфт Донояк.

— Кадом аҷдоди мо? — мегуфт Сайёра.

— Кадом аҷдод мешуд, оне, ки мо ду-се соат пеш дар танаи як дарахт дидем.

— Он моҳича кучою мо кучо? Ту Донояк ин вақтҳо сафсатагӯ шудай.

— Не Сайёра, ман сафсата намегӯям. Ҳаминро доништа мон, ки мо набудему ана ҳамон моҳича буд. Эҳтимол ту аз ҳамон ба вучуд омада бошӣ, — гӯён Донояк як шухӣ карда монд.

— Ҳоло дар ин сайёра инкишофи олами набототу ҳайвонот ба дараҷаи олии нарасидааст ва чи тавре ки дида истодаед, дар дараҷаи бениҳоят паст аст, ки ҳатто ба наботот будани чизи дида истодаатон боварӣ намекунед. Чи тавре ки дида истодаем, кам-кам лучтухмҳо ба вучуд омада истодаанд. Агар бо диққат назар кунед, ба ҳамаи саволҳоятон худи табиати Бӯстон ҷавоб дода метавонад.

— Баъд аз давраи Кембри давраи Ордовик сар мешавад. Дар ин давр баҳрҳо ба хӯшкшавӣ сар карда, маҳшавии ҳайвонот ба вучуд меояд. Баъзе ҳайвоноти баҳрӣ бошад, худро ба шароит мутобиқ мекунанд, ки дар ин шароит ба вучуд омада, якумин дубаҳранафасгирҳо ба вучуд меоянд, ки онҳо чун қурбоққа дар об ва хушкӣ зиндагӣ карда мета-

вонанд. Баъзе аз онҳо оҳиста-оҳиста ба шароити хушкӣ худро мутобиқат менамоянд.

Ҳаракати вулканикӣ хеле саҳт мегузарад, ки он тағйироти куллиро ба ин сайёра ба вучуд меорад. Аз мушоҳидаҳои имрӯза ман ба чунин хулоса омадам, ки инкишофи сайёраи Бӯстон ва Замин як хел гузаштааст.

Холаи Хоб, ки нав аз хоби ноз хеста буд, гуфт: «Дар бораи Бӯстон гап мезанию боз Замин мегӯй».

— Бале, ҳамаи он нозу наъматҳои инкишофи олами ҳайвоноту наботот ва то ин дараҷа расидани мову ту ба ҳамин зинаҳои муайяни инкишофи он вобаста аст.

— Чӣ тавр? Ту гумон мекунӣ, ки як вақтҳо Замини мо ҳамин хел буд, — мегӯяд Серкорак.

— Ҳама гап ҳам дар ҳамин ҷо, ки Замин як вақтҳо танҳо аз материяи мурда иборат буд.

Холаи Хоб, ки чашмаконаш милтос зада, ба касе, ки чизе гӯяд, нигоҳ мекарду вале чӣ гуфтанаширо намедонист, якбора ба гап даромад:

— Инро модарҷонакам, ҳатто модаркалонам ҳам медонад, ки ҳамаи он чизе, ки дар рӯи замини мо дида мешавад, Худо халқ кардааст ва барои он, ки мо зинда монем, ин нозу неъматҳоро офаридааст, — гӯён мағрурона ба рафиқон як-як нигоҳ карда монд. Ҳама ба гуфтаҳои ӯ механдиданд.

— Нахандед! Тавба гӯед. Набошад қаҳри Худо меояд, ки мо ба назди модарҷонакамон баргашта наметавонем.

— Маълум мешавад, ки мо ин қадар меҳнат карда мушак сохтем, нақшаи кашфиёти коинотро тартиб додем, сафеда, сӯзишворӣ ихтироъ кардем, ҳамаи ин хости мо нест.

— Шаккоки накунетон, ки ба ғзаби Худо гирифтор мешаветон, — гӯён бо тамоми вучудаи кӯшиш мекард, ки рафиқонро аз роҳашон баргардонад.

— Ба ҳамин саволҳои ман ҷавоб деҳ, ки мо агар барои парвоз намекушидем, ба ҳамин ҷо омада менишастем?

— Не, лекин ҳаминро мо бояд фаҳмем, ки Худо «аз ту ҳаракат, аз ман баракат» гуфтааст.

— Барои чӣ дар Замин ин қадар тараққиёт зӯру дар Бӯстон қариб ҳеч чӣ?

— Ин хости Худо. Агар Худо худаш хоҳад, дар як дам Бӯстон чун Замини мо мешавад ва ҳатто аз он ҳам зеботар.

— Дида истодаам, ки ту бисёр доно менамоӣ.

— Набошад чӣ?

— Агар ҳамин хел барои азбар намудани илм мекӯшидӣ, одам шуда мемондӣ.

— Фақат ҳақорат нақун. Ман одамаму фаҳмиши худро дорам. Ба ақидаи ту розӣ нестам. Агар тавонӣ, исбот кун, ки ту ҳақ ҳастӣ.

— Чӣ тавр ба ту исбот кунам, ки чизе нагӯям, фақат хости Худо мегӯӣ.

— Ман ҳаётро ҳамин хел мефаҳмам, ту бошӣ дигар хел. Агар заррае чун ту ман фикр кунам, ман худамро дар назди Худои Таоло гунаҳкор мешуморам.

— Афсӯс.

— Чӣ афсӯс? Маълум мешавад, ки ман ғолиб баромадам. Пас тавба кун, ки дер мешавад.

— Чаро тавба кунам?

— Барои ҳама гуноҳхоят.

— Исто. Ба фикри ту ҳамин дарахтро Худо офаридааст?

— Бале.

— Дарахт барг дорад?

— Дорад.

— Кадом вақт ҳамин барг пайдо шуд?

— Аввали баҳор.

— Ягон вақт дидаӣ, ки дарахт дар зимистон барг карда бошад?

— Не.

— Агар ягон мӯъҷиза мешуд, дар зимистон ҳам аз шохи дарахт мо мева меҳӯрдем.

— Тавба, сад тавба!

— Чӣ тавба? Ҳамин, ки зӯр омад, тавба мегӯӣ. Бе тавба ба саволам ҷавоб деҳ.

— Кӯшиш мекунам.

— Майлаш, ту фикр кун, ман боз як суоли дигар медиҳам. Мо дар анборе, ки дар дохили мушак дида мешавад, тухмҳои гуногунро нигоҳ дошта истодаем, барои чӣ он тухмҳои намесабзанд?

— Онҳоро коштан лозим.

— Бигузур гуфтаи ту шавад. Мо онро дар як қуттӣ хоки хушк гирифта корем. Тухм месабзад?

— Не.

— Барои чӣ?

— Намноки нест.

— Ба саволҳои хеле хуб ҷавоб дода истодаӣ. Агар хокро намнок кунему ба ҷои 5-6 дараҷа хунук гузорем, месабзад?

— Албатта, намесабзад.

— Барои чӣ?

— Барои сабзиши вай гармӣ намерасад.

— Бародар дар ҳамин сабзиши тухм, ба мо қудрати Худоро нишон деҳ.

— Ман чи донам падар, модарам ва модаркалонам ҳамин тавр мегӯянд.

— Худи ту чаро дар ҳамин бора фикр намекуни?

— Ман чунин фикр карданро гуноҳ мешуморам.

— Ана ҳамин гуноҳ буд, ки ту дар сӯҳбатҳои мо ҳамчун кару гунг мешинӣ.

Ҳоло ҳам барвақт. Ту бояд бештар ба суоли барои чӣ ҷавоб гардонӣ.

Чӣ тавре ки мебинем, вақти мо беҳуда нарафт. Ин ҳам лозим буд. Ман боварӣ дорам, ки Холаи Хоб бисёр чизҳоро фаҳмид ва оянда ба ҳар як чиз чун мо назар карда як пи-сараки доно шуда мемонад.

Сайёра! Чаро Холаи Хоб ин тавр андеша дорад?

Барои он ки Холаи Хоб чун мо андеша ронад, бояд нисбат ба табиат бо чашми хирад назар кунад ва аз ҷамъбасти олимон бохабар бошад, ки Абӯалӣ ибни Сино гуфтааст:

Оламро Худои Таъоло офарид, ба ин ягон шубҳа нест, вале Худованд ба қудратҳои мо ҳам боварӣ дорад, ки мо ҳам ба меъёри худ офаридгорем, ки чизҳоро тағйир медиҳем ва чизи нав меофарем. Ин амри Ёст.

— Табиат пур аз ҳодисаҳост. Ягон чиз сабаб мешаваду тараққиёт қатъ мегардад, — гӯён боз ба сари мақсад баргашт Олимҷон.

— Дар давраи Силлур қариб ҳамаи масоҳати Европаи Ғарбӣ дар зери об буд. Аз боқимондаҳои оби давраи Силлур қариб понздаҳ ҳазор намунаҳои ҳайвоноти обиро ёфта-анд, ки онҳо трилобитҳо, сарпоҳо, коралҳо ва намудҳои хорпӯстҳо мебошанд.

— Сохти дарунии ин ҳайвоноти баҳрӣ чӣ хел бошад?— гуфт Дармонҷон.

— Чун сохти беруниашон сохти дарунии онҳо низ хеле содда аст. Ба ҷои ҳамаи аъзои дарунӣ, ки мо онро органи ҳозима менамоем, як кубури рост ва ё як халтача дида мешуд, ки онҳо бештар обсабз ва баъзе ҳайвоноти майдари мехӯрданд.

— Номи аҷоиб доштааст, сарпоҳо, гуфт кадоме аз рафиқон.

— Бале, аҷоиб. Дар ҳамон қисме, ки почакҳо мавҷуданд, сар инкишоф ёфтааст, аз ин рӯ онҳо сарпо ном гирифтаанд.

Ҳайвоноти давраи Силлуро аз обсабзҳо ҷудо кардан хеле мушкил буд, ки онҳо намуди растанӣ дошта, хеле суст ҳаракат мекарданд.

Дар ҳамин вақт моҳии сипардор ба вучуд омад, ки сар ва қисми пеши онро сипар мепӯшид. Онҳо қанотҳои шиноварӣ надоштанд ва хеле суст ҳаракат мекарданд. Дар мобайн ба шакли дарозрӯя, аз дарун тағояк дошт, ки нақши сутунмӯҳраро иҷро мекард. Ин намояндаи якумин мӯҳрадoron буд.

— Ба монанди лансетник, як намуди моҳии аввалин — гуфт Донояк.

— Бале. Дар мавқеаш ба хотир овардӣ, — гӯён боз сухани худро давом дод:

— Дар ҳангоми мадду ҷазр як қисми растаниҳо аз баҳр берун монда, ба ҳаёти хушкӣ мутобиқат пайдо мекунад. Ҳамин тавр якумин растаниҳои рӯи замин ба вучуд меоянд, ки онҳоро псилофитҳо меноманд.

Дар рӯи Замин якумин кирмҳо ва ҳашароти тортанакмонанду якумин бемӯҳраҳо ба вучуд омаданд.

Дар соҳилҳои халиҷи Фин ва кӯли Ладога тағшинҳои давраи Силлур хеле бо хубӣ мушоҳида мешаванд. Аз рӯи он мо як олам тадқиқотҳо гузаронидаем, ки ду сол аз ин пеш ман ҳам дар он ҷо будам.

Ҳаминро бояд қайд кард, ки қабати заминӣ ин худ як китобест, ки таърихи гузаштаи онро муайян мекунад. Онро хонда тавоништан лозим. Мо ба қабати ғафси оҳаксанг бархӯрдём, ки то 200 метр меомад.

— Он чӣ тавр ба вучуд омада бошад?

— Бо мурури замон ҳайвоноти баҳрӣ нобуд мешуданд ва онҳо дар зери баҳр тағшинро ба вучуд меоварданд.

Инчунин ҳодисаҳо бештар дар ҳолати номувофиқшавии шароит ба вучуд меояд ва ҳамаи организмҳои зинда маҳв шуда дар зери баҳр мемонанд ва оҳаксангро ба вучуд меоранд.

— Мо инро фаҳмидем, вале дар бораи дар болоҳои кӯҳ чӣ тавр пайдо шудани қабати оҳаксанг чизе мегуфти, хуб мешуд, — гуфт Серкорак.

— Дуруст аст, ки мо оҳаксангро дар болои кӯҳ ва ё дар ёнаҳои он дида метавонем. Ҳаёт ин оромӣ нест, он доим дар дигаргунист. Ҳар як чиз тағйир меёбад ва аз он бо мурури замон чизи дигар ба вучуд меояд. Аз ин рӯ тамоми коинот дар ҳаракату дар тағйирёбист.

Як вақт дар ҷои он кӯҳҳо баҳр буда, бо мурури замон он бардошта мешавад, дар натиҷа оҳаксангҳоро мо дар болои кӯҳ ва ёнаҳои он дида метавонем, — гуфта ба рафиқон як-як нигоҳ карда мوند, ки Серкорак: фаҳмо, — гуфт.





Холаи Хоб ним хобу ним бедор ҳалочак мерафт ва боз каме нишаст, ки хобаш бурда монд.

— Аз ҳамон боқимондаҳои давраи Силлур лои сурх, рег, оҳаксанг ва қабатҳои мергелия ба вучуд омад. Мергелия барои саноати сементбарор ашёи хоми қиматбаҳо ба шумор меравад. Онро ба орд табдил дода, дар зери ҳарорати баланд нигоҳ дорем, ба семент табдил меёбад. Ҳамин тавр аз тагшинҳои зери баҳр слансҳои сӯзанда ба вучуд меояд, ки онро ҳамчун сӯзишворӣ истифода мебаранд.

— Захираи калони онро дар Эстония мебинем, ки онро ҳамчун сӯзишворӣ истифода мебаранд. Аз он газ, смала ҳосил мекунанд. Аз смалаи он бензин, керосин, лакҳо, амиак ва дигар чизҳои қиматбаҳо ҳосил мекунанд, — мегӯяд Донояк.

— Маълум мешавад, ки Донояк дарсҳои хондаашро фаромӯш накардааст.

Мо ҳоло дар бораи ҳаракати тектоникии ин давр сухан меронем, ки ин ҳаракати дохили Замин мебошад. Дар бисёр ҷойҳо қаторкӯҳҳо ба вучуд меоянд, ки ин сабаби ба вучуд омадани олами ҳайвоноти хушкигард шуда тавонист.

Давраи Девон—ин давра аз даврае, ки мо ҳоло дида истодаем, як давра қафо меистад. Баъд аз он ана ҳамин даврае, ки мо бо чашми худ дида истодаем, ба вучуд меояд. Пас саволе ба миён меояд, ки дар давраи Девон шароит чӣ хел бошад?

Аз рӯзе, ки дар рӯи замини Бӯстон ҳаёт ба вучуд омад, миллион сол гузаштааст. Бемӯҳраҳо ба нашъунамои олии расида растаниҳои сабз талу теппахоро оро додааст.

— Оё растаниҳои он ба он растаниҳое, ки мо дида истодаем, монанд бошанд? — мегӯяд Дармонҷон.

— Манзараҳои он давр аҷоиб буд. Қариб ба намуди паҳнбаргҳое, ки дар зимистон баргҳояшонро тамоман мепар-

тоянд, монанд буд. Асосан растаниҳои псилофит дида мешуданд, онҳо қариб аз барг маҳрум буда, танаи нозук доштанд. Агар аз дур мегидед, гумон мекардед, ки аз нарасидани об дарахтҳо хушк шуда бошанд.

— Чи тавре ки мо худи ҳамин рӯз яке аз онҳоро дида, дар ҳайрат монда будем. Танаи он ба бодиринг монандӣ дошта, чун салафани об пур кардашуда буд.

— Бале, Ситора дуруст мегӯяд, ки растании дидаи мо боқимондаи давраи Девон мебошад.

Дар давраи Девон ҳайвоноти оби нашьунамо менамояд. Дар обҳои дарё инчунин кӯлҳои оби ширин дошта моҳиҳои зирехдор, ба монанди коккостеусҳо, каҷдуми рақмонанд хеле зиёд шуда, дар охири ин давр миқдори онҳо кам мешавад. Шароити зиндагии онҳо дар оби дарё ва кӯл танг шуда як қисми онҳо ба оби баҳрҳои кушод мегузаранд. Дар чунин шароити хуби зиндагӣ онҳо хеле хуб инкишоф ёфта дарозии онҳо то даҳ метр мерасад. Динихтизҳое ба вучуд



омаданд, ки наҳангро шикор мекарданд. Дандонҳои онҳо чун дандони мор буд, ки тӯъмаи худро нахоида фуру мебуданд.

— То ҳол мо дар бораи бемӯҳраҳо ва ё тағояқдорҳо сухан меронем, оё чунин моҳиҳои азмҷусса мӯҳра надоштанд? — гуфт Донояк.

— Онҳо чун як қанори гӯшт буданд, мегӯяд Серкорак. Ҳама аз ин сухан баробар як завқ мекунанд.

— Саволи Донояк хеле ба маврид ба миён омадааст. Ман ҳаминро гуфтани будам, ки ин моҳиҳои динихтиз, наҳанг, кистопёр, периофталмус, моҳиҳои устухондор буданд, ки қанотҳои шиноварӣ дошта, хеле тез ҳаракат мекарданд.

Растаниҳо ҳарчи бештар рӯи заминро пӯшонида, дарахтҳои тухмдор низ ба вучуд меоянд, ки бузургии онҳо чун дарахтҳои мо мебошад. Дар шохҳои онҳо ба ҷои чанг (спора) тухм дида мешуд. Дар онҳо барги ҳақиқӣ пайдо шуда, пояҳои онҳо мустаҳкам буд.

Дар охирҳои давраи Девон оби кӯлҳо хушк мешавад. Чунин шароит маҷбур мекунад, ки пуфакҳои шиноварӣ нақши шушро иҷро намоянд ва онҳо якчанд вақт аз об берун зинда монанд.

— Ҳоло ҳам чунин моҳӣ дида мешавад, — гӯён боз сухани худаширо давом медиҳад: — Дар наздикии соҳилҳои уқёнуси Ҳинд мо онро дидем ва онро периофталмус меноманд.

Ду сол аз ин пеш ман ҳамроҳи модарам ба Ҳиндустон ҳамчун турист рафта будем. Он моҳиро ба чашми худам дидам, — мегӯяд Сайёра.

— Он чӣ хел будааст? — гуфт бо ҳайрат Холаи Хоб. Ӯ чӣ тавр ба Сайёра наздик шуда монданаширо надониста монду кани нақл кун, — гӯён ба Сайёра нигоҳ карда шах шуда монд.

— Моҳидорон моҳӣ медоштан. Дар байни моҳиҳои доштаи онҳо як моҳии аҷоибест буд, ки он дар хушкӣ зеле хушёр ва чусту чолок буд. Одамоне, ки ҳаёти он моҳиро нағз медонистанд, нақл карданд, ки он моҳӣ тӯмаи худро ба воситаи забонаш чун қурбоққа дошта гирифта, аз ҳисоби ҳашароти дар хушкӣ зиндагӣ кунанда умр мегузаронидааст. Вақте ки қаноатҳои шиновариҳои дар пеш ҷойгир шударо ба замин мегузошт, шумо пойҳои пеш гумон мекардед. Нӯли он чун моҳӣ ба пеш набаромада ба нӯли қурбоққа қариб монанд шудааст. Чашмонаш аз косахона баромада саги булдокро ба хотир меорад. Дарозии он даҳ-понздаҳ сантиметр буд.

— Онро шикор мекарда бошанд? — гуфт яке аз рафиқон.

— Не агар фавқулода ба тӯрашон афтода монад, онро боз ба баҳр мепартоянд. Он қанотҳои пеш, ки ниҳоят пурқувват мебошанд, ҷуссаи онро ба пеш тела медиҳанд ва ӯ қаҳида-қаҳида ба пеш ҳаракат менамояд.

Як бачаи шум онро доштани шуд. Моҳича чунон ба бозӣ даромад, ки бача аз тарс ҷӣ кор карданаширо надонида монд.

— Бача онро дошта гирифт, — мепурсид Холаи Хоб.

— Не, дар як дам худашро ба об партофту чун дигар моҳиҳо бо як дум задан аз назар пинҳон шуда рафт.

— Аз беҳуда ба ин ҷоҳо сарсон шуда гаштан ана ба соҳили он укёнус мерафтем хубтар мебуд, — гуфт Холаи Хоби нав аз хоб хеста.

Нақли Сайёра чунон ба Холаи Хоб маъқул шуда буд, ки ҳатто миҷа назада ба ӯ гӯш мекард. Ҳама ба рафтори ӯ механдиданд, ӯ бошад, чизеро пай намебурд.

— Рафиқон! Гӯё диққати дӯстонро Олимҷон ба худ ҷалб намуд ва ба Сайёра барои нақли аҷоибаш миннатдорӣ баён намуда:

Дар охири давраи Девон, ки он давра ҳамагӣ ҳафтод миллион сол давом кардасту дар ин давр ҳайвонҳои азимҷусса ба монанди стегосефал буда, он ба тимсоҳи мо монандӣ дошт. Сари гирдаки аз боло ба поён зерхӯрда, шиками калон, чашмони гирдаки доим кушода дошта пойҳои пешу қафои он панҷтоӣ панҷа дошта, дорои думи калтаи пурқувват буд. Он дар ботлоқҳо зиндагӣ карда ва ниҳоят суст ҳаракат мекард.

— Пас маълум мешавад, ки тамоми нафтҳои ҷаҳон аз онҳо ба вуҷуд омадааст? — мегӯяд Холаи Хоб.

— Ин тавр фаҳмидан лозим нест, ки тамоми нафти ҷаҳон аз як чиз ва дар як вақт ба вуҷуд омада бошад. Нафт дар давраҳои оянда ҳам ба вуҷуд меояд, вале аз ҳайвоноти дигар. Аз ин рӯ нафтҳои ҳар як давра аз ҷиҳати сифат аз ҳамдигар фарқ карда нафти давраи Девон бошад, сифатан хубтар аст.

— Пас маълум мешавад, ки гӯшту пӯсту стегосефалҳо хушсифат будаанд? — гуфт Серкорак.

— Сифати нафтҳо то андозае ба тозагии ҳуди материали ба вуҷуд орандаи нафт хос аст, вале ин пеш аз ҳама ба кадом андоза ба зери замин зиёдтар хобидани онҳо вобаста аст, — гуфт Донояк.

Олимҷон мебинад, ки дигар дар бораи нафт саволу ҷавоб хотима ёфта ҳама ором шуда монданд, ҷилави суханро ба дасти худ гирифта:

— Дар бораи даврае, ки баъд аз Девон меояд, дар ин бора ҳуди шумо фикратонро баён кунед, — мегӯяд.

— Мо?

— Ҳа, ҳуди шумоён. Дар бораи ин давра чизе гуфтан лозим нест. Шундан кай бувад монанди дидан. Чи тавре ки мебинед, мо ҳоло дар давраи Ангиштсанг зиндагӣ карда истодаем. Аз рӯи нақлҳои ман ва он чизе, ки шумо дида

истодаед, гӯед, ки одам дар чунин давра ба вучуд омаданаш мумкин?

— Ҳаргиз не, — гуфт Сайёра.

Холаи Хоб бошад: — як дидан лозим, — гуфта монд.

— Хуб пагоҳ мебинем, — гӯён писханд зад Дармонҷон.

Акнун хобидан лозим, ки пагоҳӣ барвақт меҳезем, — гуфт Олимҷон.

## МУНДАРИЧА

Роҳ ба сӯи ошёни баланд ва андешаҳои дурпарвоз . . . . .	3
Офтоб ва ситораҳо . . . . .	44

# *ҲОҶӢ УМАРӢӢҶАИ ИСТАРАВШАӢӢ*

## **ДӢСТОН ДАР КОИНОТ** **(Асари фантастикую илмӢ)**

### **ҚИСМИ ЯКУМ**

Муҳаррир: *доктори улуми филологӢ,*  
*профессор **А. Мамадаминов***

Муҳаррири  
техникӢ: **Шараф Додобоев**

Рассом: *муаллими коллеҷи рассомии*  
*ш. Душанбе **Валиев Зафар***

Тарроҳ: **Фарҳод Раҳимов**

Ҳуруфчинон: **Ҷӯраева З., Раҳмонқулова Ш.**

БИ № 2813

Ба матбаа 07.01.2004 супорида шуд. Ба чопаш 10.02.2004 имзо шуд. Андозаи 60x84<sup>1/16</sup>. Коғази рӯзнамави. Чопи офсетӣ. Ҳуруфи адабӣ. Ҷузъи нашрию ҳисобӣ 7,0. Адади нашр 200 нусха. Супориши №01/04.

Нашриёти «Сурушан», 734025, Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 37.  
Тел.: 21-54-62.